

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1084

Yayın Koordinatörü
Murat AYDEMİR

Şiddet ve Zihniyet
-Aile İçi Şiddetle Mücadelede
Dini Referanslar-
Prof. Dr. Huriye MARTI

Editör
Dr. Emine DEMİL

Son Okuma
Rukiye OKLAN

ISBN: 978-625-4280-57-3

1. Baskı, Haziran 2022, Ankara, 10.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 03.06.2022 tarih
ve 170 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi 1256 Cadde
No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Şiddet ve zihniyet

Aile İçi Şiddetle Mücadelede Dinî Referanslar

Prof. Dr. Huriye MARTI

İçindekiler

Ön Söz.....	VII
Birinci Bölüm	
Aile Bağlamında Merhamet ve Şiddet Kavramları	01
A. Aile ve Merhamet.....	02
1. Ailenin Anlam Dünyası.....	03
2. Ailenin Merhamete Olan İhtiyacı.....	12
B. Aile ve Şiddet.....	19
1. Şiddetin Kaynağı ve Türleri.....	19
2. Aile İçi Şiddet.....	26
a) Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet.....	29
b) Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet.....	32
c) Yaşlıya Yönelik Aile İçi Şiddet.....	37
İkinci Bölüm	
Aile İçi Şiddetle Mücadelede Hz. Peygamber'in Örneklığı	41
A. Cahiliye, Zihniyet ve Şiddet.....	43
B. Şiddetle Mücadele ve Düşünce Kalıpları.....	46
C. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele.....	54
1. Kadının Değeri.....	55
2. Kadının Konumu.....	60
3. Kadının Aidiyeti.....	75
4. Kadının Namusu.....	80
D. Çocuğa Yönelik Şiddetle Mücadele.....	87
1. Çocuğun Onuru.....	88
2. Çocuğun Korunması.....	99
E. Yaşlıya Yönelik Şiddetle Mücadele.....	110
1. Anne Babaya İtaat mi, İhsan mı?.....	112
2. Yaşlıya Hiddet mi, Hürmet mi?.....	118
Sonuç.....	125
Kaynaklar.....	133

Ön Söz

Allah Teâlâ “yeryüzünde bir halife yaratacağını” meleklerle bildirdiğinde, onların “Orada fesat çıkarcak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” demeleri,¹ insanın yaratılışında mevcut olan şiddet eğilimini yansıtmaktadır. Ama insan, “aşağuların en aşağısı”² konumuna inmemek için bu eğilimi kontrol altında tutmakla; gücü zulmün değil, sadece adaletin ve iyiliğin hizmetinde kullanmakla mükelleftir. Elbette şiddetin yegâne kaynağı, insan fitratındaki öfke ve gazap duygusu değildir. Psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerle ortaya çıkan şiddet, daha detaylı izahlara muhtaçtır. Önemli olan, şiddete giden yolların tamamını insanın dışında görmek yerine, derinlerdeki kodları da okuyabilmek ve ona uygun çözümler üretebilmektir.

İnsanlığın geçmişi ve geleceği adına taşıdığı önemi hiçbir zaman yitirmeyecek olan aile, aslında şiddetle aynı cümlede yer almayı hak etmemektedir. Ancak insanoğlu, tarihin ilk ailesinde yaşanan kardeş cinayetinden bu yana³ aileye şiddeti bulaştırmamayı başaramamıştır. Güce dayalı cahiliye zihniyetinin

---

¹ Bakara, 2/30.

² Tîn, 95/3.

³ Mâide, 5/27-30.

toplumlara hâkim olduğu her dönemde, ailenin korunmayı ve kollanmayı bekleyen fertleri şiddetle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Vahiy ise aileyi güvenle, şefkatle, muhabbetle imar etmesi gerektiğini insana hatırlatmıştır. Rahmân'ın rahmet elçileri, merhamet ve adalete dayanan bir aile sistemi için insanlığa örnek olmuştur. Çünkü kimden ve ne şekilde gelirse gelsin, Allah'ın asla zulme rızası yoktur.

Bugün de aile içi şiddet, küresel bir problem olmaya devam etmekte, katlanan rakamlar bu konuda düşünen ve çözüm için emek veren insaf sahiplerini dehşete düşürmektedir. Ailede yaşanan şiddet, doğunun da batının da, köyün de metropolün de, elitin de avamın da sorunudur. Bu sorun ailenin sınırları içinde kalmamakta, mikro düzeyde bireyi ve aileyi etkilerken, makro düzeyde komşulara, mahalleye, okullara, stadyumlara kısacası toplumun genel dokusuna sirayet etmektedir. Ortak hedef ve değerleri ihlal etmekte, millî güven ve bütünlük duygusunu zedelemekte, toplumsal çözülmeye zemin hazırlamaktadır. Konunun uluslararası boyutlarda ulaştığı nokta ise aile içi şiddetin İslam ve Müslümanlarla özdeşleştirilmeye çalışılmasıdır. İslamofobi endüstrisinin, dünya genelinde İslam'a dair bir korku ve nefret atmosferi oluşturmaya çalışırken Müslüman ailelerdeki kadın hakları ihlallerini, kız çocuklarının yaşadığı erken yaşta ve zorla evlilikleri, töre cinayetlerini gündemde tutması tesadüf değildir. Dolayısıyla aile içinde yaşanan şiddetin halkalar hâlinde genişleyen olumsuz tesiri her zamankinden fazla dikkate alınmak zorundadır.

İslam coğrafyası da dâhil olmak üzere dünya üzerinde aile içi şiddete dair yaşananların gün yüzüne çıkması, mücadelenin gereğine dair inancı pekiştirmiştir. Geldiğimiz noktada, şiddetin sadece mağdura odaklanan ve dış disiplin anlamına gelen polisiye tedbirlerle nihayete erdirilemeyeceği, aynı zamanda faili eğiten ve iç disiplin sağlayan eğitim yöntemlerine de ihtiyaç duyulduğu kabul edilmektedir.

Suç ve şiddetin önlenmesinde cezadan daha etkili olan yöntem, kötülüğe giden yolu engellemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarıyla zihniyet dönüşümü sağlamak, kişilerin empati ve özdenetim yeteneklerini geliştirmektir. Ailenin de içinde bulunduğu kültürel evrenden beslenen ve şiddeti besleyen zihin kodlarıyla mücadele etmek, hayati önem taşımaktadır. Zira insan, inandığı ve kabullendiği birtakım zihinsel öncüllerin etkisiyle düşünmekte ve hareket etmektedir. Şiddet davranışı sergilerken de onu makul ve mazur gösteren zihin kodlarına sığınmaktadır. Zihin kodlarının oluşumunda ve işlenmesinde ailenin payı büyüktür. O hâlde, insanı şiddete sürükleyecek etkenlerin ortadan kaldırılmasında en güçlü motivasyon kaynağı yine aile olacaktır.

Bu çalışma, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) nebevî mirasının en nadide parçalarından biri olan "aile içi merhameti" bir sabite olarak kabul etmekte ve merhamet ortamını zedeleyen her türlü şiddet eğilimiyle mücadeleyi hedeflemektedir. Bu mücadelenin temel mantığını ise gücünü dinî ve ahlâkî referanslardan alan bir "zihinsel dönüşüm" çabası oluşturmaktadır. Aile içinde bilhassa kadına, çocuğa ve yaşlıya yönelen şiddetin ne gibi zihniyet kalıplarından nemalandığını

tespit ederek bu kalıpları Kur'an ve sünnet eliyle ıslah etme gayreti güden çalışma, şiddet-zihniyet ilişkisini irdelemesi bakımından orijinaldir.

Ailemizi insaf, adalet ve merhametle inşa etmek için harcadığı çabaya yakinen şahit olduğum eşime minnettarım. Bu çalışmanın gerçekleşmesinde sabır ve sevgileriyle yanımda olan yavrularıma ve yardımlarını esirgemeyen dostlarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

Gayret bizden, tevfik Erhamü'r-Râhimîn'den...

Ankara-2022

BİRİNCİ BÖLÜM

Aile Bağlamında Merhamet ve Şiddet Kavramları

Şiddetle mücadelede dinî referanslara dayanan bir zihinsel dönüşümü konuşmadan önce, aile kavramının anlam dünyasına kısaca değinmek yerinde olacaktır. En değerli yakın ilişkiler ağını oluşturan aile, sağlam temellere dayalı bir yapıya sahipse insanın yetişmesine ve gelişmesine olumlu katkılar sunar. Ancak dinî ve ahlâkî idealler yitirildiğinde, hukukî sınırlar çiğnendiğinde, aile bazen insanda kalıcı hasarlar bırakan yaşanmışlıklara da sahne olabilir. Bu bölümde öncelikle, ailenin anlam dünyasında merhametin yeri, kurulduğu andan itibaren büyüyüp kök saldığı her evrede merhametin aileyi yalnız bırakmaması gerektiği ve merhametle aile arasındaki bağın vazgeçilmezliği işlenecektir. Ardından aile içi şiddet olgusuna yer verilerek, kadına, çocuğa ve anne-babaya yönelen boyutlarıyla şiddetin ailede oluşturduğu olumsuz etkilere değinilecektir.

A. Aile ve Merhamet

Aile iç içe geçmiş duygusal, zihinsel ve bedensel örüntüleriyle insanı çepeçevre kuşatan bir evrendir. İnsan sadece karnını doyurma, sağlığını koruma, barınma

gibi fiziksel ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda anlaşılma, değerli hissetme, sevgi ve saygı görme gibi ruhsal ihtiyaçlarını da aile ortamında karşılamak ister. Bu yüzden, modernizm aile birlikteliğini maddi ihtiyaçlar ekseninde okuduğu hâlde İslam'ın temel metinleri manevi ihtiyaçların önceliğini dile getirir. Merhamet de her çağda yenilenen değeriyle bu temel ihtiyaçlardan biridir.

1. Ailenin Anlam Dünyası

Yeryüzünde yaşamın başlamasıyla yalnızlığın sona erdiği düşünülürse, tarihin en eski birlikteliği olan ailenin sade ama zengin bir anlam dünyasına işaret ettiği anlaşılır. Kurulmasına, güçlenmesine ve ayakta kalmasına dair verilen emek, ailenin derin anlamını pekiştirir. Aile, enerji yüklü bir çekirdek gibidir; toplumun özü, yaşam döngüsünün merkezidir. Aileyle başlayan zincir, akrabalara, şehirlere, milletlere dönüşmekte; ailede var olan olumlu ya da olumsuz bir durum, kelebek etkisiyle büyük kalabalıkları ilgilendiren sonuçlar doğurabilmektedir.

Aile kurmak ve sağlıklı nesiller yetiştirmek, İslam dini tarafından ısrarla tavsiye edilen bir hayat modelidir. “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler Allah onları lütfuyla zenginleştirir.”¹ ayeti, hem evlenmeye ve imkânı olmayanları evlendirmeye teşvik hem de bu konuda atılan adımların ilahî ikramlarla destekleneceğine dair bir vaat içerir. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.) özellikle gençlere seslendiği bir konuşmasında “Evlenmeye

¹ Nûr, 24/32.

gücü yetenler evlensin. Çünkü evlilik, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur.” buyurmuştur.² Evliliğin kendi sünneti olduğunu dile getiren Hz. Peygamber, sünnetine itiraz ederek bekârlıkta ısrarcı olanlara gözdağı vermiş, *“Kim benim sünnetinden yüz çevirirse, benden değildir.”* demiştir.³

“İki eşi, erkeği ve kadını yaratan” Allah,⁴ onları dünya hayatının meşakkatlerine birlikte göğüs germek ve mutluluklarını birlikte yaşamak üzere yeryüzüne göndermiştir. Hz. Âdem ve eşi tarafından kurulan insanlığın ilk ailesi, nesiller boyunca devam edecek akrabalık bağlarının habercisidir: *“Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini de yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”*⁵ Ayrıca kadın ve erkek arasında sevgi ve merhamet bağları ören, bu bağları *“varlığının delili”* olarak sunan bizzat Cenab-ı Hak’tır.⁶ Bu bağlamda aile, o yüce kudretin kâinata nakşettiği bir alâmet, bir işaret, bir kanıttır.

Peygamber Efendimiz, *“Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yaradır.”* buyurur.⁷

² Buhârî, Nikâh, 3; Müslim, Nikâh, 1.

³ Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Tirmizî, Nikâh, 1.

⁴ Necm, 53/45.

⁵ Nisâ, 4/1.

⁶ *“Allah’ın varlığının belgelerinden biri de kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratıp, aranızda sevgi ve merhamet var etmesidir. Bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”* Rûm, 30/21.

⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret, 94; Tirmizî, Tahâret, 82.

Allah Teâlâ, kadını ve erkeği bir bütünün benzeşen iki yarısı olarak yaratmıştır. *“Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.”* buyurarak⁸ her iki cinse de birbirlerine olan ihtiyaçlarını hatırlatmıştır. Evlenmenin, aile kurmanın, eşiyile bütünleşerek hayatı okumanın bir nimet olduğuna işaretle, *“Allah, size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Öyleyken onlar batıla inanıyorlar da Allah’ın nimetini inkâr mı ediyorlar?”*⁹ buyurmuştur. *“Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.”*¹⁰ ayetiyle de aralarındaki hak ve sorumluluk dengesini, itidali, adaleti korumalarını hatırlatmıştır.

Bir aile kurulurken, eş olmanın fiziksel olduğu kadar zihinsel ve duygusal bir tamamlanmayı ve desteklenmeyi de beraberinde getirdiği mutlaka hatırlanmalıdır. Evet, nikâhla birleşen yollar bir aile kurulduğuna şahitlik eder, ancak aile kurmak kadar, aile olmak da önemlidir. Bu yüzden Kur’an-ı Kerim, evlenmenin yetmediğine, evliliğin sorumluluğunu da üstlenmek gerektiğine işaret ederek, nikâhı *“ağır bir sözleşme”*¹¹ şeklinde tanımlar.

İnsan nikâhla ciddi bir birlikteliğe adım attığında, aile olmanın manasını da idrak etmelidir. Aile olmak; aynı değerleri benimsemek, aynı duygu ve düşünce dünyasında buluşabilmek, inanç ve ideal birlikteliğini yakalamaktır. Dünyada iyilik için gönül ve emek

⁸ Bakara, 2/187.

⁹ Nahl, 16/72.

¹⁰ Bakara, 2/228.

¹¹ Nisâ, 4/21.

birliği edince karşılığını ailece cennette alacađına¹² inanmaktır. Kötülükte işbirliği yapınca ise Ebû Leheb ailesi gibi cehennemde topluca cezalandırılacađının¹³ farkına varmaktır. Aynı çatı altında geceyi geçirmenin ya da aynı soy kütüğüne kayıtlı olmanın aile olmak için yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira fiziksel beraberlikler çok değerliyse de aileyi anlamlı ve huzurlu kılmada yetersizdir. Bir aile, fiziksel yakınlık kadar ruhsal yakınlığına da muhtaçtır ve bu yakınlık aile fertlerini iyilikte buluşturmalıdır.

Aile içi huzuru temsil eden ve Kur'an-ı Kerim'de ön plana çıkan temel kavramlardan birisinin sükûn/sekînet olması, aile olabilmekle doğrudan ilişkilidir.¹⁴ Dilimizdeki "teskin etmek" fiilinin de çağrıştırdığı biçimde "sakinleşmek, yatışmak, dinmek, dinlenmek" anlamlarına gelen sükûnu, eşler bilhassa birlikteyken ev ortamında bulacaktır. Ev fiziksel bir yapı olarak nasıl insanlarla canlanıyorsa, aile de huzurla yeşeren, canlanan bir yapıya sahiptir. Şiddetin soğuk nefesi bir evde dolaşıyorsa, nefret ve intikam fırsatları kolaçan ediliyorsa, güç ve iktidar savaşları her günün sonuna damgasını vuruyorsa, o aile kurulmuş ama "aile olamamıştır".

Aile olmayı başarabilmede en etkin faktör, eşlerin bilinç ve duyarlılık düzeyidir. Hz. Peygamber'in eş seçiminde gözetilmesini istediği kriterler de aslında bununla ilgilidir: "*Kadınla dört şey için evlenilir: Malı,*

¹² Ra'd, 13/23; Mü'min, 40/8.

¹³ Tebbet, 111/1-5.

¹⁴ Sükûn kavramını içeren ayetlerin izahı için bkz. Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: Sükûn", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 2004, Cilt: IV, Sayı: 4, s. 80-85.

soyu, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanını seç ki iki elin bereket görsün.”¹⁵ “Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse size (dünür olarak) geldiğinde onu (kızınızla) nikâhlayın. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve bozgunculuk çıkar.”¹⁶ şeklindeki nebevî tavsiyeler, hem erkek hem de kadın için aile olma yolunda eş seçiminin önemini dile getirir. Dindarlığı, sağlam bir karaktere ve temiz bir ahlâka sahip olmayı öncelemek, aile hayatında huzura yatırım yapmaktır. Bu tercih, sadece bu dünyayı değil ahireti de etkileyebilecek hayati bir adımdır.

Eşlerin evlilikten beklentileri ve öncelikleri önemlidir; zira kurulan yeni ailenin yapısı buna göre şekillenecektir. Beklentilerin ne ölçüde gerçekleştiği, eşler arasındaki uyumun kalitesini tayin eder.¹⁷ Tercihlerin birbiriyle ne oranda örtüştüğü ise başta çocuklara aktarılacak davranış modelleri olmak üzere, evin düzenini belirler. Dinî değerleri önceleyen ve yalan, ihanet, haset gibi kötü tutumlardan uzak sağlam bir karakterle evliliği destekleyen eşler, aralarında nikâh akdiyle kurulan resmî ilişkiyi ideal bir aile ortamına dönüştürme imkânını yakalayacaktır. İnsanın mutlu olmasını sağlayan, neslinin devamına katkıda bulunan ve onu günahlardan koruyan bir çatı mahiyetiyle¹⁸ sahip çıkılması gereken aile yapısı, aynı

¹⁵ Buhârî, Nikâh, 16; Müslim, Radâ', 53.

¹⁶ Tirmizî, Nikâh, 3.

¹⁷ Kasapoğlu, Abdurrahman, "İslâm'a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu: İnanç ve Ahlâk Uyumunu", *Bilimnâme: Düşünce Platformu*, Yıl: 2007, Cilt: 5, Sayı: 12, s.140.

¹⁸ "Evliliğin amaçları" olarak da değerlendirilen bu üç madde hakkında bkz: Aydın, M. Akif, "Aile", *DİA*, II/199; Ateş, Abdurrahman, *Kur'an'da*

zamanda toplumun da geleceğe güçlü ve güvenli bir biçimde bakan yüzü olacaktır.

İnsanlığın geçmişi, “aile olma ve aileyi ayakta tutma” çabasının sayısız örneğine şahittir. Kan bağının ötesinde bir inanç ve sevgi bağıyla hayat imtihanını göğüsleyen nice ailenin Kur’an’da zikredilmesi elbette tesadüf değildir. Söz gelimi İmrân ailesi Kur’an’da hayırla yâd edilir.¹⁹ Hz. Meryem’in bir anne olarak katlandığı sıkıntılar anlatılır.²⁰ Rabbine verdiği sözden dönmeyen ama bir baba olarak İsmail’ini kurban etmeye de kıyamayan Hz. İbrahim’in hâli tasvir edilir.²¹ Peygamberliğine inanmayan bir evlada tufanın dalgaları arasında “*Yaurucuğum!*” diye seslenen Hz. Nuh’un şefkati anlatılır.²² Yusuf’una düşkün Hz. Yakub gibi bir babanın özlem ve muhabbet yüklü yakarışlarına yer verilir.²³

Kısacası aile dünden bugüne her insan için nimet ile külfet arasında gidip gelen bir sarkaç gibidir. Peygamberimizin, “*Kişinin imtihanı ailesi, malı, nefsi, çocuğu ve komşusu iledir.*”²⁴ şeklindeki hadisinden de anlaşılacağı üzere, aile hayatı imtihandır. Kur’an’da “*Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Katında büyük mükâfat olan ise ancak*

Huzur ve Sükûn: Eş, Gece, Ev, Çıra Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 60-82.

¹⁹ Âl-i İmrân, 3/33-34.

²⁰ Meryem, 19/16-34.

²¹ Sâffât, 37/100-107.

²² Hûd, 11/42-46.

²³ Yûsuf, 12/84, 94.

²⁴ Buhârî, Mevâkîtu’s-salât, 4; Müslim, Fiten ve eşrâtü’s-sâa, 26.

*Allah'tır.*²⁵ mealinde birden çok ayet yer alır.²⁶ İnsan, eşiyle ve çocuklarıyla kimi zaman sabır ve sağlık, kimi zaman da geçim ve dirlik sınavına tabi tutulur. Aile içinde bireylerin birbirine karşı sergilediği tavırlar, aldığı kararlar, öne sürdüğü fikirler, öncelediği ihtiyaçlar kimi zaman çatışır ve aile yuvası imtihan salonuna dönüşür. Ancak her insan, *“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun!”*²⁷ ayetinin muhatabı olarak önce kendisini sonra da ailesini korumak, maddi ve manevi sorunlar karşısında sağlıklı çözümler üreterek aile fertlerini desteklemek durumundadır.

Aileyi korumak, fırsatlarda olduğu kadar sıkıntılı anlarda da “ailenin menfaatlerini önceleyen” bir bakış geliştirmeyi gerektirir. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.), kişinin ailesi için harcadığı her kuruşa sadaka ecri verileceğini bildirir²⁸ ve ailesini tehlikelerden korumak için mücadele ederken ölenin şehit olacağını müjdeler.²⁹ Onun “hayırlı insan” tasviri gayet açıktır: *“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızdır.”*³⁰ Kişi şayet bencil, sorumsuz, hırslı ve arzularının peşinde koşan bir hayat anlayışına sahipse; aile bağlarının değerini görmezden geliyorsa; ailesini değil de kendi çıkarlarını önceliyorsa hayırlı mümin tasviriyle uyuşmuyor demektir.

²⁵ Enfâl, 8/28.

²⁶ Mesela bkz. Mü'minûn, 23/55-56; Sebe', 34/37; Münâfikûn, 63/9; Teğâbün, 64/15.

²⁷ Tahrîm, 66/6.

²⁸ Buhârî, İmân, 41.

²⁹ Nesâî, Muhârebe, 23.

³⁰ Tirmizî, Menâkıb, 63.

Doğrusu, aile bağları kolayca kesilip atılamayacak, ömür boyu küslüklerle ya da bitmez tükenmez nefretlerle kopartılamayacak kadar kıymetlidir. Aile bütünlüğünün korunması ise ancak aileye “olumlu anlam yüklemekle”, aile için emek vermekle ve aileyle birlikte vakit geçirmekle mümkündür. Her hâlükârda insan, Allah Resûlü'nün ikazına muhataptır: *“Ailenin senin üzerinde hakkı var!”*³¹ Hakkıyla korunamayan ve dağılan bir aile yapısı, zamanın akışı içerisinde kişiye bir hasret veya nedamet duygusu bırakacak; ailesi için emek vermeyen insan, aile mutluluğunun eksikliğini daima hissedecektir.

Ailenin parçalanmasıyla ortaya çıkan sosyal, duygusal, ekonomik ve fiziksel boşluklara dair örneklerle Peygamberimiz zamanında da rastlamak mümkündür. Söz gelimi ikinci evliliğini yapan ama boşandığı ilk eşine tekrar dönmek isteyen bir kadının Hz. Peygamber'e müracaatı meşhur bir olaydır.³² Hz. Âişe'nin azat ettiği Berîre isimli cariye de eşi Muğîs'ten boşanmak istemiş ama Allah Resûlü (s.a.s.) bu boşanmaya engel olmaya çalışarak *“Ey Berîre! Allah'tan kork! O senin hem kocan hem de çocuğunun babası. Ne var ona geri dönsen?”* demiştir. Ama konuşmalardan ikna olmayan Berîre boşanmada ısrar edince, Hz. Peygamber sadece aracılık yaptığını söylemiş ve onu bu hususta zorlamamıştır.³³

O günden bugüne ailenin karşı karşıya kaldığı problemler her geçen çağda daha çetrefil bir hâl almaktadır. Göç, işsizlik, terör ve savaş, doğal afetler,

³¹ Buhârî, Edeb, 86.

³² Buhârî, Edeb, 68; Müslim, Nikâh, 111.

³³ Buhârî, Talâk, 16; Ebû Dâvûd, Talâk, 19-20.

bilişim suçları, ahlâkî deformasyon gibi birçok bileşen, aile için zorlu bir tablo oluşturmakta, boşanma oranları artmaktadır. Böyle bir tablo karşısında en büyük hata, ümitsizliğe düşmek ve aileyi yalnızlığa terk etmektir. Oysa yapılması gereken, ümitvar olmak, çevremizde yaşanan her türlü değişim ve etkileşimi itina ile irdelemek, aileyi olumsuz etkileyen gelişmeleri erken fark ederek önlem almak, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden bütün aile bireylerini güçlendirmektir.

Savrulan dünyada “aile değerlerini” yaşanılır kılmak, aileyi korumak adına atılacak en akıllıca adımlardan biridir. Yıllar geçtikçe önceliklerimiz değişir, zevklerimiz gelişir, tecrübelerimiz birikir. Kendimizle, çevremizle, dünyamızla ilgili algılarımız farklılaşır, düşünce kalıplarımız yenileriyle yer değiştirir, duygularımız bazen silikleşir bazen de belirginleşir. Bütün bunlar doğal olarak aile yaşantımızı etkiler ve aile içi ilişkilerimize yansır. İşte bu noktada “Neler sabit kalmalı?” sorusunu sormak ve aileyi yıkıcı tesirlerden korumak için değişmez değerlere tutunmak elzemdir.

Bir ailenin yaşamında, kuruluş aşamasından devam sürecine, hatta boşanma ve dağılma durumuna varana kadar her basamakta nebevî sünnetle şekillenmesi zorunlu hususlar bulunduğu gibi, Hz. Peygamber’in hayatında karşılığını tam olarak bulamayacağımız veya sünnete dair bilgilerimizle açıklamakta yetersiz kalacağımız hususlar da olması doğaldır. Sonuçta insan, içinde yaşadığı asrın ve onun doğurduğu şartların çocuğudur. Vahiy de ilk indirildiği toplumun âdet, kültür, gelenek ve göreneklerini göz önünde bulundurur. Esas soru, gerek zaman/tarih

gerekse mekân/kültür açısından Hz. Peygamber'in döneminden bu denli uzak olan bizlerin, aile bağlamında kendimizi nebevî sünnetle karşılaştırırken neleri sabit, neleri değişken kabul edeceğimizdir.

Zamanla değişebilecek niteliklerin muhafazakâr bir içgüdüyle değişemez kabul edilmesi ciddi bir sorundur. Mihenk taşı mesabesindeki sabitelerin, gerekli önem atfedilmediğinden yitip gitmesi de benzer oranda bir problemdir. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi aile konusunda da dinin belirlediği köşe taşlarını aşmadıkça, değişime izin verilmelidir. Ancak "zamanın ruhu" adıyla hayatımıza hükmetmek isteyen değişim ve dönüşüm, dinin söz konusu sabiteleriyle çatıyorsa, sınırı aşmasına müsaade edilmemelidir. Diğer bir deyişle, çağı yakalamaya ve bugünün ailesini yaşatmaya gayret ederken, temel ilke ve değerlerden taviz verilmemelidir. Sabiteleri belirleyen Kur'an ve sünnettir; ailenin değişmez değerlerinin arasında muhabbet, adalet ve iffet gibi erdemlerin yanı sıra merhametin de öncelikli ve özel bir yeri vardır.³⁴

2. Ailenin Merhamete Olan İhtiyacı

Merhamet, aynı anda hem bir hak hem de sorumluluk niteliği taşır. Bu yönüyle hiçbir aile ferdinin duyarsız kalamayacağı üstün bir değerdir. Merhametin sahip olduğu güçlü anlam, arkasındaki Yüce Kudret'e dayanır. Cenab-ı Hakk'ın merhameti, insanıyla, hayvanıyla, bitkisiyle, eşyasıyla bütün kâinatı kuşatır.³⁵ O, bizzat

³⁴ Bkz. Martı, Huriye–Abdurrahman Han, "Sünnet Perspektifinden Aileye Bakmak: Sabiteler ve Değişkenler", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 36, Ocak-Haziran 2016, s. 35-53.

³⁵ A'râf, 7/156.

kendisini “erhamü'r-râhimîn” (merhametlilerin en merhametlisi)³⁶ ismiyle vasıflandırır.

Merhamet, Yüce Rabbimizin izniyle kâinatta tecelli eder. “Rahmân” adıyla sınırsız ve sonsuz bir merhamet gösteren, “Rahîm” adıyla acıyan, şefkatiyle muamele eden, affeden ve nimet veren O'dur.³⁷ Bitmez tükenmez bir merhamet kaynağı olan Yüce Allah, rahmetinin boyutuna işaretle *“Rahmetim gazabımı geçti.”*³⁸ buyurur. Peygamberimiz (s.a.s.) ise ilahî merhametin enginliğini şöyle anlatır: *“Allah Teâlâ rahmetini yüz parçaya ayırdı, doksan dokuz parçasını yanında alıyordu, bir parçasını ise yeryüzüne indirdi. İşte yaratılmışların tamamı bu bir parça rahmet sebebiyle kendi aralarında merhametli davranırlar. Hatta kısrak bile (yavrusunu emzirirken bu rahmetin tesiriyle) zarar vermekten korkup bir ayağını yukarı kaldırır.”*³⁹

“Yakınlık, yardım, lütuf, mağfiret, acıma, anlama, esirgeme” gibi çeşitli manalarla Kur'an'da karşımıza çıkan rahmet kavramı, Allah'ın bir sıfatı, nimeti, ihsanı ve şefkatidir.⁴⁰ Kur'an'da işlevsel ve dinamik bir yapıda kullanılan rahmet/merhamet kavramı, kaynaklık ettiği davranışlarla ve hayatın içinden örneklerle birlikte zikredilir. Dolayısıyla merhamet; acımanın, sevgi duymanın ve şefkat beslemenin ötesinde ahlâkî bir duruşu, bir bakış açısını ve zihniyet

³⁶ A'râf, 7/151.

³⁷ Neml, 27/30.

³⁸ Buhârî, Tevhîd, 22; Müslim, Tevbe, 15.

³⁹ Buhârî, Edeb, 19.

⁴⁰ Okuyan, Mehmet, “Kur'an'da Rahmet Kavramı ve Hz. Peygamber'in Âlemlere Rahmet Oluş Keyfiyeti”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, yıl: 2004, Sayı: 14, s. 34-35.

kodunu ifade eder. Bu tavrın en kısa tanımı, muhatabı anlamak ve onun durumunu takdir etmektir.⁴¹

Merhamet Rahmânî'dir; merhameti şiar edinenler Rahmân'ın rızasını kazanır. Peygamberimiz, *“Merhametliler var ya, işte Rahmân onlara merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki Yüce Allah da size merhamet etsin.”*⁴² şeklinde bir prensip belirler. Bu, toplumsal hayatta merhamete dair atılacak her adımın ilahî bir karşılık bulacağını, bir diğer ifadeyle yaratılanlar arasındaki merhamet ilişkilerinin Yaratan'a uzanan bir boyutu olduğunu göstermesi bakımından büyük önem arz eder. Allah'ın Son Elçisi, kendisi de bir merhamet timsalidir. *“Âlemlere rahmet olarak gönderilen”*⁴³ Peygamberimiz (s.a.s.), çölün acımasız iklimini hayatlarına taşıyan cahiliye toplumunu merhamet ile tanıştıran isimdir. Kur'an-ı Kerim bu hakikati şöyle anlatır: *“Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.”*⁴⁴

Diğer yandan kibirlenerek Allah Teâlâ'nın emrine karşı çıkan ve ilahî rahmetten kovulan şeytan⁴⁵ acımasızdır, merhametsizdir, insafsızdır. Şiddeti körükler, şiddete davet eder, şiddetle kandırır. Hz. Âdem'i ve eşini aldatırken onlara hiç acımadığı gibi⁴⁶ doğru

⁴¹ Batar, Yusuf, "Empatik DüşündürmeYoluyla Merhamet Eğitimi-Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında", *Diyanet İlmî Dergi*, yıl: 2012, cilt: XLVIII, Sayı: 1, s. 43.

⁴² Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr ve sıla, 16.

⁴³ Enbiyâ, 21/107.

⁴⁴ Tevbe, 9/128.

⁴⁵ İsrâ, 17/61-63.

⁴⁶ Bakara, 2/36.

yoldan çıkardıklarını ateş çukurlarına sürüklerken de hiç acıma göstermeyecektir.⁴⁷ Ahirette kendisini yol-
daş sananları ortada bırakırken, onlara hiç merhamet
etmeyecektir.⁴⁸ Şiddet şeytânîdir; şiddet yanlıları ise
Allah'ın sınırlarını çiğnemekte ve hem dünyevî hem
de uhrevî cezayı hak etmektedir. Peygamberimiz bu
gerçeği şöyle ifade buyurur: “*Kıyamette en ağır azap
görecekler, insanlara en çok işkence edenlerdir.*”⁴⁹

Merhamet Rahmânî ise ve Rahmân olan Allah,
insanı yaratırken çamurdan şekillendirdiği bedene
kendi ruhundan üfleme suretiyle can vermiş ise⁵⁰
bu Rahmânî sıfat, varoluştan itibaren insana sirayet
etmiş olmalıdır. Nitekim Allah Teâlâ peygamberlerine
merhameti öğütleyen⁵¹ ve merhametliyi ödüllendiren⁵²
bir inanç sistemi göndererek bu öze hitap etmiştir. Şu
hâlde diyebiliriz ki merhamet duygusu doğuştan var-
dır. İnsan, kodlarına işlenen bu duyguyu beslemekle
ve duyuştan davranışa dönüştürmekle mükelleftir.
Fıtratındaki merhamet tohumunu büyütmeli, kuru-
yup gitmesine engel olmalıdır. Merhametli bir bakış
ve yaşayış dinin emri ise bu davranış formu din

47 İsrâ, 17/63-64.

48 Haşr, 59/16.

49 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 90.

50 Hicr, 15/28-29.

51 “*Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.*” Âl-i İmrân, 3/159.

52 “*Dahası iman edip birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve acımayı öğütleyenlerden olmaktadır. İşte bunlar amel defterlerini sağından alacak olan mutlu kimselerdir.*” Beled, 90/17-18.

tarafından insana öğretilmiş ise demek ki merhamet eğitimin konusudur.

Sabır, hoşgörü, merhamet, adalet, dürüstlük, vefa gibi ahlâkî erdemlere inanan ve bunları davranışlarına yansıtabilen bir kimse, problemlerinin çözümünde şiddet dışında yollar arayacaktır. Ama bu erdemleri bilmeyen, önemsemeyen ve davranışlarına yansıtamayan birisi, hayvanlar âleminde görülen içgüdüsellliğe benzer şekilde çatışma anında öncelikle aklına değil gücüne başvuracaktır. Bu ise insanın zekâsına ve saygınlığına yakışmayan bir durumdur.

Peki, merhametsiz tavırlar ve şiddet yandaşlığı nasıl ortaya çıkmaktadır? Acaba insanın canını, malını, dinini ve ırzını koruyabilmesi için yine doğuştan sahip olduğu öfke duygusunun yanlış yönlendirilmesi ve kontrol altına alınmaması şiddetin sebebi olabilir mi? Öğrenilmiş şiddet davranışlarının taklidi şiddet zincirini uzatıyor olamaz mı? O hâlde şiddet de bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde eğitime konu olan bir davranış formudur.

Aile, “insanoğlunun eğitim gördüğü ilk kurum” olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla en temelde merhamete ya da şiddete dayalı bir yaşam tarzının ilk eğitimi ailede alınır diyebiliriz. Anne kucığında şefkati tadan yavru, yıllar ilerledikçe aile fertlerinin davranışlarını izleyerek ya rahmeti ya da şiddeti özümser. Bu sebeple aile içinde eşlerin ve çocukların birbirlerine karşı merhameti son derece önem taşımaktadır. Zira yeni bir nesle yani toplumun geleceğine merhamet de şiddet de aile yoluyla taşınabilmektedir.

Hz. Peygamber’in yaşamında aile içi merhametin taşıdığı anlamı, eşleri, çocukları ve torunları ile

geliştirdiği iletişim örgüsünde görmek mümkündür. Onun eşlerine karşı takındığı en sert tutum, daha müreffeh bir hayat talep etmeleri ve bu taleplerinde ısrarcı olmaları sebebiyle kendilerine dargın durduğu bir aylık dönemdir ki,⁵³ bu dönemde bile merhametsizliğin ve şiddetin izine rastlanmaz. Eşlerinin kimi zaman kıskançlıklarını, kimi zaman tartışma ve itirazlarını, kimi zaman dargınlıklarını sabırla karşılayan, anlayışı elden bırakmayan Resûl-i Ekrem,⁵⁴ “onları ıslah etme” gibi bir gerekçeyle asla şiddete başvurmamıştır. Onun “aile içi ilişkilerde olumluya odaklanma” konusundaki tavsiyesi, merhameti artırmak bakımından önemlidir: “Mümin bir kimse, eşine nefret beslemesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmese de hoşlanacağı başka bir huyu mutlaka vardır.”⁵⁵

Sünnet-i seniyye, hoşlanılmayan tutumların eşe bildirilmesinde dahi merhamet ve sevgi dolu bir iletişim dilini öğretir. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.), Hz. Âişe’ye bir gün “Ben senin benden memnun mu yoksa bana kızgın mı olduğunu gayet iyi biliyorum!” buyurmuş ve eşi “Nereden biliyorsun?” diye sorunca şu açıklamayı yapmıştır: “Benden memnun olduğunda ‘Muhammed’in Rabbine yemin olsun!’ diyorsun; bana kızdığında ise ‘İbrahim’in Rabbine yemin olsun!’ diyorsun.” Hz. Âişe’nin bu üsluba, yine aynı sevgi ve hoşgörü tavrıyla karşılık verdiği görülmektedir: “Ama Allah şahit, benim uzak durabileceğim tek şey senin sadece ismin!”⁵⁶

⁵³ Müslim, Talâk, 30.

⁵⁴ Buhârî, Nikâh, 108; Tirmizî, Menâkıb, 63.

⁵⁵ Müslim, Radâ’, 61.

⁵⁶ Buhârî, Nikâh, 109; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 80.

Mutlu ve huzurlu bir aile ortamının oluşmasında eşlerin birbirleriyle kurdukları merhamet ilişkisi kadar, çocukların merhamet eğitiminden nasiplerini almaları da önemlidir. Peygamberimiz (s.a.s.) “Benim on çocuğum var ama hiçbirini öpmüş değilim.” diyen Akra’ b. Hâbis isimli kişiye, “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez!*” buyurur.⁵⁷ Zira merhamet bulaşıcıdır, müşfik ellerde büyüyen çocuklar, şefkat göstermeye aday birer yetişkin olacaktır. Yıllar sonra bu defa ailede merhametin kaynağı onlar olacak, muhatapları olan yaşlılara gösterecekleri şefkat ve ihsan ise Kur’an’da şöyle anılacaktır: “*Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile sütten kesilmesi otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim, bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana nasip et. Neslimi de salih kimseler eyle. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.*”⁵⁸

Sözün özü olarak diyebiliriz ki, merhamet, dinî ve ahlâkî erdemlere değer veren bir aile yapısının vazgeçilmez ilkesidir. Tıpkı namazın Hz. Peygamber’in öğrettiği şekilde kılınması gerektiği gibi, aile içi ilişkilerde takınılacak tutum ve tavırların da onun örnekliğinde ve merhamet üzere şekillenmesi gerekir.⁵⁹

⁵⁷ Buhârî, Edeb, 18. Aynı konudaki bir başka rivayete göre, “Ya Resûlallah! Sen çocukları öpüyor musun? Vallahi biz hiç öpmeyiz!” diyen bir bedeviye Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cevabı şu olmuştur: “*Allah senin kalbinden rahmeti çekip almışsa ben ne yapayım?*” (Müslim, Fedâil, 64.)

⁵⁸ Ahkâf, 46/15.

⁵⁹ Ünal, İsmail Hakkı, “Yen İçinde Kalmayan Kol”, *Kadın ve Aile Yazıları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 252.

Elbette her ailenin zor, sıkıntılı, sorunlu zamanları olacaktır. Ancak çözüm arayışlarının zemininde, “her hâl ve şartta merhametten ve adaletten ödün vermememe” ilkesi yer almalıdır. Zira yaşanan problemleri şiddete başvurarak aşmaya çalışmak, hem kısa hem de uzun vadede hasarın habercisidir.

B. Aile ve Şiddet

“Aile”, bireylerinin kendilerini huzur ve güvende hissettikleri bir ortama işaret ederken, kişinin bir başkası üzerinde yıkıcı etkiler bırakması anlamına gelen “şiddet” kavramıyla bir arada kullanılması oldukça üzücü bir durumdur. Ancak aile üyelerinin birbirlerine uyguladıkları şiddetin yaygınlığı, “aile içi şiddet” probleminin çok yönlü olarak tartışılmasını ve çözüm üretilmesini zorunlu kılmaktadır. Dahası aile içi şiddet, tarih boyunca olagelmıştır ve günümüzde de bireysel, toplumsal ve kitlesel bazda büyük bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.⁶⁰

1. Şiddetin Kaynağı ve Türleri

Ailenin korunmasına dair kanunda aile ve şiddet kavramları net bir şekilde tanımlanmıştır. Söz konusu kanunun 4. maddesine göre aile, “aynı veya ayrı çatı altında yaşayan eş ve çocuk ile aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerini” kapsayan grup olarak tanımlanmıştır. Şiddet ise, “aile bireylerinden birisinin fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zarar

⁶⁰ Tarihsel arka plan için bkz. Gülmez, Çiğdem, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlakî Çözüm ve Dindarlık*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014.

görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanması muhtemel her türlü davranışı” kapsamaktadır.⁶¹

Dünya Sağlık Örgütünün tanımı ise şiddetin zararlı etkilerini içine alacak şekildedir: “Şiddet; fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır.”⁶²

Aile ve şiddete dair tanımlardan da anlaşılacağı üzere şiddet, farklı boyutları içeren, geniş bir sahaya yayılan, sebepleri ve sonuçları itibarıyla değişkenlik gösteren bir olgudur. Şiddet, güçlü olan taraftan güçsüz tarafa doğru bir hareket olduğu için aile içi şiddet büyük ölçüde kadın, çocuk ve yaşlıları etkilemektedir. Yapılan araştırmalar genel olarak, şiddet uygulayanların %95 oranlarında erkek, şiddete maruz kalanların %90’dan fazlasının ise kadın ve çocuk olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan çalışmalar, çocukların anneleri tarafından da şiddete maruz bırakıldıklarını göstermektedir.⁶³

Kime karşı ve hangi sebeple uygulanırsa uygulanırsa, şiddet asla kabul edilemez bir olgudur ancak hayatın içinde var olan bir gerçektir. Bu durum, pek çok düşünür ve psikoloğun şiddetin kaynağı

⁶¹ Resmî Gazete, 01.03.2008.

⁶² *World Report on Violence and Health (Summary)*, World Health Organization (WHO), Geneva: World Health Organization, 2002, s. 4.

⁶³ Bkz. Güler, Nuran vd., “Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler”, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, cilt: 24, Sayı: 3, yıl: 2002, s. 129.

konusunda açıklamalar getirmesine ve kuramlar ileri sürmesine neden olmuştur. Bu kuramların bir kısmı, şiddetin insan doğasında bulunduğunu iddia ederken (Freud gibi), bir kısmı ise insan doğasında kendini koruma şeklinde bulunan olumlu içgüdünün çeşitli sebeplerle ve zamanla başkasına yönelik yıkıcı şiddete dönüştüğünü (Adler gibi) savunmaktadır. Diğer bir kuram ise şiddetin, gizil öğrenme süreci sonucunda çevreden öğrenildiğini (Bandura gibi) ileri sürmektedir.⁶⁴

Aslında bu kuramlar birbirini etkileyen ve birlikte düşünülebilecek kaynaklara işaret etmektedir. Kanaatimizce ister aile içi ilişkilerde ister global ölçekteki ilişki katmanlarında gerçekleşsin, çağımızın şiddetle mücadelesinde en zayıf halka, şiddetin insanın doğasında bulunan bir kuvveye bağlı olmaktan çıkarılarak dış etkenlere bağlı bir sorun şeklinde tanımlanmasıdır. Buna göre şiddet; eğitimsizlik, rol modellerin olumsuzluğu, medyanın etkisi, alkol ve uyuşturucu kullanımı, yoksulluk gibi zahiri etkenler doğrultusunda ortaya çıkan orantısız güç kullanma tezahürüdür. Bu öncülün doğal sonucu olarak, şiddet bütün örnekleriyle “insanın dışında” değerlendirilmektedir.⁶⁵ Oysa şiddet üzerinde düşünürken ve şiddetin yıkıcı etkilerini bertaraf etmek üzere çözüm üretmeye niyetlenirken, insana doğuştan verilmiş nitelikleri irdelemek gerekir. Bir kardeşi dünyaya gelen küçük bir çocuğun hissettiği kıskançlığın onu

⁶⁴ Çayır, Celal-Özer Çetin, “Din ve Şiddet Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 13, Sayı: 1, yıl: 2011, s. 8.

⁶⁵ Ağargün, Yücel, “Şiddet ve Psikiyatrik Hastalıklar”, *Din ve Hayat*, yıl: 2012, Sayı: 15, s. 100.

sevk ettiği tutumlar dikkatlice takip edildiğinde, şiddetin kökeni hakkında düşünmek gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar. Henüz konuşmayı bile başaramayan çocuk, kardeşine vurmaya düşünebilir. Ailesinde şiddet davranışına tanık olmasa da çocuklukta doğal olan kıskançlık krizlerine karşı ailesi donanımlı bir duruş sergilese de durum çoğu kez öfkenin kontrol edilemeşiyle sonuçlanır. Burada yaşanan; yeni bir kardeşin gelmesiyle aile içindeki konumu değişen çocuğun, yerini koruma refleksi ve varlık gösterme ihtiyacıdır. Aslında öfke, gazap, hiddet gibi duyguların ve gücün insan varlığına kodlanmasının temel sebebi de koruma ve korunma refleksi geliştirmeyi kolaylaştırmaktır. İnsanlık tarihinde ilk cinayetin, kıskançlık sebebiyle oluşan bir aile içi şiddet vakası sonucu gerçekleştiğini bu bağlamda hatırlamak gerekir.⁶⁶ Besin kaynağı olarak hayvan öldürmek de dâhil olmak üzere, tehditler karşısında kendini korumayı amaçlayan insanın kontrollü şiddet davranışlarına ihtiyacı vardır. “Meşru müdafaa” hakkını kullanma esnasında kullanılan şiddetin suç sayılmaması, şiddetin kontrollü kullanımına bir örnektir. Şiddetin insan için problem teşkil etmesi ise onun kontrolsüz, kuralsız, hukuksuz, insafsız ve orantısız kullanımı durumunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla şiddetin sürdürülebilir şekilde önlenmesi hedefleniyorsa, öncelikli iş, insan tabiatını tanımak ve ona uygun çözümler üretmek olmalıdır.

İnsan donuk bir nesne değil; sürekli değişebilen, gelişebilen, olaylar karşısında farklı tepkiler verebilen, uygulanan, akıl ve vicdan sahibi olan, dinamik

66 Mâide, 5/27-32.

bir varlıktır. Onun hem iyiliğe hem de kötülüğe meyilli doğası⁶⁷ şiddet özelinde hatırlandığında, haksız ve orantısız güç kullanımında gerçekleşen olay “insanın mayasındaki hata eğiliminin harekete geçmesi” olarak tanımlanabilir. Bireysel alanda olduğu gibi, toplumsal hukuk zemini de aslında şiddet uygulama yetkisinin devlet kurumuna havale edilmesi ilkesine dayanır. Asıl sorun, hangi koşuldaki hangi uygulamanın haklı ve adil, hangisinin zulüm ve hak ihlali olduğuna doğru karar vermektir. Karar sürecinde ise şiddet konusunda güçlüünün de zayıfın da bağlı olduğu hukukî ve ahlâkî ilkelerin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Zira insanlığın bugün mücadele ettiği şiddet vakaları, hem hukuk hem de ahlâk ihlaline yol açan zulüm davranışlarıdır.

Şiddetle mücadelede ikinci önemli adım, öfke duygusunun eğitilebileceğini kabul etmek ve eğitimin yöntemlerini doğru tespit etmektir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) gerçek manada pehlivanlığı güreş sahasında rakibini yenmek değil, “*öfke anında kendine hâkim olmak*” şeklinde tanımlarken,⁶⁸ insanı güçlü kılan esasın, “duyguyu eğiterek kontrol altına almak” olduğunu vurgulamaktadır. Benzer bir durum onun, kendisinden ısrarla öğüt isteyen kişiye defalarca tekrarladığı “*Öfkelenme!*” cümlesinde de gizlidir.⁶⁹ Mesele öfke duygusunu tamamen yok etmek değil, yönetmektir. Esaslarını Kur’an’dan alan ve nebevî ilkelerle desteklenen bir eğitim, şiddetle mücadelede ve zayıfın

⁶⁷ Şems, 91/7-10.

⁶⁸ Müslim, Birr ve sıla, 106.

⁶⁹ Buhârî, Edeb, 76.

da güçlünün de uyacağı ahlâkî yol haritasını çizmede insanlığa destek olacaktır.

Şiddetin dâhilî ve hâricî kaynaklarını birlikte düşünmeyi teklif ettikten sonra üzerinde durmak istediğimiz bir diğer konu ise şiddetin çeşitleridir. Şiddet kelimesi ilk etapta fiziksel bir eylemi çağırırsa da şiddet kavramı bununla sınırlı değildir. Nitekim bir kişinin bir başkasına zarar vermesi sadece fiziksel saldırganlıkla olmaz. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda şiddet genel olarak dört başlık altında ele alınmıştır:⁷⁰

1. Fiziksel Şiddet: Mağdurun bedenine uygulanan ve ona zarar veren hareketleri kapsar. Tokat, yumruk, tekme, sopa ya da kemer gibi bir cisimle dövme, bıçak ve silah gibi aletlerle yaralama gibi.

2. Psikolojik Şiddet: Mağdura yönelik duygusal ve sözlü şiddettir. Şantaj, tehdit, aşağılama, alay etme, korkutma gibi.

3. Cinsel Şiddet: Mağdura yönelik sözel ve fiziksel taciz, evlenmeye, cinsel birlikteliğe ya da fuhşa zorlama, ensest ilişki gibi durumlardır.

4. Ekonomik Şiddet: Mağdurun şahsına ait olan malı veya hakkı olan parayı zorla elinden alma, onu çalışmaya veya çalışmamaya zorlama, az bir para karşılığında çok iş bekleme gibi durumları kapsar.

Şiddet türleri farklı gibi görünse de aslında birbiriyle ilintilidir. Nitekim bir şiddet olayında çoğu zaman farklı türler bir arada bulunur. Örneğin eşini döverken onu boşanmakla tehdit eden bir erkeğin bu

⁷⁰ Bkz. Mavili Aktaş, Aliye, *Aile İçi Şiddet*, Elma Yayınları, İstanbul, 2014; Tuğlu, Nuri, *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslam'ın Şiddet Karşıtlığı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.

hareketinde fiziksel ve psikolojik şiddet bir aradadır. Çocuğunu cezalandırırken küfreden ve hapseden bir anne hem sözlü hem de fiziksel şiddet uygulamaktadır. Benzer şekilde sokağa atılmaktan hatta öldürülmekten korkan bir yaşlının gelirine zorla el konması, psikolojik ve ekonomik şiddetin bir arada gerçekleşmesi anlamına gelir.

Şiddet, anlık bir eylem gibi görünse de devamlılık arz ettiği için aslında uzun zamana yayılan bir olgudur. Aile bireyleri de bu süre içerisinde şiddetin onur kırıcı, boğucu ve yaralayıcı türlerine bir arada maruz kalabilmektedir. Şiddet türleri birbirini besleyen ve yenilerini üreten bir yapıda karşımıza çıkar. Dolayısıyla şiddetle mücadele etmek için bütün çeşitleriyle şiddetin önüne geçilmesini sağlayacak, kapsamlı ve zihniyet odaklı önlemler alınmalıdır.

Bu noktada, İslam'ın şiddet karşısındaki duruşunda da her türlü zulüm ve şiddetin yasaklanması gibi bütüncül bir bakışın geçerli olduğu hatırlanmalıdır. İlahî vahiy, Allah'ın tarihe müdahalesidir. Bu müdahalenin hedefi ise ibadet ve teslimiyetin bütünüyle âlemlerin Rabbi olan Allah'a yönelmesi, evrensel anlamda ahlâkî ve hukuki değerlerin ikame edilmesiyle yeteneklerin kötüye kullanımının engellenmesi, kuvvetlinin zayıfı ezmesinin önüne geçilmesi, yeryüzünde adaletin tesisi ve hakların sahiplerine verilmesidir.⁷¹

Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Kim zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim güçlük çıkarırsa Allah da ona*

⁷¹ Özdeş, Talip, "İslam Açısından Kadının Konumu ve Kadına Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi", *EskiYeni*, Sayı: 12, yıl: 2009, s. 70.

*güçlük çıkarır.*⁷² buyurmuş ve insanlara işkence ederek fiziksel şiddet uygulayanların Allah tarafından azaba uğratılacağını haber vermiştir.⁷³ Ahlâk kitaplarımızda “dilin afetleri” başlığı altında ele alınan sövme, lanet okuma, kötü lakap takma, beddua, alay, yalan, gıybet ve iftira gibi her türlü sözlü şiddet davranışı da Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır. Onun söze dair ilkesi şöyledir: *“Allah’a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır söylesin ya da sussun.”*⁷⁴

Diğer yandan aile fertlerinin birbirlerinin saygınlığını korumasını ve haklarını muhafaza etmesini sünnete ittiba olarak değerlendiriyoruz. Birbirine baskı, tehdit, istismar anlamına gelecek davranışlarda bulunulmaması, mahrem hayatın şiddetten arındırılması da bu kapsamda düşünülmelidir.⁷⁵ Ekonomik şiddete de asla müsamaha göstermeyen ve mülkiyet hakkına riayeti öngören Allah Resûlü (s.a.s.),⁷⁶ “mal dokunulmazlığını” kadın-erkek fark etmeksizin her insanın en temel hakları arasında saymıştır.⁷⁷ Kısacası adını selam ve barıştan alan İslam, her türlü şiddetin karşısında; merhametin, hakkın ve adaletin yanında bir dindir.

2. Aile İçi Şiddet

Aile içinde bireylerin engellenme, tehdit edilme, yoksun bırakılma ve kısıtlanma nedeniyle yaşadıkları

⁷² Ebû Dâvûd, Kadâ’ (Akdiye), 31.

⁷³ Müslim, Birr ve sıla, 117.

⁷⁴ Buhârî, Edeb, 31; Müslim, İmân, 74.

⁷⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, Nikâh, 44-45; Abdürrezzâk, Musannef, VI, 194; Dârimî, Tahâret, 98.

⁷⁶ Müslim, Müsâkât, 141-142.

⁷⁷ Buhârî, İlim, 9; Müslim, Kasâme, 30.

öfke, şiddete dönüşebilmektedir. Zarar vermek niyetiyle gösterilen saldırgan tavırlar kadar, sözde iyi niyetli ve terbiye amacı güden şiddet davranışları da aile yapısını tehdit etmektedir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun yayımladığı *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* başlıklı raporda aile içi şiddet şöyle tanımlanmıştır: “*Aile içi şiddet, bireylerin yaralanmasına, sindirilmesine, öfkelendirilmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan fiziksel, sözel veya herhangi bir şekilde hakaret, davranış veya muameledir.*”⁷⁸

Şiddet çoğu zaman fail üzerinde geçici ama mağdur üzerinde kalıcı izler bırakmaktadır. Şiddet uygulayan kişi, öfkesini dindirmek, sağlıklı benlik algısını güçlendirmek, maddi veya manevi çıkar elde etmek gibi amaçlarına geçici süreyle ulaşabilir ancak kullandığı yöntem kesinlikle insani değildir. Şiddete maruz kalan kişi ise bedensel ve ruhsal anlamda birden fazla sorunla baş etmek zorunda kalmaktadır. Konuyla ilgili çok sayıda çalışma, şiddet mağdurlarının özgüven ve özsaygını yitirip sağlıklı düşünme yetisini kaybettiği, yeme ve uyku problemleri yaşadığı, intihar fikrine yatkınlık gösterdiği, kaygı ve korkuyla hareket ettiği, içine kapanarak kendini hayattan soyutladığı ya da saldırganlığı tercih ettiği şeklinde verilere sahiptir.

Şiddet sonuçta hem bireysel hem de toplumsal kayıplara neden olan, bedelini hep birlikte ödediğimiz

⁷⁸ *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Raporu*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1995, s. 7. Söz konusu rapor, Türkiye’de aile içi şiddeti irdeleyen ilk kapsamlı araştırmanın ürünüdür. Bu çalışmada beş ayrı bölgeden 3140 kadın ve 1318 erkekle görüşmeler yapılmıştır. Sonuçlara göre, gelir ve eğitim düzeyinin düşüklüğü, alkol alışkanlığı, çocuklukta şiddete şahit olma veya maruz kalma şiddeti besleyen risk faktörleridir.

bir olgudur. Bilhassa aile içi şiddetin önlenmesinde, yolun başında uyanık davranmak ve “şiddet oluşmadan önce önlem almak” esas olmalıdır. İslam hukukunun “kötülüğe giden yolları tıkamak” anlamında geliştirdiği “sedd-i zerâyi” yöntemi burada hatırlanmalıdır. Şiddet failini cezalandırmak elbette gerekli ve caydırıcıdır ancak yeterli değildir. Zira suça eğilimli bireylerde cezaya karşı direnç, sık görünen bir durumdur. Suç ve şiddetin önlenmesinde daha etkili olan yöntem, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarıyla zihniyet dönüşümü için emek vermek, kişilerin empati ve öz-kontrol yeteneklerini geliştirmektir. Bugün şiddet konusunda yapılan önleyici çalışmalarda da eksen, mağduru koruyan ve dış disiplin anlamına gelen polisiye tedbirlerden, faili eğiten ve iç disiplin sağlayan eğitim yöntemlerine kaymış durumdadır.

Şiddetin önlenmesi ve mağdurların topluma kazandırılması için devlet nezdinde üretilecek politikaların yanı sıra, sivil toplum kuruluşları, adli birimler, polis, sağlık personelleri, din görevlileri, sosyal hizmet uzmanları ve aile yakınlarından oluşan çoklu bir destek programına ihtiyaç vardır.⁷⁹ Sağlık hizmetleri, uygun barınma, yeterli ücret, ulaşılabilir çocuk ve yaşlı bakımı, evlat edinme ve benzeri konular şiddet, istismar ve ihmal ile beraber yürüyen meselelerdir. Bu konulardaki yanlış ve eksik politikalar, ailede şiddet ve ihmale zemin hazırlarken, uygulanacak rasyonel ve doğru politikalarla aile hayatının sağlıklı bir

⁷⁹ İbiloğlu, Aslıhan Okan, “Aile İçi Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, cilt: 4, Sayı: 2, yıl: 2012, s. 205.

şekilde işleyişine destek sağlanabilir.⁸⁰ Şiddete maruz kalan kişilerin özelliklerine göre koruyucu imkânlarla ulaşma ihtimalleri değişmektedir. Bu nedenle kadına, çocuğa ve yaşlıya yönelik şiddet, sebep ve sonuçlarıyla ayrı ayrı ele alınmalıdır.

a) Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Aile ve şiddet birlikte zikredildiğinde en çok üzerinde durulan husus, kadına yönelik aile içi şiddettir. “Kadının aile içinde fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesine veya acı çekmesine neden olan her türlü tutum ve davranış”⁸¹ olarak tanımlanabilen “kadına yönelik aile içi şiddet” hakkındaki geniş çaplı alan araştırmaları, problemin büyüklüğünü göstermesi açısından önem taşımaktadır. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü tarafından gerçekleştirilen *Çok Ülkeli Kadın Sağlığı ve Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet Araştırması*, 24000 kadınla yapılan mülakatlara dayanmaktadır. Araştırmaya göre, erkeğin eşine uyguladığı fiziksel veya cinsel şiddet, % 13 (Japonya) ile % 61 (Peru) oranları arasında değişmektedir.⁸² Bu çalışmadan çıkan genel sonuç, eşlerine fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin, uygulamayanlara oranla daha çok kısıtlayıcı kontrol davranışı sergilediğini göstermektedir. Eşinin akraba ve arkadaşlarıyla görüşmesini engelleme, sağlık hizmeti almasına engel olma, evden çıkmasını yasaklama, onu sadakatsizlikle suçlama

⁸⁰ Karslı, Necmi, “Psiko-Sosyal Açıdan Şiddet ve Çözüm Yolları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 2016, cilt: 16, Sayı: 3, s. 84.

⁸¹ Multi-Country Study on Women’s Health and Domestic Violence Against Women, World Health Organization (WHO), Geneva 2005, s. 5.

⁸² Multi-Country Study on Women’s Health and Domestic Violence Against Women, s. 6.

gibi baskı tutumları, şiddeti besleyen sosyo-kültürel ve ekonomik etkenlere bağlı olarak artmaktadır.

Türkiye’de ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacını taşıyan kanun, 2012 yılında kabul edilerek Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.⁸³ Türkiye özelinde kadına yönelik şiddetin sonuçlarını ve bıraktığı deformasyonu göstermesi açısından Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009) ve Aile Bakanlığı (2015) tarafından yapılan *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet* başlıklı araştırmalar önem taşımaktadır. Bu çalışmalardan ilkinin sonuçlarına göre örneklemin % 39’u fiziksel şiddete, % 44’ü duygusal şiddete maruz kaldığını belirtmiş, fiziksel şiddete maruz kalmış kadınların % 24’ü ise fiziksel ve psikolojik sağlık problemleri yaşamıştır. Kadınların yaş, eğitim, ekonomik durum gibi özellikleri dikkate alındığında şiddete maruz kalma oranları değişiklik gösterse de her kademedede farklılaşan çeşitleriyle şiddete rastlanması esef vericidir.⁸⁴ Şiddet uygulayan erkekler ve şiddete maruz kalan kadınlar şeklindeki iki gruba birden ulaşılarak yapılan bir çalışma, eğitim düzeyi yükseldikçe aile içinde kadına yönelik fiziksel şiddet oranının düştüğünü ancak psikolojik şiddetin düşme eğilimi göstermediğini bulgulamıştır.⁸⁵ Diğer

⁸³ Resmî Gazete, 08.03.2012. Bu kanunda “kadına yönelik şiddet” şu şekilde tanımlanmıştır: “Kişinin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış.”

⁸⁴ *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s. 46 vd.

⁸⁵ Gülmez, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözüm ve Dindarlık*, s. 248.

yandan, aile içi şiddete dair verilerin tutulmasında şeffaflıktan uzak bir tutum sergilenmesi tehlikenin boyutunu anlamamızı zorlaştırmaktadır.

TÜİK'in 2021 yılında yayımladığı Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerine göre, Türkiye'de boşanan kadınların belirttiği boşanma nedenlerinde 1. sırayı sorumsuz ve ilgisiz davranma (% 61.5), 2. sırayı evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama (% 42.6) alırken, 3. sırada şiddet (% 36.4) gelmektedir.⁸⁶ Hayatlarının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların yaş aralıkları ile şiddet arasındaki ilişki incelendiğinde, yaş yükseldikçe kadına yönelik şiddetin de arttığı görülmektedir. Söz konusu rapora göre, 2014 verileri baz alındığında, yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını ifade eden kadınların % 35'i şehirde, % 37.5'i kırsal yerleşim birimlerinde; hayatının herhangi bir döneminde cinsel şiddete maruz bırakılan kadınların % 12'si şehirde, %11.9'u kırsal yerleşim birimlerinde ikamet etmektedir.⁸⁷ Şiddetin zirvesi olan kadın cinayetlerine bakıldığında, ülkemizde 2012'de 145 kadın cinayeti işlenmişken, 2020'de bu sayının neredeyse üç katına çıkarak 408 olarak kaydedildiği görülür.⁸⁸

Şiddete uğrayan kadınlar, fiziksel yaralanma ve bunun için tedavi alamama başta olmak üzere birçok insani ve ekonomik destekten yoksun kalmaktadır. Acı ve ağrı, bitkinlik, depresyon, içe çekilme, uykusuzluk,

⁸⁶ *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2021*, Türkiye İstatistik Kurumu, yayın no: 4651, Ankara 2022, s. 84-85.

⁸⁷ *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2021*, s. 147.

⁸⁸ *Toplumun Görünümü, İstatiksel Verilerle Türkiye Toplumunu (2010-2020)*, Editör ve Proje Yürütücüsü: Lütfi Sunar, İlke İlim, Kültür, Eğitim Vakfı, İstanbul 2022, s. 42-43.

utanç, yalnızlık, mutsuzluk, çaresizlik, iş gücü kaybı, dikkat dağınıklığı ve hatta konuşma güçlüğü gibi bir dizi bedensel ve ruhsal hastalık belirtisi gösteren bu kadınlar, en önemlisi de hayata dair güven ve umutlarını yitirmektedir.⁸⁹

Kadınlar aile içinde genellikle eşleri, babaları, erkek kardeşleri gibi yakınlarından şiddet görmektedir.⁹⁰ Erkekten eşine yönelen şiddet üzerine birçok akademik ve sosyal çalışma yapılarak kamuoyunda gündem oluşturulmasına rağmen, baba ve erkek kardeşten kadına yönelen şiddet konusunun gölgede kaldığı söylenebilir. Oysa evlenmeden önce ailesinde şiddete maruz kalan kadınların evlendikten sonra da şiddet karşısında kendilerini koruyamadıkları göz önüne alındığında, eş dışındaki baba, ağabey, amca, dede hatta anne, teyze, nine gibi aile fertlerinden kadına yönelen şiddetin de gündeme alınarak çözüm beklediği anlaşılacaktır. Nitekim bir araştırmada erkeğin çocukken şiddeti yaşamasının ya da şiddete şahit olmasının bunu içselleştirme ihtimalini iki kat artırdığı, aynı şekilde, kadının da çocukluk yıllarında şiddete uğramasının ve şahit olmasının “şiddete maruz kalma ihtimalini” iki kat artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.⁹¹

b) Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet konusunda üzerinde önemle durulması gereken bir diğer başlık da çocuklara yönelik şiddettir. Küçük ve güçsüz olan çocuk, çoğu zaman büyük ve

⁸⁹ *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2009)*, s. 134 vd.

⁹⁰ *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 111.

⁹¹ Gülmez, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlakî Çözüm ve Dindarlık*, s. 16.

güçlü kavgaların kurbanı olur. Çocuğun savunmasızlığı ve kendini koruma yetisinden mahrum olması, şiddeti daha ağır yaşaması anlamına gelir. Yapılan resmî araştırmalara göre, ülkemizde 7-18 yaş arası çocukların % 51'i psikolojik şiddete, % 43'ü fiziksel şiddete, % 25'i ihmale ve % 3'ü cinsel şiddete maruz kalmakta olup⁹² rakamlar gerçekten geleceğimiz hakkında endişe uyandırmaktadır. Bizzat şiddetin odağında olmasalar bile aile içinde şiddetle yan yana büyümüş, annesine veya kardeşlerine uygulanan şiddete tanık olmuş çocuklar “sessiz”, “unutulmuş” ya da “görülmez” kurbanlar olarak adlandırılmaktadır.⁹³ Bu çocukların da doğrudan öfke ve saldırganlığa maruz kalan ya da ihmale edilen diğer çocuklarla aynı tür davranış bozuklukları gösterdikleri tespit edilmiştir.

Çocuğun biyolojik ve psikolojik özellikleri, şiddeti yetişkinden farklı algılamasına ve iç dünyasında daha yoğun yaşamasına neden olur. Bir çocuğun en belirgin psikolojik ihtiyacı, kendini güvende hissetmek ve sevmektir. Her yönden savunmasız ve tamamen bakıma muhtaç bir şekilde dünyaya gelen bebeğin kendini en çok güvende hissettiği yer, anne kucağıdır. Zaman içerisinde anne kucağı, güven merkezi olma özelliğini aile ortamına bırakır. Dolayısıyla aile ortamında şiddetin varlığı, çocuğun “emniyette olma”

⁹² *Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Raporu*, SHÇEK-UNICEF, 2010, s. 32. TÜİK verilerine göre boşanma nedenlerinin başında %19.5 ile ailede şiddet gelirken, aile içinde çocuklara yönelik kötü muamele de % 5.9'luk bir oranla ayrıca zikredilmiştir. Bkz. *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2021*.

⁹³ Kaymak Özmen, Suna, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, yıl: 2004, cilt: 37, Sayı: 2, s. 30.

duygusunu yaşayamamasına, özgüvenini yitirmesine, insanlara olan güvenini kaybetmesine ve hayata daimi bir kuşkuyla bakmasına sebep olmaktadır.⁹⁴

Diğer yandan, çocukluk dönemi, kişiliğin temel-
lerinin atıldığı ve hayata dair tutum ve davranış
kalıplarının öğrenildiği dönemdir. Çocuk sürekli çekim
yapan bir kamera gibi anne babayı izlemekte, nerede
nasıl hareket ettiklerini öğrenmekte ve içselleştir-
mektedir.⁹⁵ Bu dönemde hafıza güçlüdür ve yaşanan
tecrübelerin izlerini hayat boyu kalıcı bir biçimde sak-
lama yetisine sahiptir. Özellikle okul öncesi dönemde
çocuklar duygularını son derece yoğun yaşarlar ve bu
yaşlarda hissettikleri sevgi onları bir yetişkine göre
daha kolay mutlu ederken, tecrübe ettikleri korku
da daha ağır yaralar. Bir diğer ifadeyle, çocuklara ne
söylenildiğinden ziyade ne hissettirildiği önemlidir.
Uzun yıllar sonra bile unutulmayan duygular, bilhassa
anne baba tarafından kabul edilmeyi ve önemsenmeyi
bekler.

Çocuğun hem fiziksel hem de psikolojik olarak
aileye bağımlı olması, hissedilen şiddetin derecesini
artırmaktadır. Bu nedenle çocuğa yönelik şiddet
konuşulurken, “ihmal” üzerinde de durulmalıdır.
Şiddetten farklı olarak fiziksel ihmal, “anne-babanın
çocukların sağlığı için gerekli tıbbi yardımı reddetme-
leri veya geciktirmeleri, çocuğun eğitimi, beslenmesi,
bakımı, giyimi, refahı ve güvenliği konusunda ilgisiz

⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Davarcı, Yasemin–Hasan Kayıklık, “Çocukların Aile İçinde Şiddete Maruz Kalmaları ve Dindarlıkları Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2016/3, Sayı: 32, ss. 109-145.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Yayınları, 2012.

ve kayıtsız kalmaları” şeklinde tanımlanabilir. Psikolojik ihmal ise “çocuğun ihtiyacı olan sevgi, ilgi, anlayış ve şefkati ondan esirgemek” anlamına gelir. Şiddet, anne babanın çocuğuna yapmaması gereken bir eylemi gerçekleştirmesi, ihmal ise yapması gereken bir eylemi yerine getirmemesidir. İhmalin ve şiddetin doğal sonucu çocuğun zarar görmesi olup, ucuz işgücü olarak istihdam edilen, göçmen ve sığınmacı olan, erken yaşta ve zorla evlendirilen, engelliliği sebebiyle örselenen çocuklar da bu kapsamdadır.⁹⁶

Çocuğa yönelik aile içi şiddet konusunda öne çıkan bir başka nokta, çocuğun sadece babadan değil, anneden de şiddet gördüğü gerçeğidir.⁹⁷ Tokattan alay ve hakarete, tehditten evde yalnız bırakmaya, şartlı sevgi ile baskı uygulamaktan hastalık durumunda doktora başvurmamaya kadar bir dizi şiddet davranışı, anneyi çocuğundan uzaklaştırmakta, çocuğu başka güven kaynakları aramaya itmektedir. Şiddete dair acı tecrübeler yaşayan her çocuk, şer odaklarının ağına düşme riskiyle de karşı karşıyadır. Kendini sokağa atan ve tutunacak dal ararken eğriyi doğrudan ayırt edemeyen çocuk, suça itilmekte, madde kullanımına yönelmekte ve cinsel istismara açık hâle gelmektedir.

⁹⁶ Detaylı bilgi ve istatistiksel veriler için bkz. Akbaş, Emrah, *Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet 2020 (Durum Raporu)*, Uluslararası Çocuk Merkezi, Ankara 2020. Suça karışma durumunda bile çocuk ziyadesiyle mağdurdur. Nitekim 2020 yılında çocukların karıştığı olaylar sonrası güvenlik birimlerine gelişlerinin % 37,9 oranıyla en yüksek seviyede mağdur konumunda oldukları tespit edilmiştir. (TÜİK, *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri-2020*)

⁹⁷ Bkz. Güler ve diğ., “Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler”.

İhmal ve şiddete maruz kalan çocuklarda içe kapanma ya da saldırganlık, depresyon belirtileri, uyku ve davranış bozuklukları, öğrenme güçlükleri, başkalarına ve kendine şiddet uygulama eğilimi, konuşmada gecikme ve kendini ifade etmekte zorlanma, okulda başarısızlık, düşük özsaygı ve özgüven, kaygı, korku, ümitsizlik, isteksizlik gibi birçok olumsuz durum görülebilmektedir. Dahası bu çocuklar baskı ortamından kurtulmak için evden kaçmayı, yanlış olduğunu bildikleri hâlde kaçarak evlenmeyi ve intiharı deneyebilmektedir.⁹⁸ Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki yıkıcı etkisi, onun hayatını kaybetmesine kadar uzanabilir.

Şiddet mağduru gençlerin de psikolojik, sosyal ve davranışsal problemler gösterdikleri bilinmektedir. Mesela ailede şiddeti görmüş veya yaşamış 12-18 yaş arası gençlerin, böyle bir durum yaşamayan gençlere oranla umutsuzluk düzeyleri ciddi biçimde yüksek bulunmuştur. Diğer taraftan bu gençlerin, gelecek planlamaları, akademik başarıları ve sosyal yaşamlarını şekillendiren benlik imgeleri zayıflamakta; aile ilişkileri ve ruh sağlıkları bozulmaktadır.⁹⁹ Aile içi şiddet, doğrudan çocuk ve gence yönelik olmasa dahi, onun geleceğini yaralamakta, kendisini huzurlu ve güvende hissedeceği bir aile fikrinden mahrum kalmasına sebep olmakta ve bütün hayatını etkilemektedir. Dolayısıyla çocuğa yönelik şiddet, ilk etapta bir sonraki nesilde şiddetin devam etmesi riskini,

⁹⁸ İbiloğlu, "Aile İçi Şiddet", s. 208-209.

⁹⁹ Arıkan, Ayşe, *Ergenlerde Aile İçi Şiddet ile Benlik İmgesi ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişki*, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2014. (Basılmamış yüksek lisans tezi), s. 54-55.

ikinci etapta ise ülke genelinde suç ve huzursuzlukta artma; ilerleme ve kalkınmada gerileme riskini taşımaktadır.¹⁰⁰

c) Yaşlıya Yönelik Aile İçi Şiddet

Dünya nüfusunun giderek yaşlanmasıyla, aile içinde yaşlılara yönelik ihmal, istismar ve şiddet vakaları daha fazla görünür olmuştur. Her ne kadar günümüzde geniş aile modelinden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşansa da ülkemizde görünmez çatırlarla birbirine bağlanan ve ağlar oluşturarak akrabalık ilişkilerini koruyan çekirdek ailelerin varlığı bir gerçektir.¹⁰¹ Bu aile gruplarında yaşlılar hâlâ aileleriyle sıcak iletişim hâlinde yaşamaktadır. Aile üyelerinden uzak olan yaşlılar ise büyük oranda yalnız yaşamakta veya bakımevlerinde kalmaktadır.

Yaşlılık dönemi, fiziksel ve zihinsel gerilemelerin görüldüğü, aile içinde ve toplumsal düzeyde rol ve saygınlık kaybının yaşandığı, aktif yaşamdan pasif yaşama geçildiği, yalnızlık, alınganlık, cimrilik ve ölüm korkusu gibi duyguların yoğunluk kazandığı, kişinin gerek bedensel gerekse ruhsal anlamda diğer insanlara daha çok bağlı olduğu bir dönemdir.¹⁰² Bu dönemde ortaya çıkan güçsüzlük ve desteğe muhtaç olma hâli, yaşlıların istismarına zemin teşkil edebilmektedir.

¹⁰⁰ Görgülü, Faruk, "Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Dinin Rolü", *Diyanet İlmî Dergi*, 2016, cilt: 52, Sayı: 2, s. 103.

¹⁰¹ Dikeçligil, F. Beylü, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 8, Sayı: 31, 2012, ss. 21-52.

¹⁰² Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 364 vd.; Koç, Mustafa, "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Bireysel ve Ruhsal Gelişim", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl: 2004, cilt: 8, Sayı: 19, ss. 77-90.

Yaşlıya yönelik şiddet, “yaşlı bireyin sağlık veya iyilik hâlini tehdit eden, ona zarar veren davranışlar” olarak tanımlanır. İstismar bedensel, psikolojik veya ekonomik olabilir, aynı zamanda ihmali de beraberinde getirebilir.¹⁰³ Yaşlının dövülmesi ve aç bırakılması fiziksel şiddet; taciz ve tecavüze uğraması cinsel şiddet; hakarete ve azarlanmaya maruz kalması psikolojik şiddet; emekli aylığının gasp edilmesi ve mal varlığının rızası dışında kullanılması ekonomik şiddet örnekleridir.

Yaşlının bakımı gönüllü değil de zorunlu bir hizmete dönüştüğünde, özellikle yatağa bağlı olma durumu söz konusu olduğunda ihmal ve şiddet de artmaktadır. Yaşlı yakınları, vicdan muhasebesi ve bakım yükü arasında gelgitler yaşamakta, içinde buldukları gerilimi istemeden de olsa yaşlıya yansıtmaktadır. Bu gibi durumlarda, yaşlıya yönelik şiddetin tespiti de zorlaşmaktadır.¹⁰⁴

Yaşlıya yönelik şiddet; “ailesel, kurumsal ve kendi kendini ihmal” şeklinde üç başlıkta incelenmektedir. İçinde bulunduğu ortama göre yaşlı kimi zaman kendi ailesinden ve komşularından, kimi zaman da sosyal hizmet kurumu içinde bakıcı personelden şiddet görebilmektedir. Yaşlının kendini ihmali ise sağlık ya da güvenliğini tehdit edecek şekilde tek başına yaşama davranışıdır.¹⁰⁵ Yaşlılara şiddet uygulayan aile bireylerinin genellikle kendi geçmişlerinde de

¹⁰³ Uysal, Aynur, “Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmali”, *Aile ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 5, yıl: 2002.

¹⁰⁴ Artan, Taner, “Huzurevinde Kalmakta Olan Yaşlılarda Aile İçi İstismar”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 24, Sayı: 2, Yıl: 2013, s. 111.

¹⁰⁵ Akdemir, Nuran ve diğ. “Yaşlı İstismarı ve İhmali”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 2008, s. 71-72.

kişisel şiddet öyküleri vardır. Ayrıca bu kişilerin, yaşlı bakımı hakkında yeterince bilgi ve beceriye sahip olmamaları, strese ve sosyal izolasyona maruz kalmaları, yorgunluk ve uykusuzluk çekmeleri, maddi sorumluluk üstlenmeleri, şiddete kapı aralamaktadır.¹⁰⁶

Aile içinde yaşlının şiddete uğraması ilk bakışta bir sonraki neslin bir önceki nesle şiddet uygulaması şeklinde anlaşılabilir. Ancak yaşlıya yönelik şiddetin yarısından çoğunun eşler tarafından uygulandığı raporlanmıştır. Çalışmalar, eşlerin birbirlerine karşı fiziksel şiddet başta olmak üzere tüm şiddet türlerini 60 yaş civarına kadar sürdürdüğünü göstermektedir. Çocuktan anne-babaya yönelen şiddetin arka planında ise şiddetin sarmal yapısı dikkat çekmektedir. Küçükken kötü muamele gören yetişkinler, anne-babalarına karşı daha yüksek oranlarda ihmal ve şiddete yönelmektedir.¹⁰⁷

Şiddete uğrayan yaşlılarda beslenme ve uyku bozukluğu, kilo kaybı, yara, ezik ve yanıklar gibi fiziksel belirtiler görülmekte; çaresizlik, konuşmada duraksama ve kararsızlık, bilinç bulanıklığı, uyum bozukluğu, öfke ve çekingenlik gibi psikolojik sorunlar yaşanmaktadır. Yaşlıda şiddete bağlı olarak gelişen sürekli korku hâli, kimi zaman yaşın gereği veya bunama belirtisi olarak görülüp hafife alınmaktadır. Oysa yaşlıların şiddet sonrasında travma yaşadıkları, utanç ve korku duydukları için şiddeti dile getiremedikleri ve yardım isteyemedikleri unutulmamalıdır.

¹⁰⁶ Akdemir ve diğ., "Yaşlı İstismarı ve İhmalı", s. 72.

¹⁰⁷ Uysal, "Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmalı".

Bu bölümün sonunda diyebiliriz ki, failine, mağduruna, şekline ve ölçüsüne bakılmaksızın şiddetle mutlaka mücadele edilmeli, “aile içinde şiddete karşı sıfır tolerans” prensibi benimsenmelidir. Zira her insan ailede şiddetle yüzleşmeyi değil, aksine şiddetin kavurucu sıcağından, öfkenin yok edici fırtınasından kaçarken aile yuvasında merhamet, huzur ve güven bulmayı hak etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

Aile İçi Şiddetle Mücadelede Hz. Peygamber'in Örneklığı

Hız. Peygamber (s.a.s.), Allah'ın kullarına olan rahmetini, çocuğunu ateşe atmaya asla razı olmayacak bir annenin şefkatine benzetmiş, Cenab-ı Hakk'ın bu anneden çok daha engin bir rahmete sahip olduğunu söylemiştir.¹ Allah Teâlâ, insanoğlunun “halife” olma sorumluluğunu unuttuğu, “emaneti” zayı ettiğı, zulmü hayat nizamı hâline getirdiğı zamanlarda, bu sınırsız rahmetin tecellisi olarak yeryüzüne müdahalede bulunmuş, peygamberler göndermiştir. Tarih, toplumsal çözümlenin had safhaya ulaştığı ve derin bir ahlâk bunalımının yaşandığı, bu yüzden “cahiliye çağı” olarak adlandırılan nice zamanlara şahit olmuştur. Vahyin aydınlığı peygamberler vesilesiyle insanlığa ulaşırken, cahiliyenin karanlığı ortadan kalkmış, toplumlar zulümden sıyrılarak merhametle buluşmuştur. Böyle bir buluşmanın Peygamber Efendimiz döneminde ve aile ekseninde nasıl seyrettiğini inceleyeceğimiz bu bölümde, kadına, çocuğa ve yaşlıya yönelik şiddetin zihniyet dönüşümü sağlanmak

¹ Buhârî, Edeb, 18.

suretiyle nasıl önlenebileceği sorusuna cevap aranacaktır.

A. Cahiliye, Zihniyet ve Şiddet

Cahiliye, sıradan bir bilgisizliğe değil, zorbalık esasına dayanan, şiddetten, barbarlıktan ve güçlüden yana gelişen bir hayat anlayışına verilen isimdir.² “Yoksa onlar cahiliye döneminin hükmünü mü arıyorlar? İyi anlayan bir toplum için hükümranlığı Allah’tan daha güzel olan kim vardır?”³ ayetiyle işaret edilen cahiliye idaresi; adaletten, nizamdan, sulh ve sükûndan uzak, şirk ve zulümle yürüyen bir idare şeklidir. İslam öncesi Arap toplumunda da şefkat, adalet ve merhametin hayatı şekillendirdiği söylenemez. Her ne kadar cömertlik, misafirperverlik, ahde vefa, sabır ve şecaat gibi faziletleri sürdürmek için gayret etseler de Araplar için sistem, haklıdan değil güçlüden yana işlemektedir.⁴

Son Peygamber (s.a.s.) hukukî ve ahlâkî çözülmünün yaşandığı bir dönemde insanlara hakikati tebliğ ile görevlendirilmiştir. Onun nasıl bir dünyaya gözlerini açtığını ve ne çeşit bir düzeni değiştirmekle ömrünü geçirdiğini anlamak için Ca’fer b. Ebû Tâlib’e kulak vermek yeterlidir. İlk Müslümanlardan bir grup, Mekkelilerin eziyet ve işkencelerinden kaçarak Habeşistan’a hicret ettiklerinde Habeşistan Kralı Necâşî’nin huzuruna çıkmışlar ve genç bir sahâbî olan Ca’fer (r.a.)

² Bkz. Fayda, Mustafa, “Câhiliye”, *DİA*, VII/19.

³ *Mâide*, 5/50.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Arı, Mehmet Salih, “Câhiliye Toplumundan Medenî Topluma Geçiş Süreci: Yeni Bir Sosyal Düzenin Doğuşu”, *İSTEM*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, ss. 175-190.

orada şunları söylemiştir: *“Ey Hükümdar! Biz cahiliye toplumuyduk; putlara tapar, leş yer, çirkin işler yapardık. Akraba ilişkilerine değer vermez, etrafımızdakilere kötülük ederdik. Güçlülerimiz zayıflarımızı ezdi. İşte biz bu hâlde iken Allah bize içimizden soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini ve iffetini iyi bildiğimiz bir peygamber gönderdi. Bu peygamber bizi Allah’a, tevhide ve yalnız O’na kulluk etmeye davet etti. Bizim ve atalarımızın Allah’ın dışında tapmış olduğumuz taşlardan ve putlardan kurtulmamızı öğütledi. Doğru söylemeyi, emanete riayet etmeyi, akraba ile iyi ilişkiler kurmayı, komşulara güzel davranmayı, haram yemeye ve kan dökmeye son vermeyi emretti. Aynı şekilde çirkinlikleri, yalan sözü, yetim malı yemeyi, namuslu kadına iftira etmeyi de yasakladı. Bir olan Allah’a ibadet etmeyi ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamayı emretti. Namazı, zekâtı ve orucu da bize emretti.”*⁵

Cahiliye kelimesi, sadece bir zaman dilimini değil, bir zihniyeti ve hayat tarzını da yansıtmaktadır. Bu zihniyetin en belirgin özelliği, insanların arzularına köle olmaları, ilahî vahye tabi olmayı reddetmeleri, baskı, sömürü, şiddet ve suistimal gibi damarlardan beslenerek ayakta kalmalarıdır.⁶ Zaman ve mekân farklılaşsa da dünya üzerinde böyle bir mantaliteye sahip pek çok düzen gelip geçmiştir. Dolayısıyla cahiliye zihniyeti, geçmişle sınırlı değildir; bilakis bugüne

⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 202.

⁶ Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, VII/19.

de uzanan ve hatta geleceği tehdit eden bir nitelik taşır.⁷

İşte bu noktada değinmek istediğimiz husus, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşanan merhamet eksenli ahlâkî dönüşümün, şiddetin yaygınlaştığı her mekân ve zaman için de aslî bir ihtiyaç olarak geçerliliğini koruduğudur. Şiddeti bir iletişim tarzı olarak benimseyen cahiliye insanını merhametle tanıştırmak için Peygamberimizin attığı adımlar, o güne olduğu gibi, bugüne de hitap etmektedir. Saldırgan bir tabiatın değer gördüğü cahiliye bakışında halim selim ve yumuşak huylu olmak hiçbir karşılık bulamazken, “Allah rıfk (yumuşak ve merhametli bir tavır) sahibidir. Rıfkı sever. Rıfk karşılığında, şiddet ve benzeri başka hiçbir şey karşılığında vermediğini verir.”⁸ buyuran bir Peygamber, elbette sadece güzel bir huyu övmemekte, aynı zamanda zihinsel bir dönüşümü hedeflemektedir.

Doğrusu zaman değişkendir ve tarihsel bir derinliği olan dinî metinler her zaman aralığında o zamanın realitesi ile birlikte düşünölmek durumundadır. Dinin verileriyle birlikte zamanı da okuyan insanlar, her zamana uygun dinî ve ahlâkî çözümler bulabilirler. Zaman ve eylem arasındaki bu ilişki, insanlar için büyük bir mesaj barındırır. Zaman akıcı olduğu gibi, insanın eylemleri de akıcıdır. İnsanlar değişken olduğu ölçüde, Müslömanların da tavır ve tutumları

⁷ Bkz. Altıntaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliyye*, Ribat Yay., Konya trs., s. 11 vd.

⁸ Müslim, *Birr*, 77; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 10.

yorumsamacıdır; ezberci değildir.⁹ Âlimin sorumluluğu, Kur'an ve hadis metinlerini dondurarak tarihte saklamak değil, zaman-eylem bağına dikkate alarak canlı ve akıcı tutmak olmalıdır. Şiddetin yaygınlaştığı günümüzde, cahiliye ile mücadele yöntemlerini bir de bugüne uyarlayarak düşünmek gerekir. Peygamberimizin zulüm ve şiddetle mücadelede kullandığı yöntemler, bugün bizim için de model teşkil etmelidir. Dini en iyi bilen insanın şiddete karşı takındığı kararlı tavır, toplumda bir yandan merhameti yaygınlaştırmak, bir yandan da şiddete engel olmak üzere çift yönlü geliştirdiği dönüşüm şeması, bizim tarafımızdan bugüne taşınmalıdır.

B. Şiddetle Mücadele ve Düşünce Kalıpları

“Şiddet, şiddetin çocuğudur.” denilirken, son derece özlü ve gerçekçi bir tespit yapılmaktadır. Şiddet, birbirini üreten bir sarmalın adıdır; çok küçük yaşlardan itibaren yakın çevreden öğrenilen bir davranış formudur. Bir diğer ifadeyle, “Şiddet, strese karşı öğrenilmiş bir tepkidir.” Aile; duygularımızın, düşüncelerimizin, alışkanlıklarımızın oluştuğu ilk sosyal ortamdır. Aile büyükleriyle özdeşim kuran çocuk, onları gözlemleyerek duygusal tepkilerini, düşünme biçimlerini, davranış modellerini örnek alır. Şiddeti de izleyerek, model alarak, ebeveyni arasında yaşanan şiddete şahit olarak ya da şiddetin birebir hedefi olarak öğrenir ve bir çeşit stresle başa çıkma yöntemi olarak

⁹ Bkz. Aktay, Yasin, “Metin, Tarih ve Şiddetin Kaynakları: İslam'ın Kültürel Çoğulculuğunun Tarihsel ve Sosyolojik Tezahürleri”, *Milal ve Nihal*, yıl: 2007, cilt: IV, Sayı: 3, s. 97.

benimser.¹⁰ Dolayısıyla şiddetle mücadele için strateji belirlerken, sonrasında harekete geçmek kadar, olmasını önlemek de büyük önem taşımaktadır. Olup biten, yıkıp döken, ezip paralayan bir şiddetin cezasını vermek elbette elzendir. Ancak aile içinde şiddeti var eden zihin dünyasına müdahale etmedikçe, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık vermedikçe, merhamet örneklerini artırmadıkça şiddetin önlenmesi zordur.

Peygamber Efendimizin cahiliye ile mücadele ederken şiddet ile de mücadele ettiği açıktır. Merhameti toplumun en ince dokularına kadar işlemek, *“Rahmetim gazabımı geçti.”*¹¹ buyuran Rabbimiz tarafından *“âlemlere rahmet olarak gönderilen”*¹² bir Peygamber’in asli görevlerinden olmuştur. Çocuğun, kadının, erkeğin ve hatta eşya mertebesinde görülen kölenin insanlık onuru bakımından Allah katında eşit olduğu ve bu onura layık bir muameleyi hak ettiği, Allah Resûlünün (s.a.s.) en güçlü söylemlerinden birisidir. O şöyle buyurur: *“Allah, sizdeki cahiliye gururunu ve atalarla övünme âdetini ortadan kaldırmıştır. ‘Takva sahibi mümin’ ve ‘bedbaht günahkâr’ ayrımı vardır. İnsanlar Âdem’in çocuklarıdır. Âdem ise topraktan yaratılmıştır.”*¹³

“Merhamet” denilince aklımıza gelen ilk çağrışım, acıma hissinden doğan bir şefkat ve esirgeyiciliktir. Merhametin sadece zayıf kesimlere karşı şefkatli,

¹⁰ Page, Ayten Zara-Merve İnce, “Aile İç Şiddet Konusunda Bir Derleme”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Sayı: 22, Aralık 2008, s. 84.

¹¹ Buhârî, Tevhid, 22; Müslim, Tevbe, 15.

¹² Enbiyâ, 21/107.

¹³ Tirmizî, Menâkıb, 74.

duyarlı, hassas ve insafli olmak anlamına geldiğini düşünebiliriz. Hâlbuki İslâmî terminolojide bir kavram olarak merhamet daha derin anlamlar yüklenir. En kısa anlatımıyla, “Merhamet, acımak değil, acıt-mamaktır.” Merhamet, statü farkı gözetmeksizin tüm varlık âlemine karşı saygılı, zarif, adil, vicdanlı davranmaktır. Cenabı Hakk’ın yarattığı her can değer taşır ve varlığa saygı, merhameti gerektirir. Aile içinde merhamet, buyurgan tavrı, güce dayalı iktidarı, duygusal bencilliği ortadan kaldıran bir işlev yüklenir. İlişkilerin dikey ve baskın değil, yatay ve karşılıklı biçimde ilerlemesini sağlar. Fedakârlığı güçlendirir ve başkasını kendisine tercih etme anlamına gelen “ısar” ahlâkını pekiştirir.¹⁴ Allah Resûlü işte böyle bir merhamete davet etmiş ve onun tebliği ile yaşanan “farkındalığı” Hz. Ömer şöyle anlatmıştır: “*Biz cahiliye döneminde kadına zerre kadar değer vermezdik. İslam gelip de Allah onlardan bahsedince, kadınların üzerimizde hakları olduğunu anladık ama onları işlerimize dâhil etmek zorunda olmadığımızı düşündük. Bir gün eşimle aramda bir tartışma geçti ve eşim bana karşı ağır konuştu. Ona, ‘Haddini bil!’ dedim. Bunun üzerine eşim şöyle cevap verdi: ‘Sen beni böyle azarlıyorsun ama (Peygamber’in eşi olan) kızın Hafsa Resûlullah’ın karşısında bazen onun üzülmesine bile sebep olabilecek kadar rahat konuşmaktan çekinmiyor!’*”¹⁵

Hz. Ömer’in bu samimi ifadeleri, İslam’dan önce hiç düşünmedikleri, daha doğrusu farkında bile

¹⁴ Köse, Saffet, “Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2010, sayı: 15, s. 163.

¹⁵ Buhârî, Libâs, 31; Müslim, Talâk, 34.

olmadıkları kadın hakları konusunun hayatlarına nasıl girdiğini anlatması bakımından önemlidir. Ailede merhametle doğrudan alakalı olan hak ve sorumluluk dengesi, Kur'an'ın nazil olmasıyla gelişen bir toplumsal farkındalık sayesinde kurulabilmiştir. “Farkındalık”, hatanın telafisi ve yanlış alışkanlığın doğrusu ile değiştirilmesi konusunda kilit bir kavramdır. Görerek ya da duyarak öğrenen ve benimsediği davranış formlarını hayatında uygulayarak alışkanlık hâline getiren insanoğlu, ancak yanlış olduğunu fark ettiği ve değiştirmeye karar verdiği bir davranışı düzeltebilir. Bir diğer deyişle, yanlışın düzeltilmesi ancak kişinin farkındalığı, kabulü ve iradesi ile mümkündür. Hatasını kabullenmeyen veya meşrulaştırma çabasına giren bir kişinin doğru davranışa geçmesi beklenemez. O ancak hatayı örtbas etmek, bahanelerle savunmak, gerekçelerle meşrulaştırmak için uğraşacaktır. O hâlde eğitimcilerin, yanlış davranışlara sahip bireylerde farkındalık oluşturmaları, bu sayede değişme gayretini artırmaları gerekir. Bu, şiddetle mücadele eğitiminde de vazgeçilmez bir metottur.

Eğitim, “insanda istendik davranışlar geliştirmek” şeklinde tanımlanır.¹⁶ Bilinç dışı davranışlar “refleks”, bilinçli ve sürekli davranışlar ise “alışkanlık” olarak adlandırılır.¹⁷ Ahlâkî davranışlar, bilinçli olmaları ve bizzat bireyin tercihi ile şekillenmeleri bakımından kısa ya da uzun ama “sürelî” davranışlardır. Bu süreklilik yani alışkanlık, kişinin iradesini zorlayacak

¹⁶ Çelikkaya, Hasan, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitim ve Eğitimcilik)*, Alfa Yay., İstanbul 1999, s. 24.

¹⁷ Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yay., İstanbul, trs., s. 42, 176.

kadar güçlü hâle gelebilir. Bir başka ifadeyle insan, önce kendi tercihi ile bilinçli bir biçimde başlattığı bir davranışın bir süre sonra esiri hâline gelebilir. Diğer yandan, kötü huylar kadar fazilet ve erdemlerin de alışkanlık eseri olduğu bilinmektedir.¹⁸

Alışkanlıkların gelişmesinde hayatımızı ne şekilde kontrol ettiğimizin de etkisi vardır. Dış kontrol ya da iç kontrol yöntemlerinden birisini seçerek ya dışarıdan bir yönetim ve denetimle kendimizi kontrol ederiz ya da iç dinamiklerimizi kullanarak bunu yaparız. Anne baba, öğretmen, müdür ya da polis korkusuyla yanlış davranıştan uzak durmak dış disipline örnektir. “Neden ve niçin” diye düşünerek, sebep ve sonuçları değerlendirerek, kimsenin görmediği yerde bile yanlış davranışa sınır koyabilmek ise iç disiplin gerektirir. İç kontrol yöntemi, huzurlu, dengeli, kendiyi barışık, bilinçli bir yaşam için önemlidir. Dolayısıyla kişinin bir davranışı sergilerken kendi iradesi ile mi yoksa dışarıdan gelen baskı ile mi hareket ettiği önem kazanmaktadır. Misilleme, nefret ve suçluluk gibi olumsuz duyguların doğmasına sebep olan dış disiplin yöntemi, onaylamadığı ve benimsemediği hâlde bir davranışı insanda yerleştirme konusunda son derece başarısız sonuçlar vermektedir. Oysa cesaretlendirme, destek olma ve yol gösterme içeren ve iç disipline fırsat tanıyan bir tavır, başarıya çok daha yakındır. Muhatabın aklına hitap eden iç kontrol yöntemiyle, onun önce yanlış yaptığı konusunda farkındalık geliştirmesi ve doğruya inanması sonra da geçmişten getirdiği yanlış zihinsel yapılanmayı

---

¹⁸ Gövsa, İ. Alattin, *Çocukta Davranış Gelişimi*, Hayat Yay., İstanbul 1999, s. 38.

değiştirmesi sağlanacaktır. Bir sonraki adım elbette doğru zihinsel kodlarla birlikte ortaya çıkan doğru davranışlar olacaktır. Bu sebeple, yeni bir alışkanlık edinmek ve kötüyü terk etmek gerektiğinde, bunun önce zihinsel olarak kararlaştırılıp sonra atılganlık göstermek suretiyle eyleme dönüşmesi beklenir.

İnsanın baskıya karşı gösterdiği doğal direnç göz önüne alındığında, ahlâkî bir doğrunun yerleştirilmesinde veya yanlışın bırakılmasında zorlama ve ısrarın anlamsızlığı aşıkârdır. Baskı arttıkça, öğretilmeye çalışılan doğrunun aksine tavırlar da artış göstermektedir. O hâlde ahlâkî hususlarda mutsuzluk ve tutarsızlık yaşayan insanlara yardım edebilmenin yolu, onları kontrol altına almaya çalışmak değil, kendilerini kontrol edebilmeyi öğretmektir. Çünkü onları bu hâle getiren zaten dış kontroldür.¹⁹

Davranış değişikliği, insanın çevresi üzerinde meydana getirdiği etkiyi fark etmesinden geçmektedir. Bir farkındalık oluşmadan, daimi değişiklik sağlamak imkânsızdır. Çünkü değişim; inanç, kararlılık ve dayanıklılık gerektiren zorlu bir süreçtir. Bu süreçte her an geri adım atma ve alışılmışı tekrarlama ihtimali vardır. Bir ahlâk eğitimcisi, kontrol edici rolden destekleyici role geçmeli; direktif verme, denetleme, hata düzeltme yerine, inancı pekiştirme ve performansı geliştirme çabasında olmalıdır.²⁰

¹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Glasser, William, *Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi (Seçim Teorisi)*, Hayat Yay., İstanbul 1998; Gordon, Thomas, *ocukta Dış Disiplin mi, İç Disiplin mi?*, Sistem Yay., İstanbul 2001.

²⁰ Baltaş, Acar, "Yöneticilik Becerisinin Temeli: Koçluk", *Kaynak Dergisi*, Sayı: 8, Ekim-Aralık 2001.

İç disiplini geliştirerek her ferdin kendi kontrol mekanizmalarını harekete geçirmek, Allah Resûlü'nün de uyguladığı bir yöntemdir.²¹ Söz gelimi, Vâbısa b. Ma'bed isimli sahâbî iyilik ve kötülüğün ne olduğunu sormaya geldiğinde Peygamberimiz ona şöyle cevap vermiştir: *“Kendine danış, kalbine danış ey Vâbısa! İyilik, gönlüne huzur veren ve içine sinen şeydir; kötülük ise insanlar seni onaylasalar bile gönlünü huzursuz eden ve içinde bir kuşku bırakan şeydir.”*²²

Eşsiz bir ahlâk eğitimcisi olan Hz. Peygamber'in, değişimini amaçladığı davranıştan önce, o davranışa sebep olan “zihin kalıbına” odaklandığını gösteren birçok örnek vardır.²³ Bunlardan biri, kölelik-efendilik ilişkisinin ahlâkî boyutu hakkındadır. Allah Resûlü (s.a.s.), kölenin insanlık onuru bakımından efendisi ile eşdeğer olduğu, merhameti ve insanca muameleyi hak ettiği bilincini yerleştirmek ister. Bunu sağlamak için kullandığı yöntem ise öncelikle toplumda yaygın olan köle algısını değiştirmektir. Cahiliyede köle ve cariyeler birer nesne, birer eşya gibi görülmekte, dolayısıyla efendinin onlar üzerinde, dövmek ve fuhşa zorlamak dâhil, dilediği gibi tasarruf yetkisine sahip bulunduğu düşünülmektedir. Bu durumda Hz. Peygamber, köleye iyi davranmaya ait ne kadar tavsiyesi varsa hepsini şu ilkeye dayandırır: *“Köleleriniz sizin*

²¹ bkz. Martı, Huriye, “Hazreti Peygamber'in Ahlâkî Çöküşü Engellemede Düşünce Kalıplarını Değiştirme Yöntemi (İman-Ahlâk Bağının Vazgeçilmezliği Özelinde Bir Deneme)”, *Nebevî Mesajın Evrenselliği Sîret Sempozyumu* (09-10 Mayıs 2008 Konya), ss. 168-182, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya 2009.

²² Dârimî, Büyû, 2.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ürkmez, Ahmed, *Ahlak Ekseninde Hadis*, TDV Yayınları, Ankara 2014, s. 84-94.

kardeşlerinizdir!"²⁴ Kişinin köleye bakışı, "mal"dan "kardeş"e yükseldiği anda zaten birçok hatalı tavır da düzelecektir. Sonrasında sıralanan "yediğinden yedirme, giydiğinden giydirme, altında ezileceği işleri ona yüklememe ve şayet yüklerse bir ucundan tutup yardım etme" gibi nebevî tavsiyelerin hepsi, bu yeni zihniyetle birlikte doğal olarak uygulanma fırsatı bulacaktır.

Konumuz burada zihin kalıplarına gelmektedir. Zihin kalıpları, içinde doğduğumuz kültürün etkisiyle küçük yaşlardan itibaren zihnimizde oluşan düşünce kodlarıdır. Neyin iyi, güzel, doğru ya da neyin kötü, çirkin, yanlış olduğuna bu kodlarla karar verir, buna göre tutum ve davranış geliştiririz. İnsanda hatası hakkında farkındalık oluşturmak, bu hatayı üreten "zihin kalıplarını" fark etmesini sağlamakla mümkündür. Zihnimizdeki kalıplar davranışlarımıza yön verdiğine göre, söz gelimi şiddetin ev içinde yaşanabilir ve doğal olduğunu düşünen ya da kadının şiddetle terbiye edilmesinin mümkün olduğuna dair cümleleri çocukluğundan beri duyarak içselleştiren bir insan, aile fertlerine şiddet uygulamaktan çekinmeyecektir. Hatalı davranışı doğuran düşünce kalıbı değişmedikçe, bu kalıptan beslenen hatalı tutum ve davranışlar da düzelmeyecektir. Bu açıdan baktığımızda şu hakikati de görmek zor değildir: Eğitim sürecinde düşünceye değil de davranışlara odaklanmak, emir ve yasak dilinden başka yöntem bilmemek, sadece ceza odaklı çalışmak başarısızlığın garantisi gibidir. Oysa yanlış zihin kalıpları keşfedilerek

²⁴ Buhârî, İman, 22, Edeb, 44; Müslim, Eymân ve'n-Nüzûr, 10.

doğrularıyla değiştirildiğinde davranışlar için de düzelme yolu açılacaktır.

Çalışmamızın bu bölümünde, aile içi şiddetle ve bilhassa kadına yönelik şiddetle mücadele ederken öncelikle şiddeti doğuran düşünce kalıplarıyla mücadele etmek gerektiğine vurgu yapılacaktır. Bu bağlamda zihniyet dönüşümünü hedefleyen hadisler referans olarak kullanılacak; sağlıklı bir eş, evlat, anne-baba algısının oluşturulmasında sünnetin attığı temeller irdelenecektir.

C. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele

Bugün insanımızı şiddete sürükleyen yanlış zihin kodları nelerdir? Bilhassa aile içi şiddetin bir pişmanlık sebebi olmaktan çıkmasında hangi geleneksel yargılar etkilidir? Şiddetin yayılmasında hangi kültürel kalıplar referans alınmaktadır?

Şiddetin kaynağını tespitiye yönelik bu ve benzeri soruların cevabını bulmak, kadına yönelik şiddetle mücadele edenlerin elini güçlendirecektir. Hz. Âdem'in oğulları Habil ve Kabil'den beri var olagelen, insanlığın ilk ailesinden beri yaşanan acımasız bir gerçeklik olduğu düşünüldüğünde,²⁵ şiddetin ancak ahlâk ve vicdan eğitimiyle önlenilebileceği konusunda kimsenin şüphesi olmasa gerektir. Şimdi söz konusu sorulardan hareketle kadına yönelik şiddeti besleyen ve asırlarla yaşıt olan zihin kalıplarının hangi İslâmî referanslar eşliğinde tashih edilebileceği üzerinde duralım.

²⁵ Mâide, 5/27-30.

1. Kadının Değeri

Bir insanın diğerine şiddet uygulamasını kolaylaştıran etkenlerden biri, onu değersiz görmesidir. Özel ve değerli bulduğu bir varlığı incitmekten çekinmek, değersiz ve önemsiz gördüğü varlığa karşı hoyratlaşmak insanın doğasında vardır. Bu yüzden İslam'ın temel metinleri, kâinattaki her varlığın anlam taşıdığını ve bir özdeğere sahip olduğunu dile getirerek, değersiz bulduğunu tüketme lüksünü insanın elinden alır. Sadece akıllı ve şerefli bir varlık olarak yaratılan insan değil, Allah Teâlâ tarafından yaratılmaya değer görülen bütün varlıklar özdeğer taşıır. *“Göklerde ve yerde bulunanların, sıra sıra kuşların Allah'ı tesbih ettiğini görmez misin? Her biri duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir. Allah, onların yapmakta olduğu şeyleri hakkıyla bilendir”*²⁶ ayetinde tasvir edilen varlıkların değerden yoksun olduğunu düşünmek gerçekten zordur. Bu değeri, onları yaratan, birtakım haklarla muhafaza altına alan, her an denetleyen ve rızıklandıran Allah'tan almaktadırlar.

İnsan, şüphesiz kâinatın en değerli varlığıdır. Allah Teâlâ, *“Andolsun, biz insanoğlunu mükerrem kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün eyledik.”*²⁷ buyurur. İnsana bizzat kendi ruhundan üfleyerek can verdiğini,²⁸ kadın

²⁶ Nûr, 24/41.

²⁷ İsrâ, 17/70.

²⁸ *“Hani Rabbin meleklerle demişti ki: Ben biçimlenmiş kupkuru balçıktan bir beşer yaratacağım. Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.”* Hicr, 15/28-29.

ve erkeğin aynı özden yaratıldığını²⁹ anlatır. Meleklerine, *“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.”*³⁰ buyurduğunda, kâinattaki düzene uyum sağlayabilecek güçlü, akıllı, irade sahibi ve sorumlu bir varlıktan bahseder. Bu ifadede cinsiyete yer verilmemiş olması dikkate şayandır. Cenab-ı Hak, *“insanları yeryüzünün halifeleri kıldığını”*³¹ söylerken de saygınlık ve sorumluluğu erkeğe ya da kadına değil, insana yüklemiştir. İlahî vahyin muhatabı, insandır. Şu hâlde halifelik gibi değerli bir konumun gereği olarak Allah’ın rızasına uygun biçimde yaşama ve yaşatma görevi hem kadının hem de erkeğin omuzlarındadır.

Rabbimiz, *“Sizden erkek olsun kadın olsun, hiçbir çalışanın amelini karşılıksız bırakmayacağım.”*³² buyurarak ilahî ödülü hatırlatırken her iki cinsi ayrı ayrı zikreder. *“Hırsız erkek ile hırsız kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah’tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin.”*³³ *“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun.”*³⁴ şeklindeki suç ve cezadan bahseden ayetlerde de genel bir ifade yerine her iki cinsi ayrı ayrı zikretmiştir. O hâlde, kadın ve erkek, aynı iyiliği yaptıklarında aynı mükâfatı kazanan, aynı suçu işlediklerinde de aynı cezayı

²⁹ *“Ey insanlar! Sizi tek bir özden yaratan, ondan eşini de yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”* Nisâ, 4/1.

³⁰ Bakara, 2/30.

³¹ Neml, 27/62; Fâtır, 35/39.

³² Âl-i İmrân, 3/195.

³³ Mâide, 5/38.

³⁴ Nûr, 24/2.

hak eden iki insandır. Kadın olsun erkek olsun her kul, halifelik görevinin saygınlığına uygun davranışlar sergilemekle yükümlüdür.

Bu durumda soralım: Kadın, soyun devamlılığını mümkün kıldığı, günlük ihtiyaçları karşılamada özveri ile çalıştığı, erkeğin yaşamını kolaylaştırdığı ve onun tekâmülüne imkân hazırladığı için mi değer taşır? Yoksa değerini “insan” oluşundan ve bununla bağlantılı bir misyon yüklenişinden mi alır?

İnsan gerçekliğinin kadın ve erkek olarak iki “farklı ama birbirini tamamlayan” boyutta yaratıldığını hatırlamak, kadını dikkate almadan insan hayatını okumanın, insanı tanımanın ve anlamının imkânsızlığını da hatırlatacaktır. “Yeryüzünün şerefli halifesi” olmak, insan olarak yaratılmanın ayrılmaz vasfıdır. Bu vasıfla yaratılmış olması ise kadının değerini bizzat kendi varlığından alması için yeterlidir. Bir başka deyişle İslam, kadına erkek üzerinden ya da erkeğe kadın üzerinden değer vermeyi değil, insan merkezli düşünmeyi önermektedir.

İnsanın bu varoluşsal değeri, aslında erkek ve kadının “kul olma paydasında” buluşması anlamına gelir. Şu ayet, kulluğun değeri ve bu değerinde elde edilme hakkında son derece dikkat çekicidir: “Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, özü sözü doğru erkeklerle özü sözü doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, iffetini koruyan erkeklerle iffetini

koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."³⁵ Ayetin kapsamındaki detaylar incelendiğinde, Cibril hadisi³⁶ ile çizilen İslam'ın üç temel sütununda; iman, ibadet ve ahlâk konusunda kadın ve erkeğin eşit olduğu görülür. İman yolunda Müslüman ve mümin olmak, ibadet yolunda sadaka vermek ve oruç tutmak, ahlâk yolunda ise iffetini korumak ve özü sözü doğru olmak gibi nitelikler sayılmış, her bir nitelikte erkekler ve kadınlar ayrı ayrı anılmıştır. Bu, Allah'ın kadın ve erkek kulları arasındaki eşitliğe dikkat çeken çok özel bir vurgudur. Eşitliği bozan ise ancak "takva"dır. Allah katındaki değer ve öncelik, ırkla, renkle, yaşla, malla elde edilemeyeceği gibi cinsiyetle de elde edilemez. Daha değerli olmanın yolu ancak "Allah karşısında daha fazla sorumluluk duygusuna sahip olmaktan" geçer ve Allah Resûlü (s.a.s.) bu ilkeyi şöyle dile getirir: *"Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Biliniz ki Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap olana, beyazın siyaha, siyahın da beyaza üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir. Şüphesiz Allah katında en iyiniz, en çok takva sahibi olanınızdır."*³⁷

Kadın ve erkeğin sahip olduğu özdeğer, dünyaya geldikleri andan itibaren dikkate alınmalıdır. Kur'an'da şöyle buyrulur: *"Göklerin ve yerin hükümlerini Allah'a aittir. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir. Ya da erkek ve kız olmak üzere çiftler çiftler verir ve dilediği kimseyi*

³⁵ Ahzâb, 33/35.

³⁶ Buhârî, İmân, 37; Müslim, İman 1.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411.

*de kısır bırakır. O, bilen ve gücü yetendir.”*³⁸ Sonuçta insanı kadın ya da erkek olarak yaratmak Allah’ın yüce kararına bağlıdır. Oğlu olduğunda bayram edip, kızı olduğunda karalar bağlayan bir zihniyet, bu karara saygı duymuyor demektir. Bugün bile dünya üzerinde sayıları milyonları bulan kız çocuğu kürtajları istatistiklere girmekte, haber bültenlerine düşmektedir. Oysa değeri cinsiyetle özdeşleştiren böyle bir bakış, Kur’an ayetleriyle açıkça kınanır: *“Onlardan birine kızı olduğu müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenmeye çalışır. Şimdi utana sıkıla onu tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Bakın ne kötü karar veriyorlar!”*³⁹

Bu cahil ve illetli bakışla mücadele eden Peygamberimiz, *“Kimin bir kızı olur, onu ölüme mahkûm etmez, hor görmez ve oğlunu kızından üstün görmezse, Allah onu cennete sokar.”*⁴⁰ buyurur. Burada durup düşünmek gerekir: Neden Allah Resûlü (s.a.s.) kız çocuğu ile erkek çocuğu arasında ayırım yapılmasını yasaklamıştır? Neden *“Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adil davranın.”* buyurmuştur?⁴¹ Neden kendisiyle beraber savaşa katılan kadınlara güne kadar uygulanmamış biçimde ganimetten pay vermiştir?⁴² Neden kadınların bir eğitim ve kültür merkezi olan Mescid-i Nebevî’de cemaate katılmalarını istemiş, *“Allah’ın kadın kullarının Allah’ın*

³⁸ Şûrâ, 42/49-50

³⁹ Nahl, 16/58-59.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121.

⁴¹ Buhârî, Hibe, 13.

⁴² Ebû Dâvûd, Cihad, 141.

mescitlerine gelmelerine engel olmayın!" buyurarak erkekleri uyarmış⁴³ ve kadınlara özel ders saatleri ayarlamıştır?⁴⁴

Örnekler çoğaltılabilir, cevap nettir: İslam dini kadının sadece ontolojik anlamda erkekle aynı değere sahip olduğunu ilan etmekle kalmamış aynı zamanda onun unutulmuş değerini hatırlatarak halife olma yetisini canlandırmasının önündeki engelleri kaldırmıştır. Dolayısıyla kadın, değerini kendi varlığından alır; insan olma saygınlığını taşır. Bu saygınlığı tanımayan her türlü şiddet tavrı, İslam tarafından kınanır. Resûl-i Ekrem'in "*Her Müslüman'ın bir başka Müslüman'a kanı, malı ve ırzı (haysiyeti) haramdır.*"⁴⁵ sözü ile belirlediği temel haklar kapsamında, kadının onuru ve can güvenliği dokunulmazdır.

2. Kadının Konumu

İnsanın şiddet konusunda pervasızlığı, zihninde kodlanan "hıyerarşi" ile de alakalıdır. Birçok defalar şahit oluruz ki, öfkelenildiği bir olayda muhatabı bir başkası olunca sabırlı davranabilen, eşitler arası çözüm arayışına giren, kendini kontrol edebilen bir erkek, aynı olayda muhatabı kendi eşi olduğunda öfkesini sınırlama ihtiyacı duymaksızın şiddete başvurabilmektedir. Muhatabın cinsiyeti üzerinden şiddetin dozunu ayarlamak ancak kadının konumu ile birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilir bir durumdur.

Geçmişten bugüne farklı etnik, dinî ve kültürel kodlara sahip toplumlarda kadını erkeğin birkaç

⁴³ Buhârî, Cuma, 13; Müslim, Salât, 136.

⁴⁴ Müslim, Birr ve sıla, 152.

⁴⁵ Müslim, Birr ve sıla, 32.

basamak altında konumlandıran bir yapılanmaya rastlanır. Çağlar boyu zihinleri yönlendiren olumsuz kadın imgesi, Peygamberimizin tebliği ile olumlu bir anlama doğru evrilmiş ve yeniden yorumlanmıştır. Aslında kadının konumu hususunda söylenen ve yaşananların tarihini, Hz. Âdem ve Hz. Havva ile başlatmak mümkündür. Hz. Âdem'in cennetten çıkarılışını eşinin kandırmasına bağlayan, dolayısıyla dünyadaki ilk adımdan itibaren kadını erkeğin yanında değil de karşısında konumlandıran Yahudi ve Hristiyan inancı,⁴⁶ Kur'an tarafından reddedilmiştir. Cennette Hz. Âdem'i aldatarak yasağı çiğnemesine sebep olanın şeytan olduğunu özellikle belirten Kur'an,⁴⁷ iki eşin şeytan tarafından birlikte kandırıldıklarını ve hatayı birlikte işlediklerini,⁴⁸ sonuçta da birlikte cezalandırıldıklarını⁴⁹ anlatır. Yaratılışa kadar uzanan bir suçlamayla kadını mahkûm etmek, "aslî günah" iddiası altında Havva kızlarını ezmek, Kur'an'ın asla izin vermediği bir zulümdür. Gerçekte kadının konumu, erkeği aldatan ve zarara uğratan değil, onunla aynı imtihanı ve sonrasındaki kaderi paylaşandır.

Kadının konumu hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bakış açısına geçmeden önce, onun sünnetinde bu konumun, Tevrat'ın yaratılış kıssasında olduğu gibi tedirginlik veren bir boyut taşımadığını belirtelim. *"Bana dünya nimetlerinden kadın ve güzel koku sevdirildi. Namaz ise gözümün nuru kılındı."*⁵⁰ buyuran

⁴⁶ Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış 3/1-24.

⁴⁷ Tâhâ, 20/120.

⁴⁸ Bakara, 2/36-38, A'râf, 7/22; Tâhâ, 20/121-123.

⁴⁹ A'râf, 7/27; Tâhâ, 20/121.

⁵⁰ Nesâî, İşratü'n-nisâ', 1.

Peygamberimiz, öncelikle kadının Allah ile erkek arasında bir engel değil, bir bağ olduğuna işaret etmektedir. Ona göre, iyi huylu bir kadın, hazine değerindedir. Çünkü Hz. Ömer'e hitaben bir gün şöyle demiştir: *"Kişinin sahip olabileceği en büyük hazinayı sana söyleyeyim mi? Kocasını yüzüne baktığında ona huzur veren, ondan bir şey istediğinde yerine getiren ve kocasının yokluğunda onun saygınlığını koruyan iyi huylu bir kadını!"*⁵¹

Şurası bir gerçektir ki, yaşlı dünyamız, kadının henüz erkek seviyesinde bir yetki ve yeteneğe sahip olmadığı düşüncesiyle alt basamaklarda konumlandırıldığı uzun çağlara şahit olmuştur. Oysa bu çağların bitişi ilan eden Peygamberimiz; *"Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır."*⁵² buyurmuştur. Ataerkil sistem olarak adlandırılan bu yapı, kadını ve erkeği toplumsal yaşamın her alanında "ast-üst ilişkisi" içinde var etmekte, kadının ikincil konumunun hayattaki rol dağılımından kaynaklandığını iddia etmektedir. Kadim din ve inanışlar, örf ve gelenekler, kültürel genler gibi bir dizi bileşen, bu yapıyı beslemektedir. Çocukluktan itibaren sosyalleşme süreci içinde erkeğe ve kadına biçilen roller, eşler arasındaki ilişkiyi karşılıklı manevi ve duygusal ihtiyaçların temininden ziyade, maddi ve fiziksel ihtiyaçların karşılanması zeminine oturtmaktadır. Sonuçta düşük statüsü sebebiyle kadının şiddetle yüzleşmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir. Maalesef hâlâ birçok toplumda kadın ancak soyu ve sülalesi, dünyaya getirdiği erkek çocuk sayısı, kızlarını ve

⁵¹ Ebû Dâvûd, Zekât, 32.

⁵² Ebû Dâvûd, Tahâret, 94.

gelinlerini kontrol etme becerisi ya da mal varlığı ile kendine iyi bir yer edinebilmektedir. Bu kriterleri yakalayamayan kadınların kaderi ise çoğu zaman ötelenmek ve geri plana itilmektir. Oysa nebevî mesaj, zannedilenin aksine, kadının çok geniş ve derin bir varlık alanına sahip olduğunu duyurur ve onun, erkeği bütünleyerek “insanı anlaşılır kılan” yönünü merkeze alır. Bir diğer deyişle, Peygamberimizin kadın konusundaki mesajlarının temelinde “insan olmanın değeri ve gerçekliği” vardır.

Erkek ve kadının birbirine olan fazlalıkları ve farklılıkları aile bütünlüğü içinde uzlaştırılmalı, üstünlük vesilesi ve çatışma unsuru olmaktan çıkarılmalıdır. Bu durumda kadının, “diğer yarı” olduğu fikri, onunla ilişkinin rengini belirlemede de zemin teşkil etmektedir. Bu zemin, kadın ve erkek arasında dikey ve tek yönlü değil, döngüsel ve çift yönlü bir ilişkiyi gerekli kılar. Nitekim Hz. Peygamber, “*Dikkat edin! Sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır.*”⁵³ buyururken bu döngüye ve dengeye işaret eder. Dengenin taraflardan birinin lehine bozulmasına ve diğer tarafın mağdur olmasına izin vermek, şiddeti besleyecektir.

Konum karmaşası üzerinde konuşurken, Allah Teâlâ'nın kadını ve erkeği aynı ifadelerle tanımladığı da göz ardı edilmemelidir: “*Onlar size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz.*”⁵⁴ Ayette “onlar” diye zikredilenler, erkeklerin eşleridir. Bu noktada “eş” kavramı, kadın ve erkeğin anlam dünyalarını kaynaştıran bir

⁵³ Tirmizî, Radâ, 11.

⁵⁴ Bakara, 2/187.

vasfa sahiptir. “*Ve O iki eşi; erkeği ve dişiği yarattı.*”⁵⁵ buyuran Allah Teâlâ, kadın ve erkeğe “eş” diye seslenirken, onların birbirlerine göre hangi konumda var edildiklerine de işaret etmektedir. Elbette “eş olmak” kadın ve erkek için hayatta var oluşun yegâne boyutu değildir. Ancak insanın hayata tutunma çabasında bir eşin varlığı son derece değerlidir. Kadın ve erkek eş olarak yaratılmıştır; birbirine eş olarak yaratılmak, eşit olarak yaratılmayı çağrıştırmamalıdır. Peygamberimizin “*bir bütünün iki yarısı*” şeklindeki tanımlaması da sınırları belli bir bütünlük içerisinde tıpatıp benzerliğe sahip iki yarımı tasvir etmemektedir. Burada mesele, kadının ve erkeğin yaratılıştan sahip oldukları farklılıklar sayesinde kendilerinde olmayanı görebilen, birbirlerine maddi imkânların sağlayamadığı güven, sevgi, şefkat gibi manevi destekleri sağlayabilen bir potansiyele sahip olmalarıdır.

“*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.*”⁵⁶ ayeti, eşlerin birbirlerine ne sunmaları ve ilişkilerini ne ile beslemeleri gerektiğini açıkça ifade eder. “Eş olma” statüsü, birlikte yaşamının ve günlük ihtiyaçları gidermenin yanı sıra, hayatı birlikte tanıma, anlamlandırma ve şekillendirme manasına gelir. “Eşini bulmak” ya da bir başkasına “eşlik etmek” sayesinde insanın kazandığı konum, sağladığı kazanım ve üstlendiği sorumluluk özel ve önemlidir.

⁵⁵ Necm, 53/45.

⁵⁶ Rûm, 30/21.

Konunun geldiği bu noktada, üzerine sıklıkla düşünölen, konuşulan hatta tartışılan bir ayete yer vermek elzemdir: *“Erkekler kadınları kollayıp gözetirler. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. Erdemli kadınlar, Allah’a gönölden boyun eğmiş, Allah’ın korunmasını istediği mahremiyeti koruyan sadık kadınlardır. Gözü dışarıda olmasından korktuğunuz kadınlara gelince onlara nasihat edin; sonra yatakta yalnız bırakın; sonra dövün. Bundan sonra sözünüzü dinlerlerse, aleyhlerinde yol arayıp durmayın. Allah gerçekten yücedir, büyüktür.”*⁵⁷ Ayet hakkındaki değerlendirmelerimizi maddeler halinde sıralamak isteriz:

1. Erkek ve kadın arasında konum farkı olduğuna dair Kur’anî bir delil olarak sunulan bu ayetin öncelikle aile içi ilişkiler bağlamında nazil olduğu hatırlanmalıdır.⁵⁸ Ayetin evlilik bağı olmayan bütün erkek ve kadınları kapsayacak biçimde genelleştirilmesi, anlam sınırlarını zorlayan hatta aşan bir yorumdur. Toplumsal hayatın her anında ve her alanında erkekler ve kadınlar arasında bir derece farkı kurulumak, bunu da Kur’an’a dayandırmak nassın yapısına uygun değildir.
2. Ayette bahsedilen üstönlük ve “kavvâm” oluş, nafaka teminine ve koruyup kollama yükümlölüğüne işaretle erkeğe haktan ziyade sorumluluk yüklemektedir. Bu, bir lüksün değil görevin adıdır

⁵⁷ Nisâ, 4/34.

⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. Görgölü, Ülfet, “Kadınlaraın Kamu İdareciliği Bağlamında Nisa Suresi 34. Ayete Analitik Bir Yaklaşım”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 2013, ss. 383-394.

ve ayette aile kurumunun erkek tarafından himayesine vurgu yapılmaktadır. *“Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece önceliğe sahiptirler. Allah Azîz’dir, Hakîm’dir.”*⁵⁹ ayetinde bahsedilen “derece” de aynı konuya işaret eder. “Kavvâm”; bakan, koruyan, işlerini idare eden ve hizmetini gören, sahip çıkan anlamlarına gelmektedir. Kavvâm kelimesini kültürel kodları da kullanarak en başarılı şekilde açıklayan müfessirlerden birisi olan Elmalılı Hamdi Yazır’ın tefsiri şöyledir: “Kâim’in mübalağası olup kıyâmün bi’l-emr’den alınmıştır. Bir kadının işine bakan ve korunmasına önem veren ve işlerini idare eden kayyimu’l-mer’eti ve daha kuvvetli olarak ‘kavvâmu’l-mer’eti’ denilir. Bu deyim, erkeğin kadına hâkimiyetini ve fakat rastgele değil ‘Milletin efendisi, onlara hizmet edendir’ manası üzere hizmetçilikle karışık bir hâkimiyetini ifade eder. Bundan dolayı bir taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken, diğer taraftan da kadının değer ve üstünlüğünü bildirir.”⁶⁰

Kavvâm olan kişinin sorumluluk üstlendiği kim-selere karşı duruşunun nasıl olması gerektiğini dile getirmesi bakımından Şeyh Edebalî’nin Osman Gazi’ye nasihatleri eşsiz bir örnektir: “Ey oğul! Bey-sin. Bundan sonra öfke bize, uysallık sana. Acizlik bize, yanılığ bize, hoş görmek sana. Geçimsizlikler, çatışmalar, anlaşmazlıklar bize, adalet sana. Kötü

⁵⁹ Bakara, 2/228.

⁶⁰ Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, I-X, Azim Dağıtım, İstanbul 1992, II, 556.

göz, şom ağız, haksız yorum bize, başışlama sana. Üşengeçlik bize, uyarmak ve gayretlendirmek sana.” Bu meşhur nasihatler, yetki sahibi olmanın aslında ne büyük bir özveri, anlayış ve sabrı gerektirdiğine işarettir. Kaldı ki, ailede koca, karısının amiri değil, eşidir. Bunu unutarak yönetim önceliğini zorba bir tavra dönüştürmesi ve yetkisini şiddetle karıştırması, ayetteki kavvam sıfatına haksızlık olacaktır.

3. Şiddet konuşulurken tartışmaların odağına yerleşen bu ayet, “vadribûhünne” ifadesinden tanınmaktadır. Bilinmesi gerekir ki ayet, evliliğin normal gidişatı içinde devam ettiği durumlardan değil, evlilik birliğinin derinden sarsıldığı, yuvanın dağılma riskiyle karşı karşıya kaldığı bir süreci tasvir etmektedir. Ayetin siyak ve sibakı da surede değinilen diğer hususlar da bu tespiti destekler. Dolayısıyla her ailede her zaman yaşanabilecek çatışma ve gerilimlerle bu ayet arasında bağ kurmak doğru değildir. Bazı âlimler ayetin anlamını geniş ve genel geçer okusa da bu durumun ayetin anlaşılmasına katkı sağlamaktan ziyade, onların içinde yaşadıkları sosyo-kültürel ortamı yansıttığını fark etmek gerekir. Nitekim müfessirler ayette kadının zinaya götüren gayr-i ahlâkî tavırlarından ve sadakatsizliğinden bahsedildiğini ifade etmişlerdir.⁶¹

4. Ayette geçen ve kadının tutumunu anlatmada kullanılan, “yüksek yer, yüksek bir yerde olmak”

⁶¹ Taberî, Ebû Ca'fer, *Câmiul-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, I-XXV, Dâru Hicr, Kahire 2001, VI, 697; Zemaşşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâik Gavâmidit-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, I-IV, Thk. Muhammed Abdusselâm Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, I, 496.

manasındaki “nüşûz” kelimesi, aile ilişkileri bağlamında eşlerin birbirine karşı müstağni ve kibirli davranmalarını, birbirlerinden kopuk ve ilgisiz durmalarını, gözü dışarıda olmalarını yani “gayr-i ahlâkî tavırları” ifade etmektedir.⁶² Elmalılı Hamdi Yazır, nüşûzu açıklarken “önceleri zevcine yaptığı muameleyi değiştirmesi, zevcinden hoşlanmaması, zevcinin mesken-i şer’î olarak tayin ettiği ikamet-gâhta beraber oturmaktan imtina edip onun arzu etmediği bir yerde ikamet etmesidir.” der.⁶³ Benzer şekilde Nisâ suresi 128. ayetin tefsirinde de başka bir kadına ilgiden kaynaklanan yatağını ayırma, evin ihtiyaçlarıyla ilgilenmememe gibi huysuzlukların “erkeğin nüşûzu” olduğu belirtilmiştir.⁶⁴ Diğer yandan, Hz. Peygamber (s.a.s.) de Veda Hutbesi’nde nüşûzun sadakate ve ahlâka aykırı davranışlar anlamına geldiğini pekiştirecek biçimde konuşur. Onun mübarek beyanlarında, dövmenin “kadının yatağını çiğnetmesi” durumunda verilen bir ceza olduğu açıkça belirtilir: *“Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz onları Allah’ın emneti olarak aldınız. Allah’ın sözü uyarınca (nikâh kıyarak) onları kendinize helal kıldınız. Yataklarınızı çiğnetmemeleri ve namuslarınızı korumaları, sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Eğer böyle bir şey*

⁶² Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Serî, *Meâni’l-Kur’an ve l’râbuḥ*, I-V, Thk. Abdulcelil Şelebî, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1988, II, 48; Firûzâbâdî, Meccud-dîn Muhammed b. Ya’kûb, *Basâiru Zevi’t-Temyîz fî Latâifil-Kitâbi’l-Azîz*, I-V, Thk. Muhammed Ali Neccâr, el-Meclisü’l-A’lâ li Şuûni’l-İslâmiyye, Kahire H. 1387, V, 56.

⁶³ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, II, 1351.

⁶⁴ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, I-III, Thk. Ahmed Yusuf Necatî, Muhammed Ali Neccâr, Dâru’l-Kütübî’l-Mısıriyye, Kahire 1955, I, 290.

*yaparlarsa onları şiddetli olmayacak şekilde dövün. Geçimlerini ve giyim kuşamlarını sağlamanız da onların sizin üzerinizdeki haklarıdır.*⁶⁵ Şu hâlde, her türlü eksik, hata ve kusuru nüşûz olarak adlandırmak, sonra da bunlardan dolayı kadının terbiye amacıyla dövülebileceğini iddia etmek mümkün değildir. Çünkü bu âyet bir ahlâk âyeti değil, ahkâm âyetidir ve tıpkı zina ya da hırsızlık ile alakalı ayetlerde olduğu gibi, toplumu ifsad eden bir suç ve cezasından bahsetmektedir.

5. Ahlaki sarsıntıların sona erdirilmesine ve ailenin devamının sağlanmasına matuf olan bu ayet, haklı taraf olsa bile erkeğin eşine karşı ölçüsüz ve haddi aşan eylemlerde bulunmasına ruhsat vermez. Erkek iffete aykırı bir durumun aileyi tehdit ettiğini fark edince, ayette geçen “kavvâm” ibaresinin kendisine tanıdığı yetkiyle devreye girecektir. Kültürümüzde en geniş ifadesiyle “aile reisliği” olarak değerlendirilen bu yetki, gücün ve intikamın değil, aileye karşı sorumlu olmanın adıdır. Ancak ayetin uygulama alanı bulabilmesi için erkeğin şüphesinin somut ve gerçekçi emarelere, delillere dayanıyor olması gerekir. Böyle hassas bir mevzuda keyfî suçlamalara, zan ve tahminlere, takıntılı kıskançlıklara yer yoktur.
6. Âyete bakıldığında, ailenin bir bütün olarak korunmasının, erkekle kadın arasındaki bireysel ilişkiye öncelendiği söylenebilir. Zira Kur’an’da -dinî hassasiyet gerektiren konular dâhil olmak üzere- başka herhangi bir konuda bir bireyin bir başkasına fiziksel müdahalede bulunmasına izin veren bir

⁶⁵ Müslim, Hac, 19.

ayet bulunmamaktadır. Çocuk üzerinde ebeveynin tasarrufları da bu tespite dâhildir.

7. Ayetin sadece eşler arasındaki ilişkiyi konu edindiği ve ailenin diğer erkeklerine kadın üzerinde böyle bir fiziksel müdahalede bulunma hakkı tanımadığı da unutulmamalıdır. Dolayısıyla töre ve geleneklerde görüldüğü üzere, baba, dede, erkek kardeş, dayı, amca gibi diğer akrabaların namusa aykırı davrandığı iddiasıyla bir kadını cezalandırmaları ve ona şiddet uygulamaları dinimize göre söz konusu olamaz.
8. Bu âyet-i kerime hakkında konuşurken dikkat çekilmesi gereken en önemli hususlardan biri de vahyin üslûbunu ve Hz. Peygamber'in tutumunu kendi bütünlüğü içinde değerlendirmek gerektiğidir. Diğer bütün kültürel, siyasi ve sosyal değerlendirmelerde olduğu gibi, âyet ve hadisler hakkında da zamandan ve coğrafyadan arındırılmış bir anlama gayreti, bizi hedefin çok uzağına savuracaktır. Bugünün değerleriyle dünü yargılamak, bugünün öncelikleriyle dünü sorgulamak yani anakronik bir hataya düşmek, vahyin indiği evreni gerçekten anlama imkânını kaybetmemize sebep olacaktır. Unutulmamalıdır ki, "bütüncüllük" ilkesi ihlal edilerek Kur'an'a ve sünnete parçacı bir bakışla yaklaşıldığında, bugün gündemimizde olan kadına yönelik şiddet olgusu ile ayetteki müdahale arasında bağ kurulması söz konusu olabilecektir ki, bu elbette yanlış bir bağlantı çabasıdır.
9. Kur'an-ı Kerim, sadece bu ayette değil, bütününde, vahyin içine indirildiği toplumun kültürünü ve geleneklerini gözeterek bir yol haritası çizer. Dolayısıyla

vahyin sabiteleriyle değişkenleri arasındaki ilişkiye dikkat etmek gerekir. Sabiteler zaman ve mekâna bağlı olarak değişmeyen, her çağda bütün insanlığa seslenen temel ilke ve değerlerdir. Değişkenler ise zamanın akışına ve coğrafyanın ihtiyaçlarına göre değişkenlik gösterebilen, yeniden düşünülüp üretilebilen konulardır. Kur'ân'ın ilk muhatapları olan 6. yüzyıl Arap toplumunun aile yapısı, elbette başka bir çağın ve toplumun aile yapısından farklı olabilir. Âdetler, alışkanlıklar, tutum ve davranışlar, zevk ve öncelikler, hatta rol dağılımları değişebilir. Ama aile içinde merhamet ve adalet birer sabitedir, dönemsel ve kültürel gerekçelerle iptali ya da ihmali düşünülemez.

- 10.** Daha önce de belirttiğimiz üzere, cahiliye dönemi, kız çocukları ve kadınlar açısından karanlık bir dönemdir. İslam'ın gelişinden sonra da Müslümanlar arasında cahiliye alışkanlıklarını terk edemeyen ve eşlerine karşı şiddet uygulayan erkekler olduğuna dair acı örnekler vardır.⁶⁶ Peygamberimiz bu kimseleri bizzat uyarılmış, toplumsal refleksleri düzenleyen ilahî vahiy ise kadına fiziksel müdahaleyi “gayr-i ahlâkî tutumlar karşısında ailenin korunması” ile sınırlandırmıştır. Ayrıca bu müdahaleyi kademelendirmiş ve ailenin korunmasına yönelik bir tedbir çabasının “son merhalesi” olarak ifade etmiştir. Bir başka deyişle, Kur'an'a göre, eşinin ahlâkî istikametten sapan adımlarından dolayı aile birliğinin dağılmasından endişe duyan bir erkek önce eşine sözlü olarak rahatsızlığını

⁶⁶ Bkz. Köse, Feyza Betül, “Cahiliyeden İslam'a Kadına Yönelik Şiddet”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), s. 75 vd.

ifade etmek, yaptığının yanlış olduğunu anlatmak zorundadır. Buna rağmen kadının tutumunda bir değişiklik olmaması durumunda yatakları ayırmak suretiyle gönüllerin ve yolların da birbirinden ayrılıyor olduğuna dikkat çekmelidir. Bu iki tedbir de ailenin iyi günlerine dönmesini sağlamazsa, kadın yanlışını fark ettiği hâlde davranış değişikliğine gitmemekte ısrar ederse, üçüncü ve en son aşama olarak fiziksel müdahale söz konusu olacaktır. Kur'an, aslında eşleriyle problem yaşadıklarında rahatlıkla şiddete başvuran erkeklere hitap ederek, onların kendilerini kontrol etmelerini istemekte; iffet meselelerini bile duygusal bir zeminden aklî ve medenî bir zemine çekmelerini amaçlamaktadır. Zinaya giden yolları tıkamayı, kaygıları giderecek biçimde konuşarak ve sakin kalarak çözüm üretmeyi önermektedir. Zan ve evhamı, tahmin ve şüpheyi, vesvese ve kurguyu, töhmet ve iftirayı bahane ederek kadına şiddet uygulama imkanını erkeğin elinden almakta; aklîselim ile hareket eden ve sürece yayararak gerçeği araştırıp kadını doğru davranışa çağıran bir erkek modeli sunmaktadır.

11. Günümüz çalışmalarında “vadribûhünne” lafzının fiziksel müdahaleyi içermediğine, nasihat etmek, uzaklaştırmak gibi manalar taşıdığına dair görüşler de bulunmaktadır.⁶⁷ Âlimlerin çoğunluğuna göre ise bu ayette “darabe” fiili, cezalardan bahseden başka hadislerde de olduğu gibi, “vurmak” anlamına

---

⁶⁷ Mesela bkz. Okuyan, Mehmet, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı”, *Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2007, Sayı: 23, ss. 93-133; Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul 2002, V/124-125.

gelmektedir.⁶⁸ Nitekim zina eden kadın ve erkeğe yüzer değnek vurulmasını isteyen ayette de verilen ceza aynıdır.⁶⁹ Ancak İslam âlimlerinin, fayda getirmeyeceği, tam aksine aileye zarar vereceği bilinen durumlarda böyle bir uygulamaya başvurulmaması konusunda görüş birliğinde oldukları kaynaklarımızda mevcuttur.⁷⁰ Günümüz gerçekleriyle birlikte düşünüldüğünde, ailenin maslahatını önceleyen ve yuvayı koruma gayretiyle hareket eden bir erkek için bu durumda farklı yaptırımlar uygulamak anlamlı olacaktır. Tıpkı Kur'an düşmana karşı cihat için at beslemeyi emrettiği hâlde⁷¹ bugün savaşa yönelik hazırlıkların çok daha farklı biçimde yapılması gibi...

- 12.** Resûl-i Ekrem'in günlük sorunları bahane ederek eşlerini döven erkeklere asla müsamaha göstermemesi, hayatı boyunca çevresindeki kadınlara kesinlikle şiddet uygulamaması ve şiddeti bir çözüm olarak onaylamaması, nüşûzun ne anlama

⁶⁸ Mesela, Allah Resûlü'ne şarap içmiş bir adam getirilmişti. "*Onu dövün (Idribûhü)*" dedi. Ashabın kimi eliyle, kimi ayağındaki sandaletle, kimi de elbisesiyle vurmak suretiyle adamı dövdüler. O sırada topluluktan biri adama: "Allah seni rezil etsin!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah, "*Böyle söylemeyin, onun aleyhine şeytana yardım etmeyin.*" buyurdu. Buhârî, Hudûd, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/300.

⁶⁹ "*Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.*" (Nûr, 34/2) Ayetin sonunda hem ıslah edici hem de caydırıcı ve ibret verici olan bu cezanın infazının özellikle istenmesi dikkat çekicidir.

⁷⁰ Bkz. Topal, Şevket-Yunus Emre Küçük, "Aile İçi Şiddet ve İslam Hukukundaki Önleyici Tedbirler", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2012, sayı: 1, s. 18, 25-26.

⁷¹ Enfâl, 8/60.

geldiğini ve darbın neyin cezası olduğunu tarihsel olarak da açıklar niteliktedir. Söz gelimi, Sâbit b. Kays, hanımı Cemile'yi dövüp kolunu kırmış, bunu duyan Hz. Peygamber “Kol kırılır, yen içinde kalır.” dememiştir. Şiddete göz yumarak aynı çatı altında yaşamaya devam etmeyi önermemiştir. Cemile öteden beri şikâyetçi olduğu evliliğini artık devam ettirmek istemediğini söyleyince, Peygamberimiz derhâl Sâbit'i çağırtmış ve ondan karısını boşamasını istemiştir.⁷²

13. Bugün aile içinde kadını hedef alan şiddet konusunda Kur'an'dan bir mesaj aranıyorsa, incelediğimiz ayetin sonuna mühür gibi vurulan Esmâ'ül-Hüsna'dan iki isme odaklanmak gerekmektedir. “İnnallahe kâne Aliyyen Kebîrâ” şeklinde biten ayet, aileyi korumak amacıyla kendisine verilen yetkiyi kötüye kullanma ihtimali olan herkese Cenab-ı Hakk'ın “Aliyy” (Yüce) ve “Kebîr” (Büyük) isimlerini hatırlatmaktadır. Hikmet şu olsa gerektir: Yetki ve imkânlarını bireysel hırslarla kadını ezmede, onun haklarını gasp etmede kullanan kimse, karşısında Allah'ı bulacaktır. Allah, suistimal edilen her yetkinin hesabını soracak, hak sahibine hakkını iade edecektir. Yüce olan, güçlü olan, müstağni olan O'dur!

İslam'ın temel referanslarında yer alan ifadeler doğru bağlam ve şartlarda okunduğunda; bu metinlerin söylendiği ve uygulandığı ortam dikkate alınarak değerlendirme yapıldığında; maksat ve mecraaya uygun bir açıdan bakıldığında görülecektir ki,

⁷² Buhârî, Talâk, 12; Nesâî, Talâk, 53.

kadına yönelik şiddeti benimsemiş bir düşüncenin, kendisine Kur'an'dan ve sahih sünnetten referans bulabilmesi imkânsızdır. Aksine vahyin dili, kadına yönelen cahiliye gaddarlığını ortadan kaldırmaya ve hukuku ikame etmeye yöneliktir.⁷³ Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle, *"Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."*⁷⁴ Kadın ve erkek, dünya imtihanını birlikte omuzlayan, inanç birlikteliğini tadararak birbirlerine veli/hâmi/dost olan, birbirinin karşısında değil yanı başında konumlanan iki şerefli varlıktır. İslam, kadını aşağı bir konumda, düşük bir makamda konumlandıran bakışı onaylamaz. Konu statü olduğunda, Kur'an'ın kriteri gayet açıktır: *"Ey insanlar! Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."*⁷⁵

3. Kadının Aidiyeti

Şiddetin beslendiği bir diğer hatalı zihin kalıbı ise erkeği özne olarak kabul ederken kadını nesneleştiren ve ikisi arasında mülkiyet ilişkisi kuran düşünce yapısıdır. Nikâh bir alışveriş gibi algıldığında, mehir ise bir

⁷³ Bkz. Kılıçarslan, Mehmet, "Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri, Önlemeye Yönelik Kur'ani Tedbirler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), ss. 958-994.

⁷⁴ Tevbe, 9/71-72.

⁷⁵ Hucurât, 49/13.

malın bedeli gibi telakki edildiğinde, kadının değeri ve konumu bir anda değişmektedir. Oysa nikâh, neslin devamını sağlamak, haram ilişkilerden korunmak, huzurlu ve mutlu bir hayat yaşamak, ömür boyu birbirine destek olmak amacıyla kadın ve erkeğin karşılıklı olarak yaptıkları bir akittir.⁷⁶ Mehir ise erkeğin nikâh esnasında sevgisini ve sadakatini ifade etmek, aynı zamanda da maddi anlamda bir güvence sağlamak amacıyla eşine verdiği maldır.

Kadının ve genç kızın nikâha zorlanması şiddettir. Allah Resûlü (s.a.s.) *“Kendi onayı alınmadıkça dul kadınla, kendisinden izin alınmadıkça da bakire kızla nikâh yapılmaz.”*⁷⁷ buyurur. Asr-ı Saadet’te bir genç kız, Allah Resûlü’nün evine gider ve kendisini karşılayan Hz. Âişe’ye, “Babam itibar kazanmak için istemediğim hâlde beni kardeşinin oğlu ile evlendirdi.” diyerek şikâyette bulunur. Peygamberimiz gelince Hz. Âişe genç kızın durumunu anlatır. Bunun üzerine Peygamberimiz, durumu görüşmek ve genç kıza seçim hakkı tanımak için babasına haber göndererek gelmesini ister. Genç kız, Peygamberimize şu açıklamayı yapar: “Ey Allah’ın Resûlü! Babamın yaptığı işi onaylamıştım. Ancak nikâh konusunda kadınların da söz hakkının olup olmadığını öğrenmek istedim.”⁷⁸ O hâlde nikâh, kızın babasına ait bir karar olmadığı gibi, evleneceği erkeğe mülkiyet imkânı veren bir alışveriş de değildir.

Diğer taraftan “babalarının mülkü” olarak görülen ve başlık parası karşılığında ya da berdel gibi bir değiş

⁷⁶ Yavuz, Yunus Vehbi, *Kur’an’da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999, s. 16.

⁷⁷ Buhârî, Nikâh, 42.

⁷⁸ Nesâî, Nikâh, 36.

tokuş pazarlığıyla zorla evlendirilen kız çocuklarına uygulanan da tam anlamıyla şiddettir. Kız ya da erkek olsun, bir kişinin evlenebilmesi için mutlaka rüşt yaşına gelmesi gerekir. Rüşt yaşına gelmek, bireyin kendi ayakları üzerinde durabilen, Allah ve toplum karşısında hayatının sorumluluğunu alabilen, evliliğin anlamını idrak edebilen bir olgunluğa erişmesi demektir. Biyolojik ve psikolojik olarak anne olma yeterliğine sahip olmayan bir kızın evliliğe zorlanması dinen yasaktır. Zira İslam'a göre nikâh akdi, evlenme ehliyetine sahip olan bireylerin, rızaya dayalı bir şekilde, hür iradeleriyle karar aldıkları ciddi bir akittir.

Babaların ya da eşlerin kadınlar üzerindeki sahiplik iddiası ile “koruma, kollama, birbirine iyi günde de kötü günde de destek ve dost olma” anlamındaki sahiplenmeyi kastetmiyoruz. Aksine genç kıızı ve kadını mal ya da eşya konumuna indirgeyerek babasına ve kocasına mal sahibi edasıyla davranma lüksü veren anlayışı eleştiriyoruz. Görünen o ki, erkeğin otorite kurma ve güç ihtiyacı kadını her türlü tehlikeneden koruma ve kollama çabası ile birleşince, kimi zaman kızını ya da eşini “sahiplenme” gayreti, onların “sahibi olma” iddiasına dönüşebilmektedir.

Öncelikle ikrar etmek gerekir ki, “*Göklerde ve yerde ne varsa Allah'a aittir.*”⁷⁹ Mülkün sahibi O'dur, canları kudret elinde tutan O'dur, hükümler O'na mahsustur.⁸⁰ Bir insanın diğeri üzerinde sınırsız egemenlik kurması, dilediğince hareket edip hak hukuk tanımaması düşünülemez. Aile içi ilişkilerde anne-baba-çocuk üçlüsünün birbirlerinin “sahibi”

⁷⁹ Lokmân, 31/26.

⁸⁰ Bakara, 2/107.

olmalarından değil, ancak “emanetçisi” olmalarından söz edilebilir. Nitekim Veda Haccı’nda büyük bir kalabalığa seslenen Resûl-i Ekrem Efendimizin dile getirdiği “emanet” kavramı, karı-koca arasında mülkiyet ilişkisini yok sayacak kadar güçlüdür: *“Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve Allah’ın adını anarak (nikâh kıyıp) onları kendinize helâl kıldınız.”*⁸¹

Kadınlar ve kız çocukları tarih boyunca suistimale, ötelenmeye, maddi ve manevi anlamda istismara açık olmuştur. Bu tehlikeleri bertaraf etmek adına Hz. Peygamber (s.a.s.) hiç kimsenin eşi üzerinde keyfi tasarruflarda bulunma yetkisi taşımadığını anlatmaktadır. Bunu anlatırken kullandığı “Allah’ın emaneti” ifadesi, kadının gerçek sahibine işaretle, erkeği sınırlarını bilmeye davet etmektedir. “Eşim değil mi, döverim de severim de!” deme pervasızlığını erkeğin elinden almaktadır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, “Hanımlarımız hakkında ne dersiniz?” diye sorulduğunda *“Yediklerinizden onlara da yedirin, giydiklerinizden onlara da giydirin, onları dövmeyin ve kötülemeyin.”* buyurmuştur.⁸²

Eşler arasında mülkiyet ilişkisi kurmak, ilkel toplumlarda sıkça rastlanan cahilce bir bakışın ürünüdür. İlahî vahyin rehberliğine muhtaç olan bu toplumlarda, kadın kocasının mülkü sayılmakta, hatta dul kaldığında öldürülerek kocasının yanına gömülmektedir. İslam öncesi cahiliye halkı da ölenin eşini bir meta gibi görerek miras kalan mallar arasına dâhil etmekteydi. Hatta bir kişiye babası öldüğünde üvey

⁸¹ Müslim, Hac, 147.

⁸² Ebû Dâvûd, Nikâh, 40-41.

annesiyle evlenme ya da onu bir başkasıyla nikâhlayıp mehrine el koyma izni vermekteydi. Bu tutum, “*Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helal değildir.*”⁸³ ayetiyle yasaklanmıştır. İslam, nikâh ve boşanma konusunda keyfiliğe son veren net sınırlar çizmiş, cahiliye döneminde dilediği sayıda kadınlara evlenen ve eşini haklı haksız gerekçelerle istediği kadar boşama yetkisine sahip olan erkeğe, kadının nesne değil “özne” olduğunu hatırlatmıştır.

Eşler arasında özne-nesne ilişkisi kurmak, kadının fiziksel şiddet kadar ekonomik şiddete de maruz kalmasına sebep olmaktadır. Söz gelimi, düğün sonrası eşinin mehrine zorla el koymak, kadına ve ona ait her şeye sahip olduğunu düşünen bir zihnin tasarrufudur. Oysa Kur’an-ı Kerim’de, “*Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle mehrin bir kısmını size bağışlarsa, ondan gönül rahatlığıyla faydalanın.*”⁸⁴ buyrulur. Aynı şekilde “*Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.*”⁸⁵ diyen ayet-i kerimelere rağmen, kadına mirastan düşen payı vermemek ya da ailesinden kalan mirasın nasıl değerlendirileceği konusunda ona söz hakkı tanımamak zulümdür. “*Erkeklerin de kazandıklarından bir payları vardır; kadınların da kazandıklarından*

⁸³ Nisâ, 4/19, ayrıca bkz. Nisâ, 4/22.

⁸⁴ Nisâ, 4/4.

⁸⁵ Nisâ, 4/7.

*bir payları vardır.*⁸⁶ ayetine rağmen, kadının emek verip meşru yoldan çalışarak kazandığı parayı rızası olmadığı hâlde elinden almak da ekonomik şiddettir.

Kadının aidiyeti konusundan öz olarak diyebiliriz ki, bütün fertleriyle ailede mülkiyet ilişkisinin değil, emanet bilincinin gelişmesi ve “kul hakkına” riayet eden bir yaklaşımın benimsenmesi esastır. Hz. Peygamber’in “*Her hak sahibine hakkını ver.*”⁸⁷ emrine muhatap olan erkek, kadının haklarını gözetmelidir. Zira aile içinde birbirini tüketmeyen, örselemeyen, incitmeyen bir ilişki ağını korumak, kavvâm olmanın gereğidir.

4. Kadının Namusu

Şiddete bahane edilen bir diğer düşünce kalıbı ise “kadının namusundan erkeğin sorumlu olduğu” kanısındır. Namus, dün olduğu gibi bugün de Müslüman toplumların son derece duyarlı olduğu bir konudur. Fakat bu temel değer, maalesef kimi bölgelerde kadın üzerinde acımasız bir denetim kurulmasına hizmet eden “kolektif bir anlam”a taşınmış durumdadır. İffetin bireysel anlamını dikkate almayan böyle bir yaklaşımın izleri yine cahiliye zihniyetine uzanır. İslam öncesi Arap toplumunda da kadın, erkeğin şeref ve haysiyeti ile birlikte düşünülen, kendi onurundan ziyade, erkeğin onurunu ilgilendiren bir varlıktır. Kabile hayatının çatışmacı ortamında yiğitlik göstermesi gereken erkekler, sık saldırıya uğrayan kadınları korumakla yükümlüdür. Bu sebeple de kız çocukları nimet değil külfet olarak değerlendirilmekte, erkeğin

⁸⁶ Nisâ, 4/32.

⁸⁷ Buhârî, Savm, 51.

hayatındaki “zayıf nokta” olarak görülmekte, hatta doğduğu an gömülmektedir.⁸⁸

Bugün de sürdürülen cahiliye mantalitesi sadece eşleri değil, dedeleri, babaları, abileri, amcaları kısacası ailenin bütün erkeklerini kadınlar üzerinde namus bekçisi olarak konumlandırmakta, tüm aileyi ağır bir baskı altına almaktadır. Aslında sonuçta çift taraflı bir zarar ortaya çıkmaktadır: Bir tarafta karısının, kızının ya da kız kardeşinin iffeti konusunda dengesiz davranışlar geliştiren erkeklerin sayısı artmaktadır. Ailelerindeki kadınlara yeterince güvenmeyen ve daima açık arayarak cezalandırma yolunu seçen bu erkeklerin, iffet gibi ulvi bir değer hakkında bilinçli oldukları söylenemez. Hatta maalesef kendi iffetleri hakkında aynı hassasiyeti gösterdikleri bile şüpheli olan bu grubun tek derdi ele güne karşı rezil olmamaktır! Diğer tarafta ise iffete dair bir iç disiplin (takva bilinci) geliştiremediği için kendi iffetinin sorumluluğunu alamayan kadınlar yetişmektedir. Dışarıdan bir denetim ile korunabileceğini düşünen, kendi sınırlarını, mahremiyetini ve özelini korumaktan aciz kalan bu kadınlar, zor durumlarla yüzleşmektedir.

Konunun geldiği bu noktada, iffet konusuna İslam'ın temel referansları eşliğinde kısaca göz atmak isteriz. İffet; insanın zevklerini, hazlarını, zaaflarını disiplin altına alması, nefsi arzularını helal yollarla ve izin verilen ölçülerde karşılmasıdır. Heveslerine ve ihtiyaçlarına karşılık ararken kendisine, insanlara

⁸⁸ Erkan, Rüstem–Faruk Bozgöz, “Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik, Dinsel ve Kültürel Boyutları: Diyarbakır Örneği”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2004, cilt: VIII, Sayı: 18, s. 226.

ve Allah'a karşı sorumlu olduğunu unutmamasıdır. İffet, nefis karşısında kişilikli bir duruş sergilemek, bu sayede onurlu bir hayat sürmektir. Aynı zamanda iffet “namus” yani “cinsel arzuların helal dairesinde ve kutlu amaçların aracı olarak kullanılmasıyla gerçekleşen erdem” şeklinde özel bir anlam da taşır.⁸⁹

İffet ve namus, insan için vazgeçilmez değerlerdir. İslam düşünürleri, insan için dört temel ahlâkî değerden bahseder: Adalet, hikmet, şecaat ve iffet.⁹⁰ Kur'an'da Hz. Âdem ve eşinin cennette var olan hayâ duygularından bahsedilerek bu duygunun ne kadar doğal ve köklü olduğuna işaret edilir.⁹¹ Benzer şekilde Hz. Meryem'in,⁹² Hz. Yusuf'un,⁹³ Hz. Şuayb'ın kızlarının⁹⁴ iffetinden örnekler verilir. Müminlerin üstün vasıfları sayılırken “*Onlar ırzlarını korurlar.*”⁹⁵ buyrulur. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) “*Her dinin bir ahlâkı vardır; İslam'ın ahlâkı da hayâdır.*”⁹⁶ der ve namuslu, iffetli, hayâ sahibi olmayı imanın bir gereği olarak takdim eder.⁹⁷

Diğer yandan İslam'a göre, kişi kendi namusunu korumak kadar diğer insanların onur ve namuslarına karşı da itina göstermek durumundadır. Hz.

89 Köse, Saffet, “Nefse Karşı Onurlu Duruş: İffet”, *Din ve Hayat*, 2013, sayı: 19, s. 4-9.

90 Çağrı, Mustafa, *İslam Düşüncesinde Ahlâk*, İFAV Yayınları, İstanbul 1989, s. 42 vd.

91 Tâhâ, 20/120-121.

92 Enbiyâ, 21/91.

93 Yûsuf, 12/32-33.

94 Kasas, 28/25.

95 Mü'minûn, 23/5; Meâric, 70/29.

96 İbn Mâce, Zühd, 17.

97 Buhârî, İman, 16; Müslim, İman, 58.

Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: “Her kim saygınlığının çiğnenmesi, şerefiyle oynanması söz konusu olan bir yerde bir Müslümanı yardımsız bırakır ve savunmazsa, Allah da onu kendisine yardım edilmesini çok arzu ettiği bir yerde yalnız ve savunmasız bırakır. Kim de bir Müslüman’ın iffet ve haysiyetiyle oynandığı bir yerde ona yardım eder, onu savunursa Allah da aynı duruma düştüğünde kendisine yardım eder.”⁹⁸

Kur’an’da namusa yönelik saldırılara karşı maddi ve manevi boyutta ağır yaptırımlar öngörülür. Namuslu kimselere iftirada bulunmak, büyük günahlar arasında sayılır ve kesin bir dille yasaklanır.⁹⁹ Ayete göre, “İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mümin kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. İşlemiş oldukları günahtan dolayı dillerinin, ellerinin ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlik edecekleri günde onlara çok büyük bir azap vardır.”¹⁰⁰

Gıyabında din kardeşinin iffetini muhafaza etmesi istenen bir mümin erkeğin, ailesindeki kadınların güvenliğine özen göstermesi, onları kollayıp gözetmesi, iffetli bir hayat yaşayabilmeleri için imkân ve ortam oluşturması elbette bir erdemdir. Ama ırzına geçilen, berdel veya beşik kurtmesine karşı çıkan bir genç kızın ya da iftiraya uğrayan, boşanmayı talep eden, evini terk ederek devlete sığınan bir kadının “ailenin namusunu temizleme” adına erkekler

⁹⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 35-36.

⁹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur’an’ın İffet Anlayışı-Batılı Cinsel Ahlâk Anlayışlarıyla Bir Mukayese”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 2003, cilt: 3, Sayı: 4, ss. 5-25.

¹⁰⁰ Nûr, 24/23-24.

tarafından cezalandırılması kesinlikle İslam'a uygun değildir. Töre, böyle bir cezalandırmanın bazen kadının öldürülmesi, bazen zorla evlendirilmesi, bazen de intihara zorlanması yoluyla gerçekleşmesini öngörür. Oysa İslam'da gerekçesi her ne olursa olsun meşru zemine oturmayan her türlü eylem zulümdür. Zina eylemi veya zina isnadı gibi bir durumla karşı karşıya kalındığında dinin takip ettiği yöntemler ve öngördüğü yaptırımlar ayetlerle belirlenmiştir. Söz konusu yaptırımları uygulama yani cezalandırma yetkisi ise sadece devletin onadığı mercie aittir.¹⁰¹

Ifrat ve tefrit sarkacının bir ucunda iffeti sadece kadınla özdeşleştirmek diğer ucunda ise kadının iffetini göz ardı etme vardır. Modernizmin cinsellik üzerinden yürüyen kadın algısı, tüketim çarkları içinde kadını metalaştırmış, bedene indirgemiş, ruhunu umursamayarak ona açıkça baskı uygulamıştır. Modernleşme süreçlerinde kadının kendisiyle, ailesiyle, toplumun gerçekleriyle uyuşmayacak biçimde değişime zorlanması da bir çeşit psikolojik şiddettir. Tesettür sermayesi hızla tükenen kadının, dinî ve kültürel köklerinden gelen bilinci yitirmesi gerçekten acıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, iffet ve hayâ, nezaket ve nezahet kadına ne kadar yakışıyor, edeb ve namus, rıfk ve erdem de erkeğe o kadar yakışır.

Kur'an, kadının iffetini ve onurunu korumak üzere desteklenmesini ister. Fuhuş yoluyla kadına ve kız çocuğuna cinsel şiddet uygulayanlar, Kur'an'da sert

¹⁰¹ Detaylı bilgi için bkz. Düşgün, Feyza Şule, "İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2006, cilt: 4, Sayı: 7, s. 161 vd.

bir dille ikaz edilir: “*Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilsin ki, Allah hiç şüphesiz onu değil, zorlanan kadınları başışlar ve merhamet eder.*”¹⁰² İslam, eşler arasındaki mahrem hayat da dâhil olmak üzere kadınının şerefini her ortamda korur. Eşlerin birbirlerini aşağılayıcı ya da küçük düşürücü eylemlere zorlamalarını,¹⁰³ beden ve ruhen incitmelerini,¹⁰⁴ başkalarının yanında mahremiyetlerini ifşa etmelerini yasaklar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: “*Kıyamet gününde, Allah katında konumu en kötü olacak insanlardan birisi, karısı ile beraber olup da onun özel hayatına ilişkin sırlarını yayan kimsedir.*”¹⁰⁵

Namus konusu, kadın ya da erkek olmayı öne çıkararak, cinsiyete odaklanarak düşünülemez. Namusu ilgilendiren bir eylem iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış olarak değerlendirilirken cinsiyet bir parametre olamaz. Bir davranış, özü itibarıyla ya ahlâkîdir ya da değildir. Dinî ve ahlâkî bakımdan çirkin kabul edilen zina eylemi hem kadın hem de erkek için aynı ölçüde çirkindir. Eğer sağlam zeminli bir dindarlıktan ve sahih bir gelenekten bahsedilecekse bunun böyle algılanması gerekir. Nitekim zina suçunu işleyen erkeğin de kadının da dindeki müeyyidesi aynıdır: “*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun.*”¹⁰⁶ Namus beklentisi

102 Nûr, 24/33.

103 Bilgi için bkz. Topal-Küçük, agm., s. 21-23 vd.

104 Bkz. Bakara, 2/222; Ebû Dâvûd, Nikâh, 45.

105 Müslim, Nikâh, 123.

106 Nûr, 24/2.

kadına ve erkeğe göre değişebiliyorsa, dindarlık ve ahlâk anlayışımızın yeniden ele alınması, Müslümanları iffete davet eden ayetlerin bir daha okunması gerekmektedir.

*“Mümin erkeklere söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar.”*¹⁰⁷ emrinin hemen akabinde, *“Mümin kadınlara da söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar.”*¹⁰⁸ buyuran Allah’ın, iffet konusunda kadın ve erkekten beklentisinin aynı olduğu açıktır. *“İrzini koruyan erkekler ve irzini koruyan kadınlar”* aynı ayette yan yana zikredilerek Allah’ın mağfireti ve mükâfatı ile müjdelenmiştir.¹⁰⁹ Allah Resûlü (s.a.s.) de iffetten bahsettiği hutbesinde, suçun cinsiyete göre değişmediğine vurgu yaparak, kadını ve erkeği ayrı ayrı zikretmiştir: *“Ey Muhammed ümmeti! Allah’a yemin ederim ki erkek veya kadın kulunun zina etmesine Allah kadar gazaplanan kimse yoktur.”*¹¹⁰

Şu hâlde her fert, sahip olduğu insanlık onuruna ve takva bilincine uygun bir biçimde kendi namusundan sorumludur. Namus, insani bir değerdir. Onu sadece kadın bedeniyle temsil etmek ve namusa aykırı davranışına kanaat getirilen kadına şiddet uygulamayı töre ile meşrulaştırmaya çalışmak gayr-i ahlâkî ve gayr-i hukukî bir durumdur. Erdemli bir kadının iffetinin bizzat kendi koruması altında olduğunu zikreden ayet, konu hakkında son sözü söyleyecek güçtedir: *“Saliha kadınlar (Allah’a karşı) itaatkârdır. Allah’ın*

¹⁰⁷ Nûr, 24/30.

¹⁰⁸ Nûr, 24/31.

¹⁰⁹ Ahzâb, 33/35.

¹¹⁰ Buhârî, Küsûf, 2.

kendilerini korumasına karşılık, onlar da gizlide (kimse görmese de) namuslarını korurlar.”¹¹¹

Kadına yönelik şiddeti incelediğimiz bu bölümün nihayetinde şunu söyleyebiliriz ki, aile içi şiddet gibi bir marazın geleceğe taşınmasına engel olmak isteyenler, topluma sağlıklı bir kadın algısı sunmalı, bu algıyı oluşturan doğru dinî bilgiyle insanlığı buluşturmalıdır. Hz. Âişe'nin ifadesiyle, “hayatı boyunca herhangi bir kadına tek bir tokat atmayan Peygamberimiz”¹¹² üstün bir örnek olarak Müslüman toplumların gündeminde tutulmalıdır. Şiddeti besleyen zihin kalıplarıyla mücadele edilmeli, zihniyet dönüşümü için büyük bir çaba sarf edilmelidir. Hz. Peygamber'in, “Allah'ın kadın kullarına vurmayın! ... Bu gece Muhammed'in eşlerine pek çok kadın geldi. Hepsi de kocalarından şikâyetçiydi. Bu adamların sizin hayırlılarınız olduğunu sanmayın!”¹¹³ şeklindeki ikazlarından yola çıkarak, kadına yönelik şiddetin “hayırlı Müslüman” tanımında yer bulamayacağı her fırsatta vurgulanmalıdır.

D. Çocuğa Yönelik Şiddetle Mücadele

Anne kucağı, baba ocağı ve şefkat bucağı olarak anılan aile yuvasında şiddetten korunması gereken bir diğer hassas grup çocuklardır. Ailede şiddet görenlerin yanı sıra, aile ortamından mahrum büyüyen, ihmal ve istismar edilen, ucuz iş gücü olarak çalıştırılan çocuklar da küresel ölçekte ciddi bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Çocuğu hedef alan

¹¹¹ Nisâ, 4/34.

¹¹² Müslim, Fedâil, 79.

¹¹³ Ebû Dâvûd, Nikâh, 41-42.

bu insanlık ayıbı, yetişkinlerin çocuğa bakışındaki marazdan kaynaklanmaktadır. Zihin ve duygu dünyasında çocuğu hak ettiği şekilde konumlandıramamak esasında yine kişinin ailesinde aldığı ilk eğitime gelip dayanmaktadır.

Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesine dair yöntem arayışımızda, hatalı davranıştan önce, o davranışı üreten zihniyete odaklanmayı bir defa daha teklif edeceğiz. Aile içinde çocuğa karşı geliştirilmesi gereken sağlıklı ve merhametli tavrın ipuçlarını nebevî sünnette ararken, çocuğun onuru ve dokunulmazlığı konularına yoğunlaşacağız.

1. Çocuğun Onuru

İnsan için onur bir yaratılış gerçeğidir. Bu varoluşsal onuru korumak, onurlu bir yaşam için çabalamak ise insanın boynunun borcudur. Allah Teâlâ, insanı “halife” sıfatıyla yeryüzünün en saygın varlığı olarak yaratmıştır.¹¹⁴ Hak Teâlâ, bir insan yaratmayı takdir buyurduğunda anne babayı aracı kılar, dünyaya taze bir can gönderir ve onun gelişiminden anne babayı sorumlu tutar. Kâinattaki bütün varlıklar gibi, bu yeni misafirin sahibi de Allah’tır.¹¹⁵ Asırlardır milyarlarca defa tekrarlanan bu tabloda anne baba emanetçidir. Kendilerine böylesine değerli ve kırılğan bir emaneti tevdi eden Rablerine karşı ciddi bir mesuliyet yüklenmişlerdir. Çocuğun yetişmesine yardım ederken sergiledikleri olumlu tavırlar “emanete riayet” olacak, örseleyici tutum ve davranışlar ise “emanete hiyanet” addedilecektir.

¹¹⁴ Bakara, 2/30; Neml, 27/62; Fâtır, 35/39.

¹¹⁵ Bakara, 2/107.

Çocuğa “mülk” değil de “emanet” gözüyle bakabilmek, aslında anne babanın sorumluluk duygusunu güçlendiren, çocukla ilgilenirken hem sabrı hem de şükrü artıran bir durumdur. Kudret karşısında hesap verecekleri güne inanan ve çocuk üzerinde keyfi tasarruflarda bulunamayacaklarını bilen anne baba, bu küçük varlığın her ne kadar tümüyle kendilerine muhtaç, onların korumasında ve denetiminde ise de gerçek anlamda Allah’a ait olduğunun, O’nun himayesinde bulunduğunun farkındadır. Çocuğu yetiştirirken, doyururken, okuturken, disipline ederken her adımda Allah’ın rızasına uygun tercihlerde bulunmaları gerekmektedir.

Çocuğun Allah’ın emaneti olması, değerli olduğu kadar imtihan vesilesi olduğu anlamına da gelir. Kur’an, müminlere şöyle seslenir: *“Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandan ibarettir. Katında büyük mükâfat olan ise ancak Allah’tır.”*¹¹⁶ Çocuğun bazen varlığı, bazen de yokluğu sınav olur. Tıpkı on sekiz aylık oğlu İbrahim kollarında can çekişirken onu bağrına basarak gözyaşı döken Resûlullah Efendimiz gibi¹¹⁷ anne babaların acı, yorucu, hüznü, sıkıntılı zamanları vardır. Her ebeveyn ömrü boyunca devam edecek bir görevler zinciri ile karşı karşıyadır. Gayretlerinin karşılığını evlâtlarından değil, onu kendilerine emanet edenden umarak soluklanmaksızın koşarlar. Emeklerinin heba olmaması için bir yandan da dua ederler: *“Rabbimiz, bizi yalnız sana teslim*

¹¹⁶ Enfâl, 8/28.

¹¹⁷ Müslim, Fedâil, 62.

olmuş kullar eyle. Neslimizden de sana teslim olan bir ümmet yarat."¹¹⁸

Ebeveyn ve çocuk için bu dünyada da ahirette de iyi bir geleceğin mayası eğitimidir. İmana, güzel ahlâka, bilgiye ve hikmete aç bir biçimde dünyaya gelen çocuk, şekillendirilmeyi bekleyen bir cevherdir. Resûl-i Ekrem'in ifadesiyle "*Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan ya da Mecusi yapar.*"¹¹⁹ Her çocuk iyiye meyilli ve güzele aşına yaratılmıştır. Doğduğu andan itibaren başlayan eğitim süreci, onun hayata hazırlanma yani kendisiyle, çevresiyle ve Rabbiyle sağlıklı ilişkiler kurabilen bir insan olma yolculuğudur. Aile içi şiddetle mücadele hususunda yazarken konuyu çocuk eğitimine getirmemizin sebebi ise çoğu zaman "terbiye" adına çocuğa uygulanan şiddetin doğurduğu olumsuz sonuçlara dikkat çekmektir.

Çocuk eğitiminin en esaslı ilkesi, "çocuğun kişiliğine saygı duymak" olmalıdır. Fiziksel, sözlü ya da duygusal şiddet daha en baştan çocuğun kalbini kırmakla ve onurunu zedelemekle başarılı bir eğitim imkânını ortadan kaldırmak demektir. Disiplini şiddetle karıştıran, terbiyeyi baskıyla özdeşleştiren, dayanın cennetten çıktığını varsayan bir eğitimcinin çocukta kalıcı güzellikler oluşturma imkânı yoktur. Baskı sayesinde bir süreliğine başarı yakaladığını ve onu eğittiğini (!) zannetse de büyüyüp baskıdan kurtulduğu an çocuğun ilk tercihi her şeyi unutmak olacaktır. Hâlbuki fikirleri değer gören, duyguları dinlenen ve ihtiyaçları dikkate alınan bir çocuk, kendisini

¹¹⁸ Bakara, 2/128.

¹¹⁹ Buhârî, Tefsîr (Kasas), 2; Müslim, Kader, 22.

değerli ve saygın hisseder. Öğrendiklerini unutmaz, hatıralarını özenle saklar, tecrübelerini sahiplenir. Bugün özgüven, özdeğer ve özsaygı olarak anılan birçok niteliğin temelinde ilk çocukluk döneminde ailede yaşanan merhamet ve adalet yatmaktadır.

Resûlullah'ın (s.a.s.) çocuk terbiyesinde izlediği metotlara bakıldığında, güç gösterisi ve alternatif-sizlik üzerine değil, nasihat ve örneklik üzerine kurulu oldukları görülür. Peygamberimizin çocuklara selâm vermesi ve hatırlarını sorması,¹²⁰ onların fikir ve tercihlerini öğrenmek istemesi,¹²¹ çocukları dine davet etmesi,¹²² onları saygın birer muhatap olarak kabul ettiği anlamına gelir. Çocuklarla sırrını paylaşan,¹²³ onların kendisine biat ederek bağlılıklarını ifade etmelerine izin veren,¹²⁴ onları özel dualarla taltif eden¹²⁵ bir Peygamber, hem çocuklara güvenmekte hem de onların gönlünü ve güvenini kazanmaktadır. Çocuklara samimi bir şekilde sevgi sunan, onları kucaklayan, öpen, bağrına basan, kendisine getirilen taze meyveyi öncelikle yanında oturan çocuklara ikram etmeyi âdet edinen bir Peygamber,¹²⁶ yarının büyüklerinin “kendilerini değerli hissetmelerini” sağlamaktadır. Öyle ki bir defasında o (s.a.s.), içtiği meşrubatın kalanını yanındakilerle paylaşmak istediğinde sağında bir çocuğun oturduğunu, solunda ise ashâbın yaşlılarının sıralandığını görünce çocuğa

¹²⁰ Buhârî, Edeb, 81; Müslim, Selâm, 14.

¹²¹ Tirmizî, Ahkâm, 21.

¹²² Buhârî, Merdâ, 11.

¹²³ Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 68.

¹²⁴ Müslim, Âdâb, 25.

¹²⁵ Buhârî, Cihâd, 188; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 143.

¹²⁶ Müslim, Hac, 474.

“Meşrubatı önce bu yaşlılara vermeme izin verir misin?” diye sormuş, “Hayır. Vallahi senden gelen nasibim için kimseyi kendime tercih edemem!” şeklinde akıllıca bir cevap alınca, ikrama çocuktan başlayacak kadar nazik davranmıştır.¹²⁷

Kur’an-ı Kerim’de de örneklerini gördüğümüz böyle bir dostluk bağı, aslında çocuğun aklına ve kalbine giden yolu açmakla eğitimcinin işini kolaylaştırır, eğitimin tesirini artırır. Kur’an, tarih boyunca peygamber babalar ile çocukları arasında yaşanan merhamet yüklü diyaloglara yer verirken, her biri birer eğitimci olan bu peygamberlerin örneğinde iyi bir ebeveyni modeller. Kardeşlerini kuyuya atarak ciddi bir hata işlemelerine rağmen çocuklarını affeden ve Allah’ın da onları affetmesi için dua eden Hz. Yakub,¹²⁸ ölüm döşeğinde bile hâlâ onlara güzellikle nasihat etmiştir.¹²⁹ Lokman’ın oğluna öğütlerini içeren ayetler, “*Yavrucuğum!*” şeklinde şefkatli ve samimi bir hitapla başlamaktadır.¹³⁰ Hz. İbrahim, oğlu İsmail’e gösterdiği nezaketli ve merhametli tavrı ile Kur’an’da anılır.¹³¹ Hz. Nuh, tufanda ölümle burun buruna geldiğinde bile babasının peygamberliğini kabul etmeyen oğluna kıyamamış da “*Yavrucuğum, bizimle beraber sen de (gemiye) bin, inkârcularla birlikte olma.*”¹³² diye seslenmiştir. Bütün bu örnekler, otoritenin şiddet anlamına gelmediğini, çocukla iletişimin her hâl ve

¹²⁷ Müslim, Eşribe, 127.

¹²⁸ Yûsuf, 12/97-98.

¹²⁹ Bakara, 2/132-133.

¹³⁰ Lokmân, 31/13, 16-19.

¹³¹ Sâffât, 37/102.

¹³² Hûd, 11/42.

şartta merhameti gerektirdiğini peygamber babalar üzerinden anlatması açısından manidardır.

Allah Resûlü (s.a.s.) de tıpkı kendisinden önceki peygamberlerin nezaketiyle, yanında büyüyen küçük hizmetkârı Enes'e "*Yavrucuğum*"¹³³ ya da "*Enesçik*"¹³⁴ diye hitap etmiştir. Enes (r.a.) şöyle der: "Hz. Peygamber'e on yıl hizmet ettim. Bana bir kez bile '*Öf!*', '*Niye böyle yaptın?*' ve '*Niçin şöyle yapmadın!*' demedi."¹³⁵ Örf uğruna çocuğuna yaşam hakkı bile tanımayan bir zihniyetin, çocuğa karşı şiddet konusunda nasıl bir bakış açısına sahip olduğunu tahmin etmek zor değildir. O hâlde küçük Enes, Peygamberimizin verdiği işe gitmemekte direndiği, "Vallahi gitmem." dediği sonra da oyuna daldığı zaman ona, "*Enesçik! Sana dediğim yere gittin mi?*" diye seslenen, hatta o sırada gülümseyen Peygamberimizin tavrı son derece bilinçlidir.¹³⁶ O günün insanı için şaşırtıcı olan böyle bir tavır, "*Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir.*"¹³⁷ hadisiyle tarihe geçmektedir.

Şiddetten arındırılmış bir ebeveyn-çocuk ilişkisini toplumda yaygınlaştırmayı hedefleyen Hz. Peygamber (s.a.s.), sadece kendisi çocuklara karşı hoşgörülü ve sabırlı davranmakla kalmamış, çevresindekileri de bu konuda uyarmıştır. Mesela kendisinin çocukları öpüp kucakladığını görünce hayretini gizlemeyen Akra' b. Hâbis'e "*Merhamet etmeyene merhamet edilmez!*"

¹³³ Müslim, Âdâb, 31; Tirmizî, Edeb, 62.

¹³⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 1.

¹³⁵ Buhârî, Edeb, 39; Vesâyâ, 25; Müslim, Fedâil, 51.

¹³⁶ Müslim, Fedâil, 54; Ebû Dâvûd, Edeb, 1.

¹³⁷ Tirmizî, Birr ve sıla, 15.

buyurmuştur.¹³⁸ Yine bir gün torunu Hasan'ı kucağına almış ama ufaklık Peygamberimizin üzerine idrarını kaçırmış, yengesi Ümmü'l-Fadl buna kızıp vurunca Peygamberimiz, “*Allah seni ıslah etsin! Oğlumun canını acıttın!*” diyerek tepki göstermiştir.¹³⁹

Rahmet Elçisi (s.a.s.), çocukların yaptığı hataları eğitim için fırsata dönüştürmeyi, onları cezalandırmak yerine bir daha aynı hatayı işlemelerini engelleyecek şekilde doğruyu öğretmeyi tercih etmiştir. Hurma ağaçlarını taşıyan bir çocuğu yakalayanlar, cezalandırması için Peygamberimizin huzuruna getirmişler, ama Efendimiz çocuğu azarlamak yerine, “*Evlâdım, ağaçları niye taşıyorsun?*” diye sormuştur. Karnının aç olduğunu öğrendiğinde, “*Hurma ağaçlarını taşılama da altlarına dökülenleri ye.*” buyurarak ona doğruyu öğretmiş, hatta başını okşadıktan sonra, “*Allah'ım, bu yavrunun karnını doyur.*” diye dua etmiştir.¹⁴⁰

Hz. Peygamber'in eğitim metoduna dair örnekler çoğaltılabilir ama kareler birleştiğinde ortaya çıkan resmin merhamet rengi olduğu aşikârdır. Doğrusu eğitime şiddet bulaştırmak, eğitimin bir gerekliliği değil, yetişkinlerin öfkesinin, aceleciliğinin, eğitim yöntemleri ve çocuğun ruh dünyası konusundaki bilgisizliğinin, çocukla iletişim kurmadaki başarısızlığının bir sonucudur.¹⁴¹ Oysa çocuğun varoluşsal değerini bilen, onu seven ve değerine değer katmak

¹³⁸ Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65.

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 340.

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, Cihâd, 85; Tirmizî, Büyü', 54.

¹⁴¹ Arslan, Elif, “Ailemde Merhamet İstiyorum”, *Ailem*, Editör: Huriye Martı, DİB Yayınları, Ankara 2015, s. 182.

isteyen, sağlıklı bir iletişim ve eğitimle onun geleceğini inşa eden yetişkinler, Allah'ın emanetine hakkıyla sahip çıkıyor demektir.

Burada namaza dair bir rivayetten hareketle çocuğun ibadet eğitiminde şiddete yer olup olmadığına dair sürdürülen tartışmalara da kısaca değinmek yerinde olacaktır. Söz konusu rivayete göre, Allah Resûlü (s.a.s.) “Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde onlara namazı emredin; on yaşına geldiklerinde namaz kılmazlarsa dövün.”¹⁴² buyurmuştur. Hadis şarihlerinin çoğuna göre bu hadis, yedi yaşına geldiğinde çocuğa namazın emredilmesini yani bir gereklilik olarak çocuğun hayatına dâhil edilmesini ister. Öncesindeki erken çocukluk döneminde ise namaza alıştırmaya ve bu ibadeti sevdirmeye yönelik faaliyetler yapılmalıdır. Şarihlere göre, namazın vazgeçilmez bir ibadet olduğunu anlatan ebeveynin kararlı duruşuna rağmen çocuk on yaşına gelmiş ama namaz kılmamakta ısrar ediyorsa o zaman cezalandırılabilir.¹⁴³ Diğer yandan, bir çocuk için ceza ve namazı birlikte düşünmenin imkânsız olduğunu, senedi sahih olmayan ve fiilî sünnetle çelişen böyle bir âhad haberle amel edilemeyeceğini belirten hadisçiler de mevcuttur.¹⁴⁴

¹⁴² Ebû Dâvûd, Salât, 26.

¹⁴³ Bkz. Dayhan, Tahir, “Çocuğun Namaz Eğitimi ile İlgili Bir Hadis Tahlîlinin Tahlîli”, *Marife*, yıl: 3, Sayı: 2, Güz 2003, ss. 29-58.

¹⁴⁴ Bkz. Ertürk, Mustafa, “Çocuğun Dinî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadîs ve Tahlîli”, *Marife*, yıl: 2, Sayı: 2, Güz 2002, ss. 53-79. (Sihhati konusunda olumsuz değerlendirmeler bulunmakla beraber bu rivayet klasik hadis âlimlerinin ve günümüz muhaddislerinin çoğunluğuna göre hasen/sahih mertebesindedir.)

Bu hadis değerlendirilirken, Hz. Peygamber döneminde çocuk-namaz ilişkisinin nasıl şekillendiğine bakılmalıdır. “*Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et.*”¹⁴⁵ ayeti, ailede namaz eğitimi konusunda bir bilince işaret eder. Peygamberimiz de bu hususta Medinelileri teşvik etmiş, onun teşvikleriyle Asr-ı Saadet’te çocuklar, hayatın kalbinin attığı, şehrin en hareketli ve kıymetli mekânı olan Mescid-i Nebevî’den eksik olmamıştır. Medine Mescidi’nde vakit namazlarında bile bir saf oluşturacak kadar çok çocuk bulunması,¹⁴⁶ Hz. Peygamber’in hoşgörülü, sabırlı ve anlayışlı tutumu ile doğrudan ilgilidir. Zira çocuklar görerek öğrenir; bir çocuğun dinî değerleri ve ibadetleri benimsemesi öncelikle ibadet eden büyüklerle aynı ortamı paylaşması, onları izlemesi, taklit etmesi ve orada bulunduğundan dolayı övgü görmesiyle mümkündür. Elbette o gün de tıpkı bugün gibi çocuklar çocuksu tavırlar sergilemiş, koşup oynamış, namaz esnasında bazen ağlayıp bazen gülmüştür. Ama bu durum, çocukların cami cemaatinden ve mescitten uzak tutulmalarına sebep olmamıştır.

Bir defasında, Allah Resûlü (s.a.s.) mescitte namaz kıldırırken secdesi uzayınca, bu durumdan tedirginlik duyan bazı sahâbiler hafifçe secdeden başlarını kaldırıp bakmış, onun, sırtına oturan torunu Hasan veya Hüseyin’i indirmeye kıyamadığına şahit olmuşlardır.¹⁴⁷ Bir başka defasında, küçük bir çocuk olan İbn Abbâs ve arkadaşı eşeğe binmiş gezerken açık alanda ashabına namaz kıldırın Resûlullah’ın önünden

¹⁴⁵ Tâhâ, 20/132.

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, Salât, 96.

¹⁴⁷ Nesâî, Tatbik, 82.

geçmiştir. Çocuklar eşekten inip otlaması için onu safların arasına salıvermiş, hatta o sırada iki küçük kız çocuğu daha gelerek safların arasına karışmıştır. Ama Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bütün bu olanlara aldırış etmediği gibi ashâbdan da hiç kimse çocukları azarlamamıştır.¹⁴⁸ Hz. Peygamber'in "*Bazen kıraati uzatma niyetiyle namaza başlıyorum da bir çocuğun ağlayışını duyunca annesinin ona gösterdiği şefkatten dolayı yaşayacağı tedirginliği düşünerek namazı hafif kıldırıyorum.*"¹⁴⁹ buyurması, anneyi ve çocuğu mescidinden uzaklaştırmadığının açık delilidir. Bütün bu örnekler, çocukların namaz eğitimi sürecinde emretmekten önce doğal bir katılım ve model almanın sağlandığını göstermektedir.

Çocukların namazla büyümesini arzulayan Resûlullah Efendimiz, onların sadece mescitte değil evde de cemaate katılmasını sağlamıştır.¹⁵⁰ Çocuklara nasıl namaz kılacaklarını bizzat öğretmiş, söz gelimi Enes'e "*Yavrucuğum namazda yüzünü sağa sola çevirip bakma.*"¹⁵¹ diye uyarıda bulunmuştur. Bir gün evde cemaatle namaz kıldırırken yanlışlıkla soluna duran amcasının küçük oğlu Abdullah b. Abbâs'ı tutup sağ tarafına geçirdikten sonra başını okşamış,¹⁵² ona imamın sağına durulacağını derhâl, ama sertlikten uzak, sakin ve sevecen bir tavırla öğretmiştir. Bir başka gece eşi Meymûne annemizin odasına girdiğinde, geceyi orada geçireceği anlaşılan Abdullah b.

¹⁴⁸ Buhârî, Ezan, 161; Müslim, Salât, 254.

¹⁴⁹ Buhârî, Ezan, 65; Müslim, Salât, 192.

¹⁵⁰ Buhârî, Ezan, 164.

¹⁵¹ Tirmizî, Cum'a, 60.

¹⁵² Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 182; Ebû Dâvûd, Tattavv'u, 26.

Abbâs'ı görünce, “Çocuk namaz kıldı mı?” diye sormuş, Meymûne annemizden onun namazını kıldığını öğrenmeden içi rahat etmemiştir.¹⁵³ Anlaşıldığı üzere, fiilî sünnet ve sîret, namaz alışkanlığını şefkat ile kazandırmaya yöneliktir.

Namaz hakkındaki bu rivayetten hareketle “Peygamberimiz çocuk terbiyesinde dayağa izin verdi” gibi genel bir hüküm asla çıkarılamaz. On yaşındaki çocuğun henüz buluşa ermemiş olması, bunun hukukî bir ceza değil, olsa olsa gözdağı ve yaptırım olabileceğini düşündürmektedir. Böyle bir yaptırımın etkili olabilmesi için çocuklarını en iyi şekilde tanıyan anne baba kendilerine sormalıdır: Fiziksel müdahale işe yarayacak mıdır yoksa çocuğu namazdan daha da mı uzaklaştıracaktır?

Hem anne-baba-çocuk ilişkisi hem de eğitim metotları zamana ve kültüre göre değişkenlik arz eder. Günümüzde şiddet içeren cezalandırmalar eğitim mantalitesinin tamamıyla dışına taşınmıştır. Bugün bir çocuğu namaz kılmadığı için dövmenin olumlu sonuçlar vereceğini ve çözüm olacağını düşünmek zordur. Günümüz anne babaları, post modern dönemin çocukları için namaz eğitiminde çok daha etkili disiplin yolları ve kısıtlamalar kullanabilir. Sonuçta maksat, çocuğun, on yaşına geldiğinde namazı vazgeçilmez bir ibadet olarak hayatına alması gerektiği konusunda bir bilince ulaşmasıdır. Çocuk eğitiminde öncelikle çocuğun “mükerrerrem varlık” olduğunu hatırlamak, onun öz benliğinde taşıdığı değeri dikkate almak ve onurunu zedelemeyecek metotlar

¹⁵³ Ebû Dâvûd, Tatavvu', 26.

kullanmak şarttır. Yeryüzünün küçük halifesi, bunu hak etmektedir.

2. Çocuğun Korunması

Emanet bilinci ve sorumluluk duygusu, kişinin kendi hak ve menfaatlerini koruması kadar muhatabının haklarını da gözetmesini gerektirir. Muhatabımız kırılğan ve hakkını koruyamayacak kadar güçsüz bir çocuksa, onun haklarını korumak çok daha önem kazanır. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.) kendisini ibadete adayarak ailesini ihmal eden genç sahâbî Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı uyarırken “*Çocuğunun senin üzerinde hakkı var!*” buyurmuştur.¹⁵⁴ Anne baba, işte bu hakları bilmek, korumak ve çocuğa teslim etmekle yükümlüdür.

Her insan saygıyı hak eden dokunulmaz değerlerle donatılmış biçimde doğar. İslam âlimleri bu değerleri “can, akıl, namus, din ve mal” olarak sıralar ve dinin gayesinin bu beş unsuru korumak olduğunu ifade eder.¹⁵⁵ Anne baba da olsa, bir yetişkin çocuğun sağlığını tehdit ediyor, ona fiziksel şiddet uyguluyor ve can dokunulmazlığını çiğniyorsa suçludur. Çocuğu bağımlılığa, zararlı alışkanlıklara ve sapkın fikirlere çağırıyorsa onun akıl dokunulmazlığını ihlal ediyor demektir. Çocuğu gayrimeşru ortam ve uyaranlardan, ahlâkî davranmayan kişilerden korumuyorsa çocuğun ırz, şeref ve haysiyet dokunulmazlığı risk altındadır. Çocuğun sahih kaynaklardan beslenerek doğru dinî bilgiler öğrenmesini sağlamıyor, onu hurafe, bidat ve bağınazlığın karanlığına terk ediyorsa onun inanç

¹⁵⁴ Müslim, Sıyâm, 182-183.

¹⁵⁵ Bkz. Şentürk, Recep, “İnsan Hakları”, *DİA*, cilt: 22; s. 328.

güvenliğini sağlamıyor demektir. Çocuğun miras, maaş gibi maddi birikimleri varsa ve yetişkinler bu birikimin kayba uğramasına sebep olarak onun malına zarar veriyorlarsa, aynı şekilde hem kanun önünde hem de Cenab-ı Hak katında hesap vermek zorundadırlar. Görüldüğü üzere, çocuğun henüz kendi ayakları üzerinde duramadığı ve hayati değerlerini muhafaza edebilmek için başta anne babası olmak üzere çevresindeki yetişkinlere muhtaç olduğu yıllar büyük öneme sahiptir. Zira çocuk bu yılları ya toplumun elbirliği ile oluşturduğu güvenli bir ortamda geçirerek adaleti ve merhameti öğrenecek ya da toplumsal koruma kalkanlarının zayıfladığı güvensiz bir ortamda geçirerek mağdur olacak ve şiddetle büyüyecektir.

Şiddet bir hak ihlalidir. Hak ihlali ise öfkeye ve şiddete gebedir. Hakları korunmayan ve dokunulmazlığı tanınmayan çocuk, maalesef haksızlıkla yani zulümle ve şiddetle yüz yüze gelmiştir. Güvenin, hakkaniyetin ve erdemli bir hayatın mutluluğunu tadamayacaktır. Daha da kötüsü, gelecekte kendinden zayıf olanları ezmeyi, haklarını gasp etmeyi doğal görececek ve sorumsuz bir anne babanın yetiştirdiği yetersiz bir birey olarak topluma katılacaktır. Dolayısıyla ebeveyn ve yetişkinler çocuğun haklarına saygı gösterdikçe, aslında hak ve adalet üzere işleyen bir toplumsal sisteme katkı sunmuş olmaktadır.

Çocuk haklarının başında, var olma ve kabul görme hakkı gelir. Çocukları olacağını öğrendikleri andan itibaren anne babanın üzerine düşen, onu gönül rızası ile kabullenmektir. Evlat sahibi olmak insanın en esash arzularından olsa da bazen çocuk, anne babanın

hayatına beklenmedik bir anda ve hatta istenmedik bir şekilde girebilir. Ancak şartların olumsuzluğu ve ebeveynin gönülsüzlüğü yüzünden çocuk asla bedel ödememelidir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, yeni bir canın dünyaya katılması Cenab-ı Hakk'ın kararına bağlıdır ve hiç kimse bu canı reddetme hakkına sahip değildir. Bir çocuğu daha doğmadan öldüren ya da doğar doğmaz gömerek yaşama hakkını elinden alan bir şiddet, asla İslam'la bağdaşamaz.

Geçim sıkıntısı ya da gelecek kaygısıyla bir çocuğun dünyaya gelmesine engel olmak, bir yetişkini haksız yere öldürmekten farksızdır. Kur'an-ı Kerim bu konuda ebeveynlere hem ihtar hem de garanti diliyle konuşur: *“Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Biz onlara da size de rızık veririz. Onları öldürmek şüphesiz büyük bir günahdır.”*¹⁵⁶ Peygamberimizin de bu konudaki ifadeleri gayet açıktır: *“Aziz ve Yüce olan Allah, annelere saygısızlık etmeyi, kız çocuklarını diri diri gömmeyi, keyfî emir ve yasaklar koymayı size haram kılmıştır.”*¹⁵⁷ Allah Resûlü (s.a.s.) Medineli Müslümanlar ilk defa kendisiyle Akabe'de biatleşip bağlılık yemini ettiklerinde, onlardan çocuklarını öldürmemek üzere söz almıştır.¹⁵⁸ Cahiliye dönemini hatırlamak, bu sözün bilhassa kız çocuklarıyla ilgili olduğunu anlamaya yetecektir. Cahil bir insan için kız çocuğunun taşıdığı anlam utançtır, eksiklik, zafiyettir. Oysa kız çocuğuna yönelen cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet, Kur'an-ı Hakim tarafından açıkça reddedilmiştir: *“Yoksa Allah, yarattıklarından kızları kendisinin*

¹⁵⁶ İsrâ, 17/31.

¹⁵⁷ Müslim, Akdiye, 12.

¹⁵⁸ Buhârî, İmân, 11.

*saydı da oğulları size mi seçip ayırdı? Onlardan biri, Rahmân'a yakıştırdığı (kız çocuğu) ile müjdelendiği zaman, öfkesinden yüzü simsiyah kesilir. 'Mücadelede başarısız olarak ömrünü süslenmekle geçirecek olan kız çocuğu mu?' diye öfkeyle sorar. Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri de dışı saydılar. Onların yaratılışına şahit mi oldular? Onların (yalan) şahitlikleri yazılacak ve sorgulanacaklardır.'*¹⁵⁹

Kız çocuğuna sırf cinsiyetinden dolayı bu zulmü reva görenler, hesap gününde bu küçük kıza "hangi günahtan ötürü öldürüldüğünün sorulacağını"¹⁶⁰ unuttuyor olmalıdır. Kız çocuğunu sadece kız olduğundan dolayı küçümseyip hırpalayanlar şu ayeti hatırlamalıdır: "Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir. Ya da erkek ve kız olmak üzere çiftler çiftler verir ve dilediği kimseyi de kısır bırakır. O, bilen ve gücü yetendir."¹⁶¹ Cinsiyetinden dolayı kız çocuğunu aşağılamak, eğitim, miras ve tedavi gibi birtakım imkânlardan mahrum etmek ya da onu kürtajla yok etmek, bugün bile dünyanın farklı kültürlerinde sürdürülen şiddet davranışlarıdır. Bu şiddet karşısında nebevî bir duruş sergilemek ve kız çocukların hakkını korumak esas olmalıdır.

Hız. Peygamber'in kız çocuğuna iyi davranmaya dair övgü ve müjde cümleleri işte böylesine şiddet doğuran "çarpık bir zihin kodunu düzeltmeye" yöneliktir. O (s.a.s.) şöyle buyurur: "Kimin bir kızı olur; onu ölüme mahkûm etmez, hor görmez ve oğlunu kızından

¹⁵⁹ Zuhruf, 43/17-19.

¹⁶⁰ Tekvîr, 81/8-9.

¹⁶¹ Şûrâ, 42/49-50.

üstün görmezse, Allah onu cennete girdirir.”¹⁶² Bir diğer hadis-i şerif ise şöyledir: “Kim üç kız çocuğunun geçimini sağlar, onları terbiye edip evlendirir ve onlara güzel davranırsa cennet onundur.”¹⁶³ Bir insana kız evlat bahşedilmesi aslında cehennemden azat olmak ve cenneti kazanmak için büyük bir fırsattır. Hz. Âişe de bir hatırasında bu fırsatı bizlere aktarır: “Yanımda iki kız çocuğu olan bir kadın, bir şeyler istemek için gelmişti. Yanımda bir hurmadan başka bir şey yoktu. Hurmayı kadına verdim. Onu iki kızına bölüştürdü ve kendisi hiç yemedi. Sonra kalktı ve çıktı. Ardından Peygamber (s.a.s.) yanımıza geldi. Olanları ona anlattığımda şöyle buyurdu: *Her kim şu kız çocukları sebebiyle bir konuda imtihana çekilirse, bu kızlar onun için cehennem ateşine siper olur.*”¹⁶⁴ Allah’ın sunduğu nimeti ve fırsatı fark edemeyen, cahiliye bakışının esir aldığı insanlar ne kadar da zavallıdır!

Kişi sadece küçüklüğünde değil, büyüüp evlendikten sonra da kızına maddi ve manevi anlamda destek olmakla mükelleftir. Allah Resûlü (s.a.s.), aile ocağının kapısını bir daha dönmeyecek şekilde bir kızın yüzüne kapatmaya, “Gelinliğine çıktın, kefeninle gelirsin!” demeye izin vermez. Aksine, evliliği herhangi bir sebeple sona erdiği için ailesine dönüp gelen kız evlada yapılan harcamayı övgüyle anlatır: “Size en değerli sadakadan bahsedeyim mi? Bu, (kocasının evinden ayrılarak) senden başka kazancını

¹⁶² Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 96.

¹⁶⁴ Buhârî, Zekât, 10.

sağlayacak kimse olmadığı için sana sığınmış olan kızın için harcadığın nafakadır.”¹⁶⁵

Çocuğun bir diğer hakkı ise anne babasını tanıma ve onlarla beraber yaşama hakkıdır. Bir çocuğun kimlik kazanmasında, kişilik gelişimini sağlıklı bir biçimde sürdürmesinde ve hayata güvenle bakmasında anne babasını tanıyarak onlarla özdeşim kurmasının büyük rolü vardır. Hayatın bütün güçlüklerine rağmen çocukla bağ kurmaya, onu tanımaya ve ebeveynini ona tanıtmaya özen gösterilmelidir. Bir çocuğu bile isteye anne babasız bırakmak sadece bu dünyadaki mahrumiyetlere değil, ahiretteki cezalara da kapı aralar. Peygamberimiz “*Kim göz göre göre çocuğunun kendisine ait olduğunu inkâr ederse Allah da ondan öylece uzaklaşır ve (kıyamet günü) gelmiş geçmiş herkesin önünde onu rezil eder.*” buyurur.¹⁶⁶ Dolayısıyla gücü yettiği ve elinde imkân bulunduğu hâlde çocuğuyla ilgilenmemek, onu “varken yokluğa terk etmek” büyük vebaldir.

İslâmî referanslar çocuğun bilhassa anneye olan ihtiyacına dikkat çeker. Kur’an-ı Hakim’de “*Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirir. Onların yiyeceği ve giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiç kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenemez. Hiçbir anne ve hiçbir baba da çocuğu sebebiyle zarara uğratılamaz.*”¹⁶⁷ buyrulur. Çocuğun barınması, giydirilip doyurulması babanın sorumluluğundadır. Ancak burada hassas bir denge olduğu gözden kaçırılmamalı, bebeğin

¹⁶⁵ İbn Mâce, Edeb, 3.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, Talâk, 28-29.

¹⁶⁷ Bakara, 2/233. Ayrıca bkz. Lokman, 31/14, Ahkâf, 46/15.

anne sütü alması için azami gayret gösterilmelidir. Bir annenin bebeğini emzirmesi hukuki bir sorumluluk olmayabilir ama anne-bebek arasındaki en yakın zaman dilimi olan emzirmenin bebeğin sadece karnını değil ruhunu da doyurduğu düşünülürse bunun vicdani bir sorumluluk olduğu anlaşılacaktır. Cenab-ı Hak, Firavun'un sarayında en lüks imkânlar içinde kuş sütüyle beslenebilecek olan Hz. Musa'yı bile emzirsin diye annesine kavuşturmuş,¹⁶⁸ küçük Musa'nın karnını doyurmaktan fazlasını murad etmiştir. Dolayısıyla birlikte yaşama imkânları olabileceği hâlde çocuğu kasten annesinden ayırmak, şiddet kapsamına girer.

Bilhassa boşanmalarda eşlerin birbirlerini çocuk üzerinden cezalandırmaları sıkça görülmektedir. Oysa bedensel ya da ruhsal anlamda bir zarar vermediği sürece çocuğu anne ya da babasından ayırmak, esasında eşi değil çocuğu cezalandırmaktır. Bu yüzden anneyi yavrusundan ayırmaya izin vermeyen Allah Resûlü (s.a.s.) *"Anne ile evladının arasını ayıranın, Allah da kıyamet günü sevdikleriyle arasını ayırır."*¹⁶⁹ buyurur. Boşanmayla eşler birbirinden ayrılır, oysa çocuğun yuvası yıkılır. Büyük tartışmalar yaşanmasa da saygısız ve kuralsız tavırlar sergilenmese de her hâlükârda zaten çocuklar boşanma sürecinde eşlerden daha fazla etkilenir. Buna bir de ebeveyn mahrumiyeti ya da eski eşe yönelik hakaretler, iftiralar, beddualar eklendiğinde, çocuk ağır bir psikolojik şiddete maruz kalmaktadır.

Çocuğun en temel haklarından bir diğeri ise sevgi görmektir. Çocuklar ekmek kadar sevgiye de

¹⁶⁸ Kasas, 28/12-13.

¹⁶⁹ Tirmizî, Büyû', 52; Dârimî, Siyer, 39.

su kadar ilgiye de muhtaçtır. Çocuğun sevgi ve şefkat görme hakkını elinden almak, onu zihinsel ve duygusal anlamda aç bırakmak demektir. Sevildiğini hissetmeyen, şartlı sevgi pazarlıkları içinde büyüyen, sevginin tehdit ya da rüşvet malzemesi olarak kullanıldığına şahit olan çocuk, sevgisizliğe mahkûm olur. Sevgisizlik ise nefreti ve şiddeti besleyen travmatik bir durumdur. Oysa şiddetin en değerli panzehri sevgidir.

Peygamberimiz, içinde yaşadığı toplumun davranış normlarından farklı olsa da çevresindekiler tarafından yadırgansa da çocuklara sevgi sunmuş; onları bağrına basmaktan, öpmekten, yanaklarını okşamaktan çekinmemiştir.¹⁷⁰ Peygamber Efendimiz, omzuna “kız torunu” Ümâme’yi alarak namaz kılan hatta bu şekilde cemaate imamlık eden bir muhabbet abidesidir.¹⁷¹ Otoriteyi merhametten ayıran, disiplini sevgiden soyutlayan bir bakış açısı, Peygamberimizin sırtına bindirdiği torunuyla atçılık oynadığını,¹⁷² ağzına aldığı suyu çocuklara püskürterek eğlendiğini¹⁷³ göremiyor olmalıdır!

Çocuğa karşı sevgiden bahsederken adaleti anmadan geçmek olmaz. Bir çocuk için duygusal anlamda zarar göreceği en ciddi kırılma noktalarından birisi, aile içinde adaletsizliğe şahit olmasıdır. Yaşa, zekâya, okul başarısına ve cinsiyete bakarak çocukları arasında ayırım yapan ebeveyn, adil olma vasfını yitirir. Mağdur ve mahrum olan çocuğun güvenini kaybettiği gibi, bütün çocuklarına da kötü örnek olur. Ödülde ve

¹⁷⁰ Buhârî, Büyû’, 49; Müslim, Fedâil, 80.

¹⁷¹ Ebû Dâvûd, Salât, 164, 165; Müslim, Mesâcid ve Mevzi’u’s Salat, 43.

¹⁷² Tirmizî, Menâkıb, 30.

¹⁷³ Buhârî, İlim, 18.

cezada adil davranmamak, çocuklardan birini ailenin “delisi” ve “günah keçisi” ilan ederken diğerini kayırmak, küçüğün sorumluluğunu büyüğe yüklemek gibi tavırlar, psikolojik şiddet kapsamında değerlendirilir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ailede insafa, vicdana, adalete, hakkaniyete uymayan her türlü tutum ve davranışı yasaklamıştır. Öbür çocuklarından ayırıp da küçük oğlu Nu'mân'a mal bağışlamaya niyetlenen Beşîr isimli sahâbîyi sert bir dille uyarılmış, “*Beni buna şahit tutma. Çünkü ben adaletsizliğe şahit olamam!*” demiş ve eklemiştir: “*Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın!*”¹⁷⁴ Bu nebevî uyarı, adaletin yaşatılmadığı ailelerde çocukların bazen fiziksel bazen de duygusal anlamda şiddete maruz kaldığı gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde, adaleti sağlamanın da şiddetle mücadelenin bir yolu olduğu görülecektir.

Çocukların bedensel ve ruhsal anlamda tehlikelerden korunması, onların en temel haklarından birisidir. Yetişkinler çocuğun güvenliğini sağlamakla, onu kötüden ve kötülükten korumakla, şiddete maruz kalma ihtimali olan ortamlara girmesine engel olmakla yükümlüdür. Allah Resûlü (s.a.s.) de savaşta çocukların öldürülmesini yasaklamış,¹⁷⁵ yaşı küçük olanları heveslenseler bile orduya almamış,¹⁷⁶ öncelikle çocukların can güvenliğini korumuştur. Bu güvenlik çabasını günlük hayata da yayarak, “*Gece karanlığı indiğinde veya akşama eriştiğinizde*

¹⁷⁴ Müslim, Hibe, 13-14.

¹⁷⁵ Müslim, Cihâd ve siyer, 25.

¹⁷⁶ Buhârî, Şehâdât, 18.

*çocuklarınızın dışarı çıkmalarına engel olun.*¹⁷⁷ buyurmuş, çocukların karanlıkla beraber sokaklara yayılan şeytanî kötülüklerden korunmasını istemiştir. Bugün de bilhassa erkek çocuklarının gece yarılarna kadar kimlerle dolaştığını ve arkadaşlık ettiğini, nerelere gittiğini, hangi şer odaklarının iştahını kabarttığını bilmeyen anne babalar, onları şiddetin kucağına bırakmış olmaktadır. İnternet, sosyal medya, televizyon, sinema gibi iletişim araçlarında şiddet ulu orta boy gösterirken, her anne baba elinden gelen en üst düzey önlemlerle evladını şiddet pazarlamacılarından korumak ve ona farkındalık kazandırarak kendini korumayı öğretmek zorundadır.

İnsan, çocuğuna karşı öfkelenip bunu şiddete dönüştürdüğünde, hakaret ettiğinde, beddua okuduğunda, dalga geçtiğinde, başkalarıyla kıyasladığında belki onun bedenini değil, ama çok daha önemlisi, ruhunu örselemektedir. Çocuğun duygusal, zihinsel ve sözel şiddet yaşaması, dayak yemekle, işçi olarak çalıştırılmakla, cinsel istismara uğramakla, savaşta hedef alınmakla yaşadığı fiziksel şiddet kadar yaralayıcıdır. Şiddetin bugünkü gibi türlere ayrılarak incelenmediği, akademik çalışmalara konu olmadığı asırlar öncesinde “evlatlarına lanet etmemeleri” konusunda anne babaları uyaran Peygamberimiz, *“duaların geri çevrilmediği bir zamana denk gelirse bedduanın bedelini çocuğun ödeyeceği”* ikazında bulunmuş,¹⁷⁸ olaya son derece bütüncül yaklaşmıştır. O hâlde ebeveyn, çocuklarını dış tehlikelerden

¹⁷⁷ Buhârî, Eşribe, 22.

¹⁷⁸ Müslim, Zühd ve rekâik, 74.

koruduğu kadar, kendi elinden ve dilinden de zarar görmemesi için korumalıdır.

Aile içinde şiddete maruz kalan çocukların çoğu büyüdüklerinde şiddet uygulayan eşlere ya da anne babalara dönüşmeseler de şiddet uygulayan yetişkinlerin büyük bölümünde çocukluk yıllarında aile içi şiddete maruz kalma öyküsü bulunur. Kuşaktan kuşağa aktarılan her zaman basitçe şiddetin kendisi değil, şiddeti çevreleyen duygusal atmosferdir. Bu sebeple anne babalar, onarılması güç yıkımlara yol açan saldırgan davranışları ailenin dışında tutmalı; yaşanması kaçınılmaz olan öfke duygusunun denetim altına alınması ve sağduyulu bir biçimde ifade edilmesi için gayret göstermelidir.¹⁷⁹ Her hâl ve şartta insaf ve merhamet zeminli bir iletişimi ilke edinmeli, doğuştan çocuklarının yüreğinde var olan merhameti beslemelidir. Ancak bu sayede şiddet zinciri kırılacak, aile içinde şiddet, bir miras olarak gelecek nesillere taşınmayacaktır. Kur'an'ın öğüdüyle anne babasına yaşlandıkları zaman merhamet kanatlarını açması beklenen evlatlar, ancak bu emek sayesinde onlara el kaldırmayacak, onların haklarını gasp etmeyecek ve onları bir köşede unutmayacaktır.

Şiddet eken anne baba, bir gün şiddet biçeceğini bilmelidir. Acı hatıraların, dayakların, küfürlerin, alayların intikamını alacağı günleri ipe çeken çocuklar yetiştirmek hem yetişkinlerin hem de çocukların istikbalini karartmak demektir. Zayıfın karşısında şiddet bir güç gösterisidir; ama mutlak kudret sahibi olan Cenab-ı Hakk'ın rızasına aykırıdır. Ashâb-ı kirâmdan

¹⁷⁹ Kaymak Özmen, "Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları", s. 34, 35.

Ebû Mes'ûd el-Bedrî (r.a.) şöyle anlatır: “Bir gün kölemi dövüyordum. Arkamdan, ‘Şunu bil ki Ebû Mes'ûd!’ diye bir ses işittim. Sesin geldiği yöne döndüğümde Resûlullah’ı karşımda gördüm. ‘Şunu bil ki Ebû Mes'ûd, Allah’ın senin üzerindeki gücü, senin bu kölenin üzerindeki gücünden daha fazladır.’ buyurdu.”¹⁸⁰ O anda pişman olan, elindeki kırbacı bırakan ve bundan sonra asla kimseyi dövmediğini söyleyen Ebû Mes'ûd (r.a.) gibi, bugünün anne babaları da elindeki, dilindeki, kalbindeki, zihnindeki şiddet kamçısını bırakmalıdır. O nasıl kölesini Allah rızası için azat ettiyse, anne babalar da yuvalarını şiddetten azat etmelidir.

E. Yaşlıya Yönelik Şiddetle Mücadele

Çocukluk, gençlik ve yetişkinlik çağlarının ardından yaşlılığa adım atan herkes, hayat döngüsü içinde insanlığın ortak kaderini paylaşır. Kur'an-ı Kerim bu kaderi şöyle anlatır: “Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir.”¹⁸¹ Yılların olgunluğu ve bilgeliği, zafiyet ve acziyeti de beraberinde getirmiştir. İhtiyaçlarını tek başına karşılayamamak, sosyal hayattan kopmak, zihinsel olarak gerilemek, fiziksel olarak güçsüzeleşmek, bir anlamda çocuklaşmanın belirtisidir. Dengeler değişmiştir: Bir zamanlar çocukları karşısında gücü ve sorumluluğu daha fazla olan anne baba, artık hakkı ve ihtiyacı daha fazla olan konumundadır. Koruyup kollama, sevgi ve merhamet sunma vazifesi

¹⁸⁰ Müslim, Eymân, 34; Ebû Dâvûd, Edeb, 123-124.

¹⁸¹ Rûm, 30/54.

ise çocuklara geçmiştir. Yüce Kitabımız bu konum değişimini ise şöyle açıklar: “*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine ‘Öf!’ bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: ‘Rab-bim, tıpkı küçükken beni koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.’*”¹⁸²

Ayette anne babanın yaşlılık döneminde şiddete uğrama olasılığından bahsedilmekte ve bu dönemde en sık rastlanan “sözlü şiddete” vurgu yapılmaktadır. Başkalarına bağımlı hâle gelen, haklarını savunmada zorlanan ve zorluklar karşısında direnme gücünü yitiren yaşlılar, sözlü şiddetin mağdurları olmaktadır. “Öf bile dememek” ihtiyar anne babayı üzecek ve incitecek en ufak bir kelimeye bile izin verilmemesi anlamına gelir. Bundan fazlasını söylemenin ya da yapmanın zaten yasak olacağı aşikârdır. Diğer yandan herhangi bir kimseye “Öf!” demek, onunla iletişim kurmaktan duyulan rahatsızlığı, usanmayı, dolayısıyla ilişkiyi kesme niyetini ifade eder. Kur’an’ın bu uyarısı, “Anne babanızla bağınızı koparmayın, onları yalnızlığa terk etmeyin.” anlamını da içermektedir.¹⁸³

Esasen bir yaşlıya destek olmak ile onun üzerinde baskı oluşturup hayatına müdahale etmek arasında ince bir çizgi vardır. Modern insanın yaşlanmaktan bu kadar korkması ve yaşlılığın etkilerini en aza indirmek için bin bir çeşit çözüm üretmesi, özgürlüğünü yitirme

¹⁸² İsrâ, 17/23-24.

¹⁸³ Râzî, Fahreddin, *et-Tefsîru'l-Kebir*, I-IX, Dâru l-hyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1997, VII, 323-326.

endişesiyle doğrudan ilgilidir. Modern yaşamın son derecede sekülerize olması ve bu istikamette devam etmesi, aktif üretimden çekilmiş olan yaşlıların ihmali gibi bir problemi de beraberinde getirmiştir.¹⁸⁴ Üretmiyor ve kazanmıyorsa ayakaltında dolaşmamasını ve fazla görünür olmamasını istediğimiz, sesini ve sözünü kestiğimiz, hayata aktif katılımına onay vermediğimiz her yaşlı, kendisini değersiz ve yalnız hissedecektir. İşte bu noktada Kur'an, insana aklının ermediği çocukluk zamanlarını hatırlatır ve ondan empati kurmasını bekler: *"İnsana da anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi sıkıntı üzerine sıkıntıyla onu karnında taşımuştur. Onun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. (İşte bu sebeple) biz insana şöyle emrettik: Bana ve anne babana şükret. Dönüş ancak banadır."*¹⁸⁵

Anne babanın yaşlanmasıyla birlikte başlayan imtihanda her şeyden önce evladın unutmaması gereken, anne babasının doğduğu günden itibaren onun için yaptığı fedakârlıklardır. Bu fedakârlıklar vefayı hak eder ama ebeveyn ile çocuk arasında bir mutlak itaat bağı kurmaz. Zaten anne-baba-çocuk ilişkisi itaate değil "ihsan"a dayalı bir ilişkidir.

1. Anne Babaya İtaat mi, İhsan mı?

Anne baba haklarından bahseden, ebeveyne güzel davranmayı tavsiye eden Kur'an ayetlerinde "itaat" kelimesinin değil de "valideyne ihsanda bulunma" kalıbının kullanılması dikkat çekicidir.¹⁸⁶ İhsan,

¹⁸⁴ Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Bireysel ve Ruhsal Gelişim", s. 90.

¹⁸⁵ Lokmân, 31/14.

¹⁸⁶ Nisâ, 4/36; En'âm, 6/15; İsrâ, 17/23; Ankebût, 29/8; Ahkâf, 46/15.

“karşılık beklemeden iyilik yapmak, en güzel biçimde davranmak, yardım etmek ve ikramda bulunmak” gibi anlamlara gelir.¹⁸⁷ “Hüsn” yani “güzellik” kökünden türeyen bu kelime, sadece iyilik etmeyi değil, her durumda iyi niyet ve iyi davranış sergilemeyi ifade eder. Dolayısıyla ihsan; anne babanın temizliğini, beslenmesini ve bakımını üstlenmek, onları ziyaret etmek ve tedavi ettirmek gibi iyiliklerin yanı sıra, uyuşmazlık ya da anlaşmazlıklarda bile iyi tavırdan elden bırakmamaktır. İhsan; nezaketten, hürmetten ve merhametten ödün vermemektir.¹⁸⁸

Hadislerin dilinde anne babaya iyiliği ifade etmek için “birru'l-vâlideyn” ifadesi kullanılır. “Birr” dünya ve âhiretteki bütün iyilikleri ve güzellikleri kuşatan zengin bir kelimedir. Dünyada hidayete ermek, nimete nail olmak ve hayırlı işler yapmak, iyiliğin değişik tezahürleridir. Ahirette cenneti ve ebedî mutluluğu elde etmek de bu kelimeyle anlatılır.¹⁸⁹ Anne baba söz konusu olunca, akla gelebilecek her türlü iyilik davranışı birrin kapsamına girer.

Geçmiş ümmetlere emrettiği gibi¹⁹⁰ İslam ümmetine de anne babaya ihsanda bulunmayı emreden Cenab-ı Hakk'ın bunu, “sadece kendisine kulluk etme” buyruğu ile birlikte zikretmesi son derece etkileyicidir: “*De ki: Gelin, size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri anlatayım. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Anne babaya iyi davranın! Yoksulluk sebebiyle çocuklarınızı*

¹⁸⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XIII, 115.

¹⁸⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 428.

¹⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, III, 252.

¹⁹⁰ Bakara, 2/83.

*öldürmeyin! Biz, sizin de onların da rızkını veririz.*¹⁹¹ Anne baba, insanın velinimetidir. Çünkü Yüce Yaratıcı'nın yoktan var etme, nimet verme, esirgeyip koruma ve merhamet gösterme gibi vasıflarının ilk gündünden itibaren insan üzerinde tecellisi anne baba eliyle gerçekleşir. Böyle bir aracılığı üstlenmeleri bile inanan insanın ebeveynine güzel davranması için yeterlidir.

*“Rabbin hoşnutluğu anne babanın hoşnutluğuna bağlıdır. Rabbin öfkesi ise anne babanın öfkesine bağlıdır.”*¹⁹² buyuran Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'a kulluk bilinci ile anne babaya ihsanı zihinlerde buluşturur. Bu, iman ile ahlâk arasında kurulan muhteşem bir bağıdır. Allah'a imanın canlı tezahürü, birebir hayata yansımaları anne babaya ihsan ile olacaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz bir defasında da *“Büyük günahların en büyüğünü size söyleyeyim mi?”* diye sorduktan sonra şöyle buyurmuştur: *“Allah'a ortak koşmak ve anne babaya başkaldırıp isyan etmektir.”*¹⁹³ Allah'a şirk koşmanın hemen ardından anne babaya “ukûk” yani eziyet ve saygısızlık etmenin büyük günah olarak zikredilmesi yine aynı bağa işarettir. Tanrı tanımayan bir zalim, anne babasının hakkını da tanımayacaktır.

İyilik ve ihsanın zıttı, hadislerde “ukûk” kelimesiyle ifade edilen kötülük ve zulümdür. Aslında ukûk, koparmak ve parçalamak anlamına gelir.¹⁹⁴ “Ukûku'l-vâlideyn” tabiri ise anne babayla olan bağı

¹⁹¹ En'âm, 6/151. Ayrıca bkz. Nisâ, 4/36; İsrâ, 17/23.

¹⁹² Tirmizî, Birr ve sıla, 3.

¹⁹³ Buhârî, Edeb, 6; Tirmizî, Şehâdet, 2.

¹⁹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XXXIII, 3042-3046.

koparmak, onlara karşı kabalık ve saygısızlık etmek, onların sözünü hiçe saymak, kalplerini kırmak demektir. Her biri şiddet kapsamında değerlendirilebilecek olan bu tavırlar, anne babayla evlat arasındaki ilişkiyi bozmaya, hürmet ve muhabbet bağına koparmaya sebep olacaktır. Oysa Allah Teâlâ, anne babaya karşı kötülüğü ve eziyeti yasaklamıştır. Peygamberimizin bildirdiğine göre, âlemlerin Rabbi, kıyamet gününde ebeveynine başkaldırmanın yüzüne bakmayacak, onu cennetine almayacaktır.¹⁹⁵ Peki, cezaya müstahak olmamak adına anne babaya sınırsız itaat etmek ve dediklerini harfiyen yerine getirmek mi gerekmektedir? İşte bu hassas noktada Kur'an'ın çizdiği sınırlar belirleyici olacak, söz yine ihsana gelecektir.

Geleneksel yapılar, itaat edilmesi gereken merciler kapsamına anne babayı da dâhil eder ve bunu Kur'anî bir anlam zeminine yerleştirmeye çalışır. Bu yaklaşımın temel özelliği, bireyi ayrı bir varlık olarak tanımaktan çok, aile kurumunun bir parçası olarak görmesidir. Böylece “kendi olma” ve “ait olma” arasındaki denge bozulur. “Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin.”¹⁹⁶ şeklindeki ilâhî vahyin muhatabı olan insan, Rabbine ve O'nun Son Peygamberi'ne mutlak itaatle yükümlüdür. Ancak geleneğin eliyle bu itaatin kapsamına anne baba da dâhil edildiğinde, ciddi sorunlar başlar. En ufak bir itiraz, fikir beyanı ve meşru müdafaa bile anne babaya isyan olarak değerlendirilince, ebeveyn ve çocuk arasındaki diyalog kesilir.

¹⁹⁵ Nesâî, Zekât, 69, Eşribe, 46; Dârimî, Eşribe, 5.

¹⁹⁶ Enfâl, 8/20.

Hâlbuki gelenekte sıklıkla delil gösterilen “*Öf bile demeyin!*” ayeti,¹⁹⁷ anne babaya itaati değil, ömrünün son demlerinde güçten düşmüş anne baba ile çocuklarının ilişkisini anlatmaktadır. “İhsân” kelimesini kullanan ayet, “yaşlandıklarında onlara kol kanat germeyi” açıkça ifade ettiği hâlde, anlamı zorlayarak itaati öngörmek haksızlık olur. Yaşlılık gerçekten zor bir dönemdir ve ayet-i kerime, bu dönemde yaşlılarla ilgilenmenin de birtakım zorlukları olduğundan hareketle genç ve yetişkinlere sabrı, merhameti, anlayışı tavsiye etmekte, şiddeti yasaklamaktadır. Buna rağmen dinî bir kisveye büründürerek çocuk üzerinde itaate dair baskı kurmak, psikolojik şiddet anlamına gelir ve yıllarca biriken öfkeler gün gelip bendini yıkarak fiziksel şiddete dönüşebilmektedir. Oysa makul olan, insanın farklı dönemlere has özellikler gösterdiğini bilmek; ergenliğin tabii çalkantılarını, orta yaşın iktidar hesaplarını, yaşlılığın hassasiyetlerini kavrayacak bir esneklikle anne-baba-çocuk ilişkisini okumak ve ihsan ilkesine odaklanmaktır.¹⁹⁸ Yaşı ne olursa olsun evlattan beklenen, anne babaya sorgusuz sualsiz bir teslimiyet değil, ısrarlı ve özenli bir ihsan bilincidir.

Kısacası, geleneksel itaat yaklaşımı, evladın da kendisine özgü fikirleri, tercihleri, planları ve kararları

¹⁹⁷ “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine ‘öf!’ bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: ‘Rabbim, tıpkı küçükken beni koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.’ ” (İsrâ, 17/23-24)

¹⁹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Şenat, Fatma Asiye, *Olgu ile Algı Arasında İtaat*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016, s. 63, 84 vd.

olan, aynı zamanda Allah karşısında sorumluluk üstlenmiş yetişkin bir insan olduğunu unutmaktadır. Hâlbuki insana, ebeveyninin yanlış yönlendirmelerine itaat etmemesini emreden de bizzat Allah Teâlâ'dır: *"Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi körü körüne bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim."*¹⁹⁹ Anne baba, çocuğa şiddet uyguluyor ve Allah'ın sınırlarını aşması konusunda onu zorluyorsa, elbette itaat söz konusu olamaz. Söz gelimi kendisinin küs olduğu bir akrabayla iletişimini kesmesi için evladına baskı yapan ve "sütünü helal etmeyen" bir anneye ya da ticarete onun öngördüğü şekilde hileli işlere karışmadığı ve sözünden çıktığı (!) için evladına "hak-kını haram eden" bir babaya itaat edilmez. Ama her hâlükârda evlat, böyle bir konuda isteklerine uymayacağını çünkü *"Allah'a isyan konusunda kula itaatin mümkün olmadığını"*²⁰⁰ anne babasına "iyilikle" anlatmak durumundadır. İhsan, yani her hâl ve şartta iyi davranış, vazgeçilmez prensiptir. Nitekim bir diğer ayet de iyi davranışa şöyle vurgu yapmaktadır: *"Eğer (anne baban) hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır ve yaptıklarınızı size bildireceğim."*²⁰¹ Dolayısıyla incitmeden hakikati savunmak ile haddini

¹⁹⁹ Ankebût, 29/8.

²⁰⁰ Müslim, İmaret, 39; Ebû Dâvûd, Cihad, 87.

²⁰¹ Lokmân, 31/15.

bilmeden saygısızlıkta bulunmak arasında ciddi bir fark olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Sonuçta ebeveyn-çocuk ilişkisi Allah'ın hoşnutluğunda düğümlenir; her iki taraf için de Allah'a itaat ve merhamet esastır. Anne babanın gerek küçüklüğünde gerekse yetişkinliğinde çocuk üzerinde kurdukları psikolojik, ekonomik ya da fiziksel baskı, ilerleyen yıllarda kendilerine yönelen bir şiddet olarak hayatlarına dâhil olmakta, aile bir türlü şiddet sarmalından kurtulamamaktadır. O hâlde, anne babaya körü körüne bir itaat için insanları zorlayan zihin kodları değiştirilerek, ihsanı ve insafı önceleyen zihin kodları toplumda yaygınlaştırılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, başkaca bir şey için değil, sırf Allah'ın rızasını kazanmak için anne babasına iyilik eden insan, Peygamberimizin tabiriyle “cennete girecek kapıyı bulmuştur.”²⁰² Bu büyük fırsatı değerlendiremeyen ise, *“Anne babasından birisinin ya da her ikisinin ihtiyarlığında yanlarında bulunup da cennete girmeyi başaramayanın burnu yere sürtül-sün!”*²⁰³ şeklindeki ağır ikazın muhatabıdır.

2. Yaşlıya Hiddet mi, Hürmet mi?

Kur'an-ı Kerim'de, yaşlılık döneminin anlatıldığı bir ayette *“Sizi Allah yaratmıştır, sonra da öldürecektir. İçinizden bazıları ömrün en kötü zamanına kadar yaşatılır ki, bilirken bilmez olurlar. Doğrusu Allah bilendir, kudreti her şeye yetendir.”* buyrulur.²⁰⁴ İnsan hayatının son evresi hakkında kullanılan “erzel-i ömr” yani “ömrün en rezil zamanı” nitelemesi, bozulan

²⁰² Tirmizî, Birr ve sıla, 3.

²⁰³ Müslim, Birr ve sıla, 9; Tirmizî, Deavât, 100.

²⁰⁴ Nahl, 16/70.

durumun düzeltilmesinin mümkün olmadığına, geri dönüşü olmayan bir sürece girildiğine işarettir. İnsan çocukluk çağında da güç ve kabiliyet yönünden oldukça yetersiz bir aşamadır, ama çocuğun büyüdükçe güçlenme ve yeteneklerini geliştirme imkânı vardır. Oysa yaşlı için durum farklıdır.²⁰⁵ Bu yüzden Peygamberimiz sık sık *“Allah’ım, cimrilikten, tembelikten, ömrün en rezil zamanından, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım.”*²⁰⁶ şeklinde dua etmiştir.

Gençlik yıllarında şeref ve haysiyetine düşkün olan insanoğlunun, yaşlandığında da saygı ve itibar görmeye ihtiyacı vardır. Allah Resûlü (s.a.s.) *“Saçı sakalı ağarmış yaşlı bir Müslümana saygı göstermek, Allah’a duyulan saygıdandır.”*²⁰⁷ derken anne-babaya iyilikle Allah’a kulluk arasında bağ kuran sözlerini bir kez daha pekiştirir. İşin ilginç tarafı, yaşlıya hürmet göstermek ahiret için umulan sevabın yanı sıra, dünya için de fayda sağlayan bir yatırımdır. Peygamberimiz bu yatırımı şu sözleriyle açıklar: *“Bir genç, yaşlı bir kimseye yaşından dolayı hürmet ederse, Allah da ona yaşlılığında hürmet edecek insanlar hazırlar.”*²⁰⁸

Yaşlıların fiziksel anlamda zahmet ve meşakkatle yüzleşmesine razı olmayan Allah Resûlü (s.a.s.), Medine’de kendisini dinlemeye gelip de kalabalıktan oturacak yer bulamayınca ayakta kalan bir yaşlıyı fark

²⁰⁵ Sancaklı, Saffet, “Hadislerde “Yaşlılık Olgusunun” Değerlendirilişi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2006, cilt: X, Sayı: 1, s. 54.

²⁰⁶ Müslim, Zikir, Dua, Tevbe ve İstiğfar, 52.

²⁰⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 20.

²⁰⁸ Tirmizî, Birr ve Sıla, 75.

ettiğinde derhâl müdahale etmiş, ona yer açmakta ağır davrananları şöyle uyarmıştır: *“Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir!”*²⁰⁹ Yine Mekke'nin fethi günü Hz. Ebû Bekir (r.a.), yaşlılıktan saçı sakalı bembeyaz olan babası Ebû Kuhâfe'yi Hz. Peygamber'in huzuruna getirdiğinde, gözleri zor gören ihtiyarı karşılayan Allah Resûlü (s.a.s.) onun sıcakta yürümesine kıyamamış ve *“Bu ihtiyarı evinde bıraksaydın da ben ona gelseydim olmaz mıydı?”* demiştir. Sonra onun önüne oturmuş, şefkatle göğsünü sıvazlamış, Müslüman olmaya davet etmiş ve ömrünün son demlerinde İslam'la şeref bulmasına vesile olmuştur.²¹⁰

Yaşlıların saygınlığını, haklarını ve dokunulmazlıklarını göz ardı etmek şiddete zemin hazırlar. İslam'a göre, yaşlının can dokunulmazlığı ve şiddetten korunma hakkı, bırakın gündelik hayatı, savaşta bile geçerlidir. Bu meyanda, Hz. Peygamber (s.a.s.) savaşa çıkan ordusuna kadın ve çocukların yanı sıra yaşlıların da öldürülmesini yasaklamıştır.²¹¹ Oysa maalesef günlük hayatta yaşlılarımız, vurmak ve tartaklamak gibi fiziksel; terk etmek ve ilgilenmemek gibi duygusal; malına el koymak gibi ekonomik; azarlamak, alay etmek ve susturmak gibi sözlü şiddete maruz kalmaktadır.²¹² Elbette kimi zaman huysuz bir yaşlıyla geçinmek zordur, onun bakımını üstlenmekse daha zordur. Hele bir de kendi işini göremez hâle gelmişse,

²⁰⁹ Tirmizî, Birr ve Sıla, 15.

²¹⁰ Müslim, Libâs ve Zînet, 79; Nesâî, Zînet, 15.

²¹¹ Buhârî, Cihad, 147-148; Müslim, Cihad, 137-140.

²¹² Erkal, Sibel–Hande Şahin, “Aile İçinde Yaşlılara Yönelik Şiddet”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl: 2015, cilt: 19, Sayı: 3, ss. 237-244.

elden ayaktan düşmüş hatta hafızasını kaybetmişse evladın sınavı daha da ağırdır. Böyle bir durumda “imtihanda olduğunu” hatırlamak, sabrı ve anlayışı artıracaktır.

Hadislerden anlaşıldığına göre, yaşlıya sözlü şiddet uygulamak, mesela beddua etmek ve sövmek de “Allah’ın lanetini çekecek kadar” büyük bir suçtur.²¹³ Hatta kişi, bir başkasının anne babasına lanet okuyarak kendi ebeveynine dil uzatılmasına sebep olmamalı, ince düşünüp doğru hareket etmelidir. Resûlullah (s.a.s.) bir gün, “*Bir kimsenin ebeveynine sövmesi büyük günahlardandır.*” demiş, “*Yâ Resûlallah! Hiç insan anne babasına söver mi?*” denilince, “*Evet, bir kimse birinin babasına söver, o da onun babasına söver. Adamın annesine söver, o da onun annesine söver.*” buyurmuştur.²¹⁴ Bu konuda Hz. Peygamber’in, Bilâl-i Habeşî’yi “kara kadının oğlu” diyerek annesi üzerinden aşağılayan Ebû Zerr’in davranışına derhâl müdahale edişi, “*Ebû Zer! Onu annesi sebebiyle mi aşağıladın? Demek ki sen kendisinde hâlâ cahiliye izleri olan bir kimsesin!*” deyişi eşsiz bir örnektir.²¹⁵

Hem anne babanın hem de evladın yetişkin olduğu dönemler, “emir bil maruf nehiy anil münker” konusunda eşitlendikleri dönemlerdir. “Büyüktürler, bilirler” diyerek kenara çekilmeksizin anne babayı iyiliğe davet etmek ve onları kötülükten alıkoymaya çalışmak her evladın vazifesidir. Arada bulunan yaş ve statü farkı, bu görevi samimi ve nazik bir şekilde yerine getirmeye engel değildir. Bıkmadan,

²¹³ Müslim, Edâhî, 43; İbn Hanbel, I/217.

²¹⁴ Müslim, İmân, 146; Tirmizî, Birr ve Sıla, 4.

²¹⁵ Buhârî, İman, 22, Edeb, 44; Müslim, Eymân, 38-40.

usanmadan ve kabalaşmadan babasını doğruya çağırın Hz. İbrahim, bu konuda inananlar için rol modeldir.²¹⁶ Böyle bir gayretin anne babanın hidayet-ine vesile olması ümidiyledir ki, Resûl-i Ekrem (s.a.s.) “Müşrik olan annem, kendisine yardım etmemi arzulayarak beni ziyarete geliyor. Onunla ilgileneyim mi?” diye soran Hz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ’ya (r.a.) “*Evet, annenle ilgilen.*” buyurmuştur.²¹⁷

Yaşlıya yönelik ilgisizlik ve umarsızlık şeklindeki psikolojik şiddete de izin vermeyen Rahmet Elçisi (s.a.s.), anne babasının rızasını almadan cihada katılmak için yollara düşen bir genci bile uyarmıştır. Orduya katılmak istediğini ve bakıma muhtaç olan yaşlı anne babasını arkasında ağlar hâlde bıraktığını söyleyen bu gence Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “*Onların yanına geri dön ve ikisini de nasıl ağlattıysan öylece güldür!*”²¹⁸ Hatta bazı rivayetlere göre, “*Onların uğrunda cihat et!*”²¹⁹ demiş ve anne babaya hizmet için harcanacak emeği, Allah yolunda sarf edilecek gayrete benzetmiştir.

Yaşlının sosyal hayata katılımı, sevdikleriyle görüşüp vakit geçirmesi ruh ve beden sağlığı açısından önemlidir. Allah Resûlü (s.a.s.) de yaşamın hızına ayak uyduramadığı için kenarda kalan yaşlıların aksine, cemaate devam eden yaşlıları taltif etmiş, hatta namazın hızını onlara göre ayarlaması konusunda imamı uyarmıştır.²²⁰ Eğer yaşlı kimse artık evden

²¹⁶ En’âm, 6/74; Enbiyâ, 21/52.

²¹⁷ Buhârî, Edeb, 8; Müslim, Zekât, 50.

²¹⁸ Ebû Dâvûd, Cihâd, 31; Nesâî, Biat, 10.

²¹⁹ Buhârî, Edeb, 3; Müslim, Birr ve Sila, 5.

²²⁰ Buhârî, İlim, 28, Ezan, 61; Müslim, Salat, 182-184.

çıkamıyorsa, hayatın tadını ve ışığını ona taşımak aile fertlerinin vazgeçilmez görevidir. Nitekim Hz. Peygamber, sıla-i rahim üzerinde ısrarla durmuş, aile ve akrabalık ilişkilerine emek verilmesini istemiş, *“Akraba ile ilişkisini kesen kimse cennete giremez.”*²²¹ buyurmuştur.

Sonuçta herkes yaşlanacak, ama hayat devam ettiği sürece ailesiyle ve sevdikleriyle birlikte huzurlu ve güvenli günler geçirmeyi umacaktır. O hâlde insan, anne babasının yerinde bir gün kendisinin olacağını, Peygamberimizin de ifade buyurduğu gibi her türlü tehlikeyi atlatsa da bir gün yaşlılığın pençesine düşeceğini²²² idrak etmelidir. Anne babasına iyilik ve ihsan için attığı her adımın “amellerin en üstünü” kategorisinde karşılığını bulacağına inanmalıdır.²²³ Yaşanmışlıkları ya da yaşamakta oldukları kendisini ne kadar zorlasa da yaşlıyla iletişimde hiddeti değil merhameti seçmeli; Hz. İbrahim misali duanın gücünden beslenmelidir: *“Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, anne babamı ve inananları bağışla.”*²²⁴

221 Buhârî, Edeb, 11; Müslim, Birr ve sıla, 19.

222 Tirmizî, Kader, 14.

223 Buhârî, Tevhîd, 48; Müslim, İmân, 139.

224 İbrahim, 14/41.

Sonuç

Doğumdan ölüme insanın dünya yolculuğunun her adımında farklı anlamlara bürünen aile, onun hayatı anlamada ve anlamlandırmada en sık kullandığı penceredir. Aile kurumu, sadece neslin devamını sağlamak, bireylerin sosyalleşmesine hizmet etmek, onların barınma ve korunma ihtiyaçlarını gidermek gibi fiziksel boyutlarıyla değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda insanın güven, sevgi, saygı ve şefkat gibi manevi ihtiyaçlarına da cevap veren yönü öne çıkarılmalı, her türlü olumsuzluğa rağmen sorunların aşılması için gayret gösterilerek ailenin korunması ve güçlendirilmesi yolunda elbirliği edilmelidir.

Toplumların ilk gelişim aşamalarında din, siyaset, eğitim, ekonomi, ahlâk, hukuk gibi diğer sosyal kurumlar, aile kurumu içinde bir biçim ve içerik kazanır. Sonra zamanla topluma mâl olur ve aileden bağımsız hâle gelir. Toplumun gelişimi, güçlenmesi, medeniliği ile ailenin bu vasıfları taşıması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır.¹ Dolayısıyla aile, toplumda var olan zihniyetin en berrak aynası olduğu

¹ Okumuş, Ejder, "Müslüman Toplumda Görülen Şiddet İçerikli Davranışlar", *Diyanet İlmî Dergi*, yıl: 2014, cilt: 50, Sayı: 3, s. 66-67.

gibi, bu zihniyetin gelecek kuşaklara taşınmasının da en büyük imkânıdır. Eğer aile içinde insana saygılı ve merhamet temelli bir yaklaşım esas alınıyorsa, aile bireyleri birbirlerine karşı sevgi ve saygıyı yitirmemek için emek veriyor ve ilişkilerini adalet çerçevesinde yürütmeye gayret ediyorsa, bu durum toplumun da aynı niteliklere sahip olarak gelişmesini sağlayacaktır. Aile içi şiddetle mücadele bu yüzden önemlidir! Şiddet, sosyal öğrenme ile küçük yaştan itibaren içselleştirilen bir davranış formudur ve alışkanlıklardan, atasözlerinden, basmakalıp eğilimlerden beslenen bir yapıya sahiptir. Ailenin şiddete olan mesafesi, çocuğun yani gelecek kuşağın şiddet karşısındaki duruşunu belirleyen en önemli etmenlerden birisidir.

Yanlı ş bir davranışı değıştirme yolunda atılacak en sağlam adım, o davranışı şekillendiren hatalı zihin kalıplarını düzeltmektir. İnsanın zihniyeti, hayat görüşü ve varlık algısı onun nasıl davranacağını belirler. Bu sebeple hem bireysel değışim hem de toplumsal dönüşüm sağlamanın yolu yeni bir zihniyet inşasından geçer.² Hz. Peygamber'in sünnetiyle yaşanan zihniyet dönüşümüne rağmen cahiliye mantalitesini korumak isteyenlerin, kadın konusunda neden yığınla hadis uydurduğunu anlamak zor değildir. Çünkü korumaya çalıştıkları sistem, güçlüden yana işlemekte ve toplumun istismara açık kesimleri üzerinde şiddeti onaylamaktadır. Halbuki Kur'an ve sünnetle şekillenen yeni toplumsal yapının çarkları merhamet ve adaletle dönmekte, zulüm ve şiddete müsaade etmemektedir. Abdullah b. Ömer'e (r.a.),

² Bkz. Ürkmez, Ahmed, *Sünnet-Zihniyet İlişkisi*, Mengüceli Yayınları, Malatya 2013.

“Biz Peygamber (s.a.s.) zamanında hakkımızda vahiy indirilir korkusuyla hanımlarımıza karşı söz söylemekten ve rahat davranmaktan çekinirdik. Ancak Peygamber (s.a.s.) vefat edince istediğimizi söylemeye ve rahat davranmaya başladık.”³ dedirten de işte bu gerçekliktir.

Günümüzde İslam toplumlarında aile içi şiddet ciddi bir mesele olmaya devam ediyorsa, Müslümanlar en yakınlarına şiddet uygulayabiliyorsa, polisiye tedbirler ve dış disiplin yöntemleri bir türlü sonuç vermiyorsa, şiddet davranışlarının altında yatan zihin kodları irdelenmelidir. Müslüman bir ailede şiddeti mazur ve makul gören kalıp yargıları tespit etmek ve bu yargıları dinin temel metinlerine arz etmek gerekmektedir. O zaman ortaya çıkan uyum(suzluk) tablosu aile ve şiddeti aynı karede görebilenlere bir defa daha düşünme zorunluluğu getirecektir.

Sonuçta Allah Resûlü (s.a.s.) imanı ve İslam'ı kalbe hapsetmemiş, inanın salt düşünce boyutunda kalmayarak davranışa da aksetmesi gerektiğini öğretmiştir. *“Müslüman, diğer Müslümanların, elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir. Mümin ise halkın, canlarını ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kişidir.”⁴* hadisi, böyle bir öğretinin zirvesidir. Bu hadiste mümin ve Müslüman gibi itikadî terimlerin Peygamberimizin diliyle selamet ve emniyet gibi ahlâkî anlamlara bürünmesi son derece dikkat çekicidir. İnananlar hakkında bu kadar açık bir nebevî tasvir bulunduğu hâlde, İslam toplumlarında aile içinde kadının, çocuğun ve yaşlının zarar görmesi

³ Buhârî, Nikâh, 81.

⁴ Tirmizî, İman, 12.

ve kendilerini emniyet içinde hissetmemeleri ise çok acıdır.

“Hanımlarımız hakkında ne dersiniz?” sorusunu cevaplarırken *“Yediklerinizden onlara da yedin, giydiklerinizden onlara da giydirin, onları dövmeysin ve kötölemeyin.”*⁵ buyuran Allah Resûlü (s.a.s.), fiziksel olduğu kadar, ekonomik ve psikolojik şiddeti de yasaklar. Kadına şiddeti meşru görmenin öncelikli nedeni, kadının değeri ve konumu konusundaki köklü tasavvurdur. Kadının şiddet eksenli bir terbiye ile ıslah edilebileceği düşüncesi her şeyden önce kültüreldir ve ne yazık ki bu kültür de gücünü başta dinin yanlış yorumları olmak üzere, sosyal şartlardan ve yüklenmiş bilgi müfredatından almaktadır. Kadın ve erkek arasında dikey ve buyurgan bir ilişki geliştirerek “eş olma” nezaketini yok sayan algı, kadını erkeğin “mülkiyeti” altında görmekte ve “iffet” gibi özel bir sorumluluk alanını bile erkeğin kontrolüne vererek çarpık zihinsel kodlar üretmektedir.

Konu çocuğa yönelik şiddet olduğunda da durum farklı değildir. Çocuğun anne babaya ait bir “mal” değil, Allah’a ait bir “emanet” olduğunu unutan kimse için, şiddete giden yol kısalmaktadır. Yeryüzünün halifesini yetiştirdiğinin bilincinde olmayan, çocuğun onurunu ve dokunulmazlıklarını umursamamaya onun üzerinde tam yetkiye sahip olduğu iddiasını taşıyan bir zihniyet, şiddeti beslemektedir.

Anne babanın yaşlılık dönemlerinde şiddetin zehirli oklarına maruz kalması, kimi zaman etkilerini biçimleriyle alakalı görünmektedir. Yine de her şey

⁵ Ebû Dâvûd, Nikâh, 40-41.

rağmen bir evlat, ailenin yaşlı fertlerine karşı hidde-tini kontrol ederek merhameti elden bırakmamakla yükümlüdür. Bu noktada sorunlu kültürel kodları Kur'an ve sünnetten referanslar ışığında değiştire-rek, ebeveyn-çocuk ilişkisini "itaat" üzerinden değil de "ihsan" üzerinden okumak, şiddetle mücadeleye yardımcı olacaktır.

Aile içinde yaşanan huzursuzluk ve anlaşmazlık, şiddetin sebebi ve mazereti olamaz. *"Hanımlarınızla güzel bir şekilde geçinin. Onlardan hoşlanmasanız da Allah sizin hoşlanmadığınız bir şeyde birçok hayırlar takdir etmiş olabilir."*⁶ buyuran Kur'an-ı Kerim, geçim-sizliklerin çözümünde şiddete değil, hakem desteğiyle uzlaşya⁷ odaklanılması gerektiğini açıklar: *"Uzlaşmak (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa elverişli yaratılmıştır. Eğer iyi geçinir ve Allah'a karşı gelmek-ten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."*⁸

Aile içi ilişkilerde çokça ihmal edilen "kul hakkı" kavramı şiddetle mücadelede mutlaka hatırlanma-lıdır. Uzlaşmayı denemek yerine gücüne güvenerek aile fertlerini ezen kişi, bir kul hakkı ihlaline girişmiş demektir. Dolayısıyla şiddetin her iki tarafına da kul hakkını ve büyük hesaplaşmayı hatırlatmak, birinin tesellisine, diğersinin ıslahına zemin hazırlayacağı için anlamlı olacaktır. Aynı zamanda şiddet uygulayana, öfkesini kontrol altına alabileceği konusunda farkın-dalık yaşatmak ve iç disiplin yöntemlerini öğretmek gerekmektedir.

⁶ Nisâ, 4/19.

⁷ Nisâ, 4/35.

⁸ Nisâ, 4/128.

Aile bütünlüğünü derinden sarsan ve aile fertlerini psikolojik olarak zayıflatan şiddet olgusuyla mücadelede dinin katkısı eşsizdir. İslam, bazen vicdan ve merhamet eğitimiyle kişinin ailede şiddet uygulamasını engeller. Bazen de ona öfke kontrolünü, nefis terbiyesini ve sabrı telkin ederek, helal-haram sınırını hatırlatarak şiddetin önüne geçer. Ailede yaşa ve cinsiyeti ne olursa olsun her bireyin konumuna ve onuruna saygıyı, hak ve sorumluluk dengesini öğreterek şiddete giden yolu kapatır. Kul hakkını ve ahiretteki hesabı hatırlatarak insanı zulümden uzaklaştırır. Diğer taraftan din, şiddet mağdurlarının toparlanmasına, güçlenmesine, hayata yeniden umutla bakmasına yardımcı olan manevi desteği sunar. Dolayısıyla Kur'an ve sünnetten referanslar eşliğinde yürüyen çalışmalar, her türlü şiddetle mücadelenin vazgeçilmez unsurlarıdır.

Allah Resûlü (s.a.s.), aile içi ilişkilerde merhametli olma konusunda döneminin yaygın davranış kalıpları dışında hareket etmiş ve bu hareket biçimi vahyin gücü ile desteklenmiştir. Bugün de bize düşen; aile içi şiddete kapı aralayan her türlü zihniyet, anlayış, inanış, gelenek ve törenin karşısında durmak, şiddetle mücadelede vahyin merhamet yüklü mesajını arkamıza almaktır.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, trs.
- Ağargün, Yücel, “Şiddet ve Psikiyatrik Hastalıklar”, *Din ve Hayat*, yıl: 2012, Sayı: 15, ss. 99-101.
- Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Raporu*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1995.
- Akbaş, Emrah, *Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet 2020 (Durum Raporu)*, Uluslararası Çocuk Merkezi, Ankara 2020.
- Akdemir, Nuran ve diğ. “Yaşlı İstismarı ve İhmali”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 2008, s. 71.
- Aktay, Yasin, “Metin, Tarih ve Şiddetin Kaynakları: İslam’ın Kültürel Çoğulculuğunun Tarihsel ve Sosyolojik Tezahürleri”, *Milel ve Nihal*, yıl: 2007, cilt: IV, Sayı: 3, ss. 91-111.
- Altıntaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliyye*, Ribat Yay., Konya trs.
- Arı, Mehmet Salih, “Câhiliye Toplumundan Medenî Topluma Geçiş Süreci: Yeni Bir Sosyal Düzenin Doğuşu”, *İSTEM*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, ss. 175-190.
- Arıkan, Ayşe, *Ergenlerde Aile İçi Şiddet ile Benlik İmgesi ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişki*, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2014. (Basılmamış yüksek lisans tezi).

- Arslan, Elif, "Ailemde Merhamet İstiyorum", *Ailem*, Editör: Huriye Martı, DİB Yayınları, Ankara 2015.
- Artan, Taner, "Huzurevinde Kalmakta Olan Yaşlılarda Aile İçi İstismar", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 24, Sayı: 2, Yıl: 2013, s. 111.
- Ateş, Abdurrahman, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn: Eş, Gece, Ev*, Çıra Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.
- Aydın, M. Akif, "Aile", *DİA*, II/196-200.
- Baltaş, Acar, "Yöneticilik Becerisinin Temeli: Koçluk", *Kaynak Dergisi*, Sayı: 8, Ekim -Aralık 2001.
- Batar, Yusuf, "Empatik Düşündürme Yoluyla Merhamet Eğitimi-Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında", *Diyanet İlmi Dergi*, yıl: 2012, cilt: XLVIII, Sayı: 1, ss. 43-66.
- Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yay., İstanbul, trs.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul 2002.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Resulillah Sallallahü Aleyhi Vesellem ve Sünenih ve Eyyâmih)*, Haz. Muhammed Nizâr Temîm-Heysem Nizâr Temîm, Dâru'l-Erkam, Beyrut 1995.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Çağrı, Mustafa, *İslam Düşüncesinde Ahlâk*, İFAV Yayınları, İstanbul 1989.
- Çayır, Celal-Özer Çetin, "Din ve Şiddet Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 13, Sayı: 1, yıl: 2011, ss. 1-34.
- Çelikkaya, Hasan, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitim ve Eğitimcilik)*, Alfa Yay., İstanbul 1999.
- ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân, *es-Sünen*, Thk. ve Thr. Fevz Ahmed Zümerli-Hâlid es-Seb' el-Alimî, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1987.

- Davarcı, Yasemin-Hasan Kayıklık, "Çocukların Aile İçinde Şiddete Maruz Kalmaları ve Dindarlıkları Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2016/3, Sayı: 32, ss. 109-145.
- Dayhan, Tahir, "Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili", *Marife*, yıl: 3, Sayı: 2, Güz 2003, ss. 29-58.
- Dikeçligil, F. Beylü, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 8, Sayı: 31, 2012, ss. 21-52.
- Düşgün, Feyza Şule, "İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, cilt: IV, Sayı: 7, ss. 149-175.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, Haz. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul trs.
- Erkal, Sibel-Hande Şahin, "Aile İçinde Yaşlılara Yönelik Şiddet", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl: 2015, cilt: 19, Sayı: 3, ss. 237-244.
- Erkan, Rüstem-Faruk Bozgöz, "Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik, Dinsel ve Kültürel Boyutları: Diyarbakır Örneği", *EKEV Akademi Dergisi*, 2004, cilt: VIII, Sayı: 18, ss. 219-242.
- Ertürk, Mustafa, "Çocuğun Dinî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili", *Marife*, yıl: 2, Sayı: 2, Güz 2002, ss. 53-79.
- Fayda, Mustafa, "Câhiliye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VII/19.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Meâni'l-Kur'ân*, I-III, Thk. Ahmed Yûsuf Necatî-Muhammed Ali b. Neccâr, Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire, 1955.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *Basâiru Zevî't-Temyîz fî Latâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, I-V, Thk. Muhammed Ali Neccâr, el-Meclisü'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye, Kahire, H. 1387.

- Glasser, William, *Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi (Seçim Teorisi)*, Hayat Yay., İstanbul 1998.
- Gordon, Thomas, *Çocukta Dış Disiplin mi, İç Disiplin mi?*, Sistem Yay., İstanbul 2001.
- Görgülü, Ülfet, “Kadınların Kamu İdareciliği Bağlamında Nisa Suresi 34. Ayete Analitik Bir Yaklaşım”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 21, 2013, ss. 383-394.
- Görgülü, Faruk, “Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Dinin Rolü”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2016, cilt: 52, Sayı: 2, ss. 97-113.
- Gövsa, İ. Alattin, *Çocukta Davranış Gelişimi*, Hayat Yay., İstanbul 1999.
- Güler, Nuran vd., “Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler”, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, cilt: 24, Sayı: 3, yıl: 2002, s. 129.
- Gülmez, Çiğdem, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlakî Çözülme ve Dindarlık*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014.
- İbiloğlu, Ashhan Okan, “Aile İçi Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, cilt: 4, Sayı: 2, yıl: 2012, s. 205.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, I-II, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1994.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, trs.
- Karslı, Necmi, “Psiko-Sosyal Açıdan Şiddet ve Çözüm Yolları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 2016, cilt: XVI, Sayı: 3, ss. 63-89.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur'an'ın İffet Anlayışı–Batılı Cinsel Ahlâk Anlayışlarıyla Bir Mukayese”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 2003, cilt: 3, Sayı: 4, ss. 5-25.

- ....., "İslâm'a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu: İnanç ve Ahlâk Uyumu", *Bilimnâme: Düşünce Platformu*, Yıl: 2007, Cilt: 5, Sayı: 12, ss.137-162.
- ....., "Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: Sükûn", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 2004, Cilt: IV, Sayı: 4, ss.73-86.
- Kaymak Özmen, Suna, "Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, yıl: 2004, cilt: 37, Sayı: 2, ss. 27-39
- Kılıçarslan, Mehmet, "Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri, Önlemeye Yönelik Kur'ani Tedbirler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), ss. 958-994.
- Kitâb-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1995.
- Koç, Mustafa, "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Bireysel ve Ruhsal Gelişim", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl: 2004, cilt: 8, Sayı: 19, ss. 77-90.
- Köse, Saffet, "Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2010, Sayı: 15, s. 151-174.
- ....., "Nefse Karşı Onurlu Duruş: İffet", *Din ve Hayat*, 2013, Sayı: 19, ss. 4-9.
- Kula, Naci, "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dinî Değerlerin Önemi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2015, Sayı: 2, ss. 203-226.
- Martı, Huriye, "Hazreti Peygamber'in Ahlâkî Çöküşü Engellemede Düşünce Kalıplarını Değiştirme Yöntemi (İman-Ahlâk Bağının Vazgeçilmezliği Özelinde Bir Deneme)", *Nebevî Mesajın Evrenselliği Sîret Sempozyumu*, İlahiyat Derneği Yayınları, Konya 2009, ss. 168-182.
- ....., "İdeal Bir Eş Olarak Hz. Peygamber", *Kutlu Doğum Haftası Sempozyumu* (14-16 Nisan 2009 Balıkesir), TDV Yay. Ankara 2010.

- Martı, Huriye–Abdurrahman Han, “Sünnet Perspektifinden Aileye Bakmak: Sabiteler ve Değişkenler”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, sayı: 36, Ocak-Haziran 2016, ss. 35-53.
- Mavili Aktaş, Aliye, *Aile İçi Şiddet*, Elma Yayınları, İstanbul, 2014.
- Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women*, World Health Organization (WHO), Geneva 2005.
- Müslim, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Nevevî Şerhi ile birlikte), I-XIX, Haz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-IX, Haz. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1994.
- Okumuş, Ejder, “Müslüman Toplumda Görülen Şiddet İçerikli Davranışlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, yıl: 2014, cilt: 50, Sayı: 3, ss. 63-94.
- Okuyan, Mehmet, “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, *Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2007, Sayı: 23, ss. 93-133.
- ....., “Kur'an'da Rahmet Kavramı ve Hz. Peygamber'in Âlemlere Rahmet Oluş Keyfiyeti”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, yıl: 2004, Sayı: 14, ss. 29-63.
- Özdeş, Talip, “İslam Açısından Kadının Konumu ve Kadına Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi”, *EskiYeni*, Sayı: 12, yıl: 2009, ss. 68-76.
- Page, Ayten Zara–Merve İnce, “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”, *Türk Psikoloji Yazıları*, sayı: 22, Aralık 2008, ss. 81-94.
- Râzî, Fahreddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, I-IX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997.
- Resmî Gazete, 01.03.2008.
- Resmî Gazete, 08.03.2012.

- Sancaklı, Saffet, “Hadislerde “Yaşlılık Olgusunun” Değerlendirilişi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2006, cilt: X, Sayı: 1, ss. 49-71.
- Şenat, Fatma Asiye, *Olgu ile Algı Arasında İtaat*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.
- Şentürk, Recep, “İnsan Hakları”, *DİA*, cilt: 22; s. 328.
- Şola, Hanefi, “en-Nisa 4/34 Ayeti Bağlamında Nuşûz ve Darb Kelimelerinin Anlam Kronolojisi”, *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 6, Sayı: 12, 2021, ss. 149-176.
- Taberî, Ebû Ca’fer, *Câmiul’-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’an*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, I-XXV, Dâru Hicr, Kahire 2001.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-V, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut 1987.
- Topal, Şevket-Yunus Emre Küçük, “Aile İçi Şiddet ve İslam Hukukundaki Önleyici Tedbirler”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2012, Sayı: 1, ss. 11-41.
- Tuğlu, Nuri, *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslam’ın Şiddet Karşıtlığı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.
- Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor*, SHÇEK-UNICEF, Ankara 2010.
- Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2009.
- Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015.
- Toplumun Görünümü, İstatiksel Verilerle Türkiye Toplumunu (2010-2020)*, Editör ve Proje Yürütücüsü: Lütfi Sunar, İlke İlim, Kültür, Eğitim Vakfı, İstanbul 2022.
- Uysal, Aynur, “Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmali”, *Aile ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 5, yıl: 2002.

- Ünal, İsmail Hakkı, “Yen İçinde Kalmayan Kol”, *Kadın ve Aile Yazıları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Ürkmez, Ahmed, *Sünnet-Zihniyet İlişkisi*, Mengüceli Yayınları, Malatya 2013.
- ....., *Ahlak Ekseninde Hadis*, TDV Yayınları, Ankara 2014.
- World Report on Violence and Health (Summary)*, World Health Organization (WHO), Geneva: World Health Organization, 2002.
- Yavuz, Yunus Vehbi, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Yayınları, 2012.
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.
- Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Serî, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I-V, Thk. Abdülcelil Şelebi, Âlemül'l-Kütüb, Beyrut 1988.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâik Gavâmidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vîl*, I-IV, Thk. Muhammed Abdüsselâm Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

